

30к-4

6382

Пролетарвіі ўсіх краёў, Злучайцеся!

МАЛДІЯК

Орган Ц.К.С.М.Б.

№ 2-3

Выдавецтва
Белтрасгасцук

Менск 1924

30K-4

6382

7

Вёска дрэмле... Вечар ліпнёвы..
 Толькі вуліцы звонкі смех..
 У лапці абуты з ліп новых
 Едуць яны на начлег.

Сьвіткі зрэбны.. палатаны..
 Але хлопцы—проста душа!
 Гора бачылі шмат яны..
 — Гэй, паганяй! Шырай шаг!

І заляскалі коней капыты,
 Дарогу друкуе сто ног..
 Месяц плача хмаркай закрыты—
 Угнацца за імі ня мог.

Вось паляна—коньмі стрыножана..
 ✓ Вогнішча! Песьні! Смех!
 Толькі лес шэпча трывожна
 Дзіўны сказ пра новы начлег.

* * *

Ночка, ночка... Цёмна, нявесела..
 Вые на выгане воўк—
 Гэтай ночкай паўстанца павесілі,—
 Разудалы сьпеў вёскі змоўк.

Загарэліся хлопцы помстаю:
 Калі гэтак—адплата ня грэх!
 Хто з касой, хто з сякерай востраю
 Вышлі ў пушчу на новы начлег.

Звоніць пушча зноў разудалымі,
Зноў шугае на вогнішчы корч,
Калі трэба, то раз!—ударым мы!
Ты маўчы, чорнавокая ноч!..

Дні мінулі—хлопцам весела!
Вышлі з лесу—іх ня стрымаць!
— Сягоньня паўстанцы вешалі,
Сягоньня на волі іх раць!

* * *

І яны, яны камсамольцы.
Ім ня страшна адкрытая сьмерць,
Іх аружжа выстралам моліцца,
Кліч іх гучны—наўкола глядзець!

І ў полі пад градам шрапнэлі,
Захіліўшы ў чырвоны сыцяг,
Марш хаўтурны ня раз ім пелі
І хавалі пад звон—„тра-ра-рах!

Тагды раць іх спраўляла трызну-
Набіралася сьмеласьці, сіл...
Камсамолію—вольну айчыну
Ня служаць мільёны маглі.

Камсамалец—запалены гартам,
Камсамольца—бунтарскі дух,—
Адзін кліч—стане новая варта,
Адзін кліч толькі—„Зьмену рыхтуй“

* * *

І расьце, і расьце і мужае
Камсамольцаў адважная раць.
Што ім вораг? Што і мяжа ім,
Як захочуць яны пагуляць!

На заводах, на фабрыках дымных,
Дзе палёў сінявокі прастор,—
Яны злучаны палкім уздымам,
Іх злучае юнацкі задор.

Толькі кліч—і за шэрагам шэраг,
Нібы мора прыбоямі хваль,
Яны змыюць мяжуючы бераг,—
Вольным сьпевам запеніцца даль.

Ня стрымаць, ня спыніць ў падарожы...
Хто агнём гэтай сілы сагрэт...
Пабядзіць дух паўстанчаскі зможа
Камсамалец бунтар і поэт!

* * *

Вёскі сьпеў... Шумы гораду...
Вуліц вясёлы звакі сьмех...
Успамінаюць сягонья горда
Камсамольцы мінулы начлег.

З маршам ўдаль!.. Бач, здаволены!..
—Гэй, не адстань! Шы-рай шаг!..
Песьню! Плакаць даволі нам!..
Камсамольцы—хлопцы душа!

Сьвіткі зрэбны... палатаны...
Фабрычнага дыму пах...
Гора бачылі шмат яны,
І цяпер ім змагацца—ня страх!

Ня жыцьцё—а раздольле!..
Бо дзеці паўстаўшых краін...
Беларусь! і ты Камсамолія!
Я, камсамолец,—твой сын!..

М. Чарот.

ГАРАЧАЕ ПРЫВІТАНЬНЕ

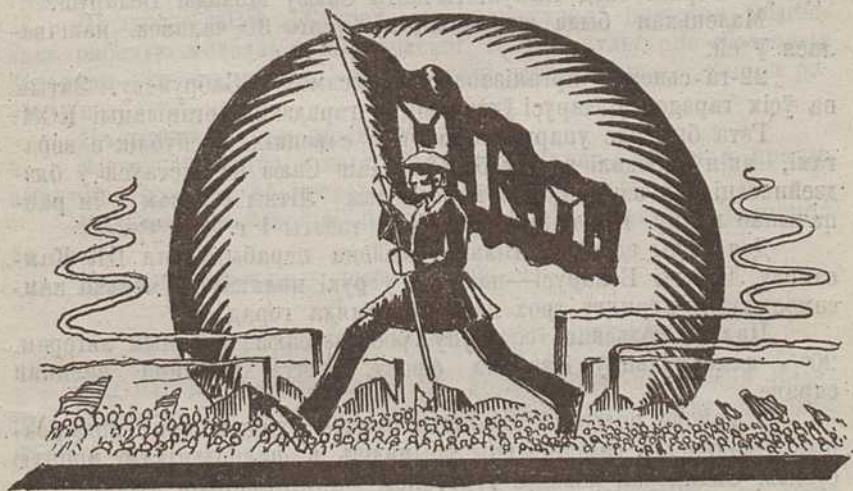
Царска - панскі фэадальны лад давіў рабоча-сялянскую моладзь нячуванай эксплёатацыяй, якая была накіравана да выраджэння моладзі. Капіталістычны лад хацеў зрабіць з маладога пакаленьня паслухмяную зброю для барацьбы з рабочаю клясаю. На ўсём сьвеце першаю з пачатку вайны заварушылася рабочая моладзь. Гэта вышла не выпадкова а дзеля таго, што вайна бліжэй усяго зачэпляла рабочую моладзь.

Кастрычнікавая рэвалюцыя разьбіла кайданы і волею рэвалюцыі быў створаны наш К. С. М.

За пяць гадоў свайго існаваньня КСМ Беларусі здабыў сабе мейсца ў радох рабочых і сялян сваімі гэраічнымі ўчынкамі, змагаючыся ня толькі на мяйсцовых фронтах, але і на ўсіх фронтах рэвалюцыі. Гісторыя барацьбы КСМ стварыла традыцыі, на якіх павінна выхоўвацца наша маладое пакаленьне і захоўваць заветы рэвалюцыйнай барацьбы КСМ. Прайшло пяць гадоў і наш Камсамол налічвае ў сваіх радох сотні тысяч сяброў.

Наш Камсамол выявіў сябе ня толькі ў бойках, але і на мірнай ніве гаспадарча-культурнай працы. Ён пусьціў моцныя карэньні, ахопліваючы фабрыкі, заводы, воласьці, вёскі, дзе толькі ёсьць рабоча-сялянская моладзь, вядучы яе наперад пад сваім сьцягам да вольнага новага жыцця і да таго змаганьня, на парозе якога мы ўсё яшчэ стаім. Не павінен забываць наш Камсамол ні на хвіліну, што перад намі яшчэ шмат бояк за поўную перамогу камунізму ва ўсім сьвеце.

У пятую гадавіну існаваньня КСМ Беларусі—Камуністычная Партыя Беларусі пасылае вам сваё гарачае прывітаньне. Ахоўваючы заваёвы Кастрычнікавай рэвалюцыі, мы перакананы, што ў будучых бойках нас разам з вамі ніхто ня пераможа.

(15/XII 1918 г.—15/XII 1923 г.).

Роўна пяць гадоў таму назад, 15-га снежня 1918 году, у тым будынку, дзе цяпер змяшчаецца клуб імя Карла Маркса, адбыўся першы сход Камуністычнага Саюзу Моладві Беларусі.

Маленькая была арганізацыя, усяго 30 чалавек налічвалася ў ёй.

22-га снежня арганізаваўся Камсамол у Бабруйску. Затым па ўсіх гарадох Беларусі ўтвараюцца гарадскія арганізацыі КСМ.

Гэта быў час упартай барадзбы савецкіх рэспублік з ворагамі, якія насядалі з усіх бакоў. Наш Саюз не застаўся ў бяздзейнасці. Ён злучаецца з камсамолам Літвы і разам з ім распачынае працу. Выдаюцца брашуры, газеты і г. д.

Дзякуючы здрадзе, Вільня—мейсца перабывання ЦК Камсамолу Літвы і Беларусі—пападае ў рукі палякаў. Жменька камсамольцаў у працягу трох дзён абараняла горад.

Паласа польскага наступу робіць саюз ваенным лягерам. 20% камсамольцаў ідзе на фронт. Рэшта вучыцца ваеннай справе.

У райёне польскай акупацыі працуе падпольная арганізацыя. Смаленскія камсамольцы трымаюць з падпольнікамі моцную сувязь. Сялянская моладзь гуртуецца ў партызанскія атрады.

Са зваротам Савецкае Улады йзноў вырастаюць камсамольскія арганізацыі ў гарадох Беларусі. Утвараецца ЦБ Камсамолу Беларусі.

У верасні 1920 году адчыняецца першы Ўсебеларускі зьезд камсамолу. Зьезд прымае настанову аб уступленьні ў агульную сям'ю рабоча-сялянскай моладзі—РКСМ.

У гэты час у Рызе ідуць перамаўленьні з Польшчай. Палякі настайваюць на граніцах 1772 году. Зьезд пасылае беларускай дэлегацыі тэлеграму:

— Ня ўступаць. Рабоча-сялянская моладзь *паче* абараняць Савецкую Беларусь.

Праз нейкі час пасля вьезду Менск на адзін дзень ізноў пападае ў рукі палякаў.

Саюз увесь час нясе вартаўнічую службу і выконвае розныя заданьні. Мір падпісан.

Тады яшчэ існаваў „Югэнд-Бунд“, „Евкомол“, дзе-ні-дзе былі яшчэ арганізацыі „Югэнд-Поалей-Цыон“. Камсамол робіць вылазку супроць іх. Склікаюцца канфэрэнцыі беспартыйнай рабочай моладзі. На гэтых канфэрэнцыях маладыя заяўляе, што ўся моладзь ідзе за намі і ня лічыць другіх арганізацыяў сваімі.

У 1921 годзе „Югэнд-Бунд“ уліўся ў нашы рады

У гэтай барацьбе, якую расачалі Савецкія рэспублікі за эканамічнае аднаўленьне гаспадаркі Беларусі, Саюз займае пачэснае мейсца.

Саюзныя рады шчыльнаюць. Як грыбы пасля дажджу растуць ячэйкі ў горадзе і на вёсцы.

На Беларусь наведываюцца Савінкаў з Балаховічам. У некаторых паведах гаспадарцаў бандыты. Саюз узбройвае сваіх сяброў, і камсамольцы прымаюць дзейны ўдзел у ліквідацыі бандытызму.

Прыходзе НЭП. „Гаспадарчы разрахунак“ пачынае выціскаць рабочую моладзь з выработчыці. Нашы культурна-асьветныя ўстановы—клубы, газэты—напярэдадні зачынення. У нашых радох—неспакой.

На дапамогу нам прыходзе партыя.

Выпрацоўваюцца новыя мэтады культурна-асьветнай працы, выдаюцца дэкрэты аб нескарачэньні рабочай моладзі.

Моладзь апраўляецца. Крывізі мінае. Саюз расьце, імкнецца да працы.

Камсамольскія рады выраўняліся.

Што такое камсамол цяпер.

Мы раскінулі свае галіны па ўсёй рабоча-сялянскай Беларусі. Няма такога глухога кутка, дзе ня было-б камсамольскай ячэйкі.

У самай глухой вёсцы старыя сяляне ведаюць камсамольцаў, любяць іх вераць ім. Камсамалец усюды—у сельсавеце, у хаце чытальні, у валасным выканаўчым камітэце—усюды.

Рабоча-сялянская моладзь вучыцца. Камсамалец—пастух савецкай гаспадаркі, гонячы жывёлу ў поле, цягне ў торбе, разам з хлебам і салам, Каваленка. Рабочая моладзь развіваецца ў камсамольскіх клубах, школах і гуртках. З раніцы да позьняй ночы працуе рабочы-падростак: да 5—6 гадзіны—на заводзе, а потым—у вячэрняй школе, на сходзе, у гуртку.

Камсамольскія клубы ахвотна адчыняюць свае дзьверы для моладзі і заўсёды бываюць поўнымі.

Рабфак, Універсітэт, Сельска-Гаспадарчы Інстытут, Тэхнікумы—поўны камсамольцаў.

Ажыццяўляецца лэзунг тав. Троцкага.

—Грызіце граніт навукі сваімі маладымі зубамі.

Рыхтуецца кадр будучых кваліфікаваных рабочых. Больш 1000 чалавек вучыцца ў розных прафэсіянальна-тэхнічных школах.

Пільна сачыць ахова працы за ўмовамі працы падрусткаў на прадпрыёмствах. Усюды гэтыя ўмовы выконваюцца.

Рабоча-сялянская моладзь Беларусі мае свае газэты і супрацоўнічае ў іх.

„Красная Смена“, „Юныі Пахарь“, „Юнгэр Арбэйтэр“ і „Гвезда Млодзевы“.

Камсамол ня толькі рыхтуе зьмену для партыі—ён выходзіць зьмену і для сябе.

У траўні 1922 году на Беларусі распачалася праца сярод дзяцей. Цяпер налічваецца 26 атрадаў (больш 1500 чалавек) спартакаўцаў.

Кляпоты аб абароне Савецкіх граніц займаюць немалое месца ў камсамольскай працы. Шэфства над флётам, штогадовае папаўненьне яго радоў—любімы абавязак сяброў саюзу.

Кожны год увосень 40 маладых хлопцаў пасылаюцца ў Піцер і Кранштадт у камсамольскі флёт. Камсамольцы-ж папаўняюць камандныя курсы, ваенна-палітычныя школы, часьці Чырвонай Арміі і ўзброены саюз моладзі (Чырвоная Армія).

Садружства гарадзкіх ячэй з вясковымі як нельга лепш дапамагае справе смычкі гораду з вёскай.

Адзіная на Беларусі арганізацыя рабоча-сялянскай моладзі—гэта Камуністычны Саюз Моладзі Беларусі. Пяць гадоў існуе ён.

—15-га сьнежня 1918 году—30 чалавек.

—15-га сьнежня 1923 году—4500 чалавек.

Уступаем у шосты год.

Кувітсеу.

Вам на памяць Серп і Молат
 Даравала доля,
 Каб з вас кожны быў, як волат,
 Ня гнуў плеч ніколі.

Каб здабытую свабоду
 Зналі, шанавалі,
 І у цяжкую прыгоду
 Усталі грознай хваляй.

Зашумелі, загудзелі,
 Як віхор сусьветны;
 Не праспалі у пасьцелі
 Волі агняцьветнай.

*

Вам дасталіся ад продкаў
 Сохі і бароны,
 Каб вы ў час, пасля паводкаў,
 Вышлі на загоны.

І з'аралі сваю ніву
 Шырока, глыбока,
 Зерне ўкінулі шчасьліва,
 Чыстае, як вока.

Каб рунела зерне тое
 Весела, яскрава,
 Побач з вашай маладою
 Сакалінай славай.

*

Вам пакінулі прадзеды
Гартаваны косы,
Каб вы з імі сонца сьледам
Выйшлі на пакосы.

Каб касілі да упаду
Пустацьвет і зельле,
Што сваім пячучым ядам
Труціць кроў у целе.

Каб зьвінелі вашы косы
Над зямлёю соннай
Ад начных да ранніх росаў
Звонка, векапомна.

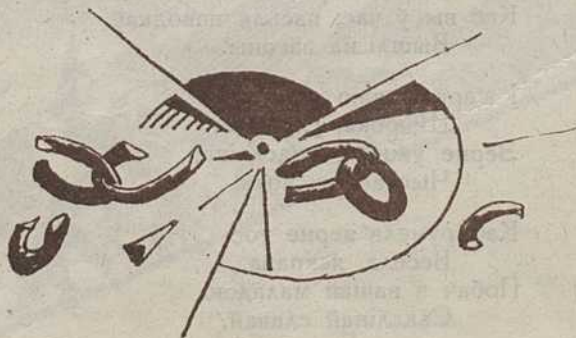
*

Вам у спадчыне ад роду
Засталіся песьні,
Каб быць вашай асалодай
У жыцця прадвесні.

Каб вы пелі, ня сьціхалі
Ў радасьці і ў горы,
Гаманілі, нібы хвалі,
У бурлівым моры.

Каб шоў гоман ня спыняны
Ад поля да поля,
І людзей яшчэ скаваных
Заклікаў на волю.

Алена Купала.

Займаўся ў школе. Было мне гадоў 14-15. Шмат мне здаралася чуць пра соцыялістаў.

Казалі, што гэта людзі з адным вокам пасяродку лба, а я зусім і ня ведаў, што бацька мой соцыяліст. Мне так хацелася ўбачыць такога соцыяліста і толькі ў 1903 годзе, калі залічыўся вучнем у мэханічную школу, гэта пытаньне перада мной паступова высвятлялася.

Працаваць у майстэрні прыходзілася гадзін дванаццаць у дзень, прымушалі яшчэ працаваць і ўначы. А плацілі вучню дваццаць капеек у тыдзень. Мала хто працаваў тут больш двух-трох месяцаў.

У другой майстэрні працаваў мой сябра Яновіч і быў ужо членам партыі.

Аб сваёй сувязі з партыяй ён нікому не расказываў, але якім та чынам даў мне кніжку „Красное знамя“ і папярэдзіў, каб нікому не паказваў.

Кніжку гэтую я прачытаў і зразумеў.

Знайшоў, проста выпадкова, тое мейсца, куды бацька хаваў літэратуру.

Дзякуючы гэтаму я пачаў даведывацца, пачаў больш глыбока разбірацца ў пытаньнях і кожны раз, што новае вычытаю, апавядаю рабочым сваёй майстэрні. Рабіў я ўсё гэта зусім бяз усякае мэты, зусім і ня думаў праводзіць сярод рабочых прапаганды, а яны вельмі зацікавіліся і любілі мае апавяданьні.

Сустрэў раз у кніжцы такую думку, што рабочыя павінны гуртавацца, баставаць і ставіць свае патрабаваньні. Задумаў-

ся я над гэтым пытаньнем і пераканаўся, што як найхутчэй трэба зрабіць забастоку ў сябе на заводзе.

Аб сваім заданьні раскажаў таварышу—ён растлумачыў мне, што забастоўка на нашым невялічкім заводзе ня дасьць ніякіх вынікаў, а будзе яна толькі тады, калі яе правесць па ўсіх мэханічных майстэрнях.

Думка аб забастоўцы глыбей захапіла мяне, і я парашуў зрабіць агульную. Пайшоў па майстэрнях. З вучнямі, наогул з моладзьдзю, я скоро згаварыўся.

Яны віталі маё заданьне і як мага падтрымлівалі яго.

Куды горш было з дарослымі рабочымі. Калі прыходзілася гутарыць аб цяжкім жыцьці наогул рабочага, аб тым, што яго трэба палепшыць, што трэба вымагаць павялічэньня платы за работу,—яны з усім згаджаліся, але ў забастоўку ня верылі.

Яны казалі:—У горадзе шмат майстэрняў, хто небудзь да забастоўкі ня прымкне—забастоўка ня ўдасца.

Прапанавалі склікаць усіх рабочых мэханічных майстэрняў на сход за гадзіну да пачатку працы.

На гэтым згадзіліся. Па ўсіх майстэрнях было апавешчана аб сходзе.

А палове восьмай назаўтра ўсе сабраліся. Што-ж рабіць? Хто-ж выступіць перад рабочымі і скажа ім, на што іх склікалі?

Яновіча няма!

Пачаў гаварыць я. Давёў, што мы павінны вымагаць як для сталых рабочых, так і для моладзі паляпшэньня свайго становішча.

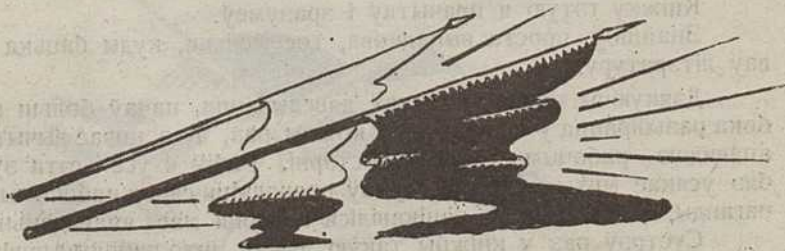
Рабочыя ўсе за забастоўку!

Выбралі стачачны камітэт. У склад яго ўвайшлі амаль што ўсе старыя, а ад моладзі толькі адзін я.

Забастоўка ўдалася!

Пасьля забастоўкі я і стаў соцыялістам.

Бугуцкі

(1905 г.)

1.

Нешта надзвычайнае пачалося ў нашай вёсцы.

Бывала, вярнуўшыся з поля і павячэраўшы, зьбіруцца ў чый небудзь хаце мужчыны і пачнуць гаманіць аб гаспадарскіх справах; перабяруць усё, што прыдзе толькі на розум ды пазяхаючы разыходзяцца.

І моладзь час праводзіла без карысьці. Шушукаюцца, куды даўжэй, чымся старыя ды разьбягаюцца; на работу трэба-ж уставаць чуць зара зьявіцца.

А цяпер і старыя і моладзь сядзелі куды пазьней і гаманілі цішэй.

Калі-ж хто незнаёмы праходзіў ля вокан—гутарку зусім спынялі.

У нашай хаце таксама кожны вечар збіраліся. Больш усё моладзь. А жыў тагды ў нас мой дзядзька, зусім малады яшчэ хлапец, нядаўна вярнуўшыся з гораду, з фабрыкі.

Зьбярэцца чалавек 10—15, дзядзька мой выцягвае з пад ложка акованы зьлезам куфар і дастае адтуль некалькі кніжок у чырвоных вокладках, сядзе за стол і пачынае чытаць. Чытаў моцна, выразна; спыняўся на некаторых мяйсцох, тлумачачы тое ці іншае незразумелае слова.

Звычайна, у канцы чытаньня прыходзіў дзяцюк гадоў 22—23 з доўгімі валасамі, адзеты пагарадзкому.

Ён прыносіў газеты і іншыя лістоўкі, пачынаў чытаць пра забастоўкі рабочых у Расеі, гаварыў ён аб тым, што мы тут у вёсцы павінны рабіць, каб палепшыць сваё жыццё.

Позна ўночы разыходзіліся хлопцы, а мой дзядзька доўга яшчэ гаварыў з бледным, доўгавалосым дзядцюком.

І было так кожны вечар. Прайшлі два-тры тыдні... Скончылася чытаньне, скончылася прамова дзядзькі, а доўгавалосага няма. Пачалі разыходзіцца...

Прышоў ён позна ўночы...

— „Браты,—загаварыў ён пачакаўшы,—настае часіна і нам далучыцца к агульнаму дамаганню сваіх правоў.

Усюды пачаўся рух працоўнага сялянства. Паліцыя і казакі здолеюць нас задушыць зусім. у Менску растрэліваюць і вешаюць рэвалюцыянэраў. Мы павінны дапамагчы рэвалюцыянэрам, аб'яднацца з імі. Памятайце—у аб'яданні сіла!“.

— Праўда, усё гэта праўда,—падтрымліваў доўгавалосага другі хлапец, Кульгавіч.

— Я сам бачыў, як у Менску з турмы выводзілі маладых, здаровых дзядцюкоў і дзесяткамі адпраўлялі на той сьвет.

А мы тут толькі чытаем! Не, чакаць больш нельга! Давайце заўтра склічам вяскковы сход!—І доўга, доўга хлапцы яшчэ гаманілі пра заўтрашні сход.

II.

Раніцаю, як толькі ўзыйшло сонца, я пагнаў у поле кароў. Час цягнуўся вельмі марудна.

Хацелася як найхутчэй быць дома, каб ведаць, што робіцца ў вёсцы. Цень стала карацейшаю. *(leg)*

— Эт, паганю кароў дамоў,—парашыў я і хутка пагнаў сваю жывёлу ў вёску. Загнаў яе ў хлеў, заходжу ў хату.

А там ужо бацька, дзядзька, доўгавалосы, Кульгавіч раіліся, як склікаць сход: стараста склікаць народ адмовіўся.

Адмовіўся і ня трэба. Паслаць на другі канец да Піліпа, ён усё зробіць.

Бацька даў майму меншаму брату пісульку—той схопіў шапку і радасна выскачыў на двор.

— А ты, хлопча, пойдзеш з намі?—запытаўся ў мяне доўгавалосы.

— Пашто пытаць?—усміхнуўся дзядзька—пытай ці ня пытай—усё роўна там будзе. Заўсёды ходзе ўслед за намі Пашлі.

Бабы і дзяўчаты, седзячы на вуліцы з нейкай трывогай і страхам у вачох, праводзілі нас. Чакалі чагосьці надзвычайнага, страшнага...

Па дарозе ў капліцы нас чакалі яшчэ два мужчыны, адзетыя пагарадзкому (капліца гэта была ў нас дзеля за-

ховы чырвоных кніжачак і газэт). Разам усе пайшлі на сход.

Вялікі пляц, які разьбіваў сяло на дзеве палавіны, быў паўнюткі народу. Гул і гоман кругом.. Па сярэдзіне на бочках пакрытых дошкамі стаяў стол і пару зэдлікаў.

Кульгавіч узлез на памост, пачаў гаварыць і ў прамову сваю ўклаў толькі гневу, толькі сілы, толькі сьветлае надзеі,— ўсе слухалі, затаіўшы дух.

Пасьля Кульгавіча доўгавалосы доўга і цікава гаварыў пра жыцьцё гарадзкіх рабочых, пра тое, што мы павінны быць з імі ў сувязі.

Сход скончылі тым, што абралі „Грамадзянскі камітэт“ і парашылі. На работу да памешчыка няйсьці—забаставалі!

III.

А праз тыдзень прыйшлі ўсьцішаць вёску.

Убачыўшы салдат, я зараз-жа пабег да бацькі, а ён мне кажа:

— Бяжы хутчэй да Алеся і скажы яму каб яны...—ён тое хто—былі ў дубінцы.

Хацелася бегчы, але страшна... І каб ніхто недагадаўся, пайшоў сабе ціха, быццам бяз справы.

Салдат разставілі па хатах.

Галасілі бабы, дзеці...

Прышоў да Алеся, а ў яго ў хаце людзі. Папрасіў у яго касу, наша быццам зламалася, а ў сенцах расказаў яму ўсё што трэба.

IV.

Ноччу ў глухім маладняку, за рэчкай, зноў сабраліся нашыя хлопцы. Пастанавілі яшчэ мацней трымацца забастоўкі і падтрымліваць „грамадзянскі камітэт“.

Мы ведалі—па вёсцы плач; салдаты грабілі, хто што мог, начальства не забараняла...

Праз дні два „Грамадзянскі Камітэт“ арыштавалі.

У вёску прыехаў сам губэрнатар *Курлоў* і загадаў склікаць сход.

Знова пляц паўнюткі народу. Наўкала панавала магільная ціш, усе сумна паглядалі на зямлю...

Губэрнатар выйшаў на ганак, абвёў грамаду сваімі вачамі і пачаў прамову.

— Братцы!

— Мы табе ня братцы! вырваўся голас аднаго з нашых хлапцоў.

Губэрнатар пачаў угаварываць, нібы поп.

— Хто мкнецца адняць чужое дабро, чужую зямлю—той, грабіцель!

— Гэта вы, грабіцелі!

— Вы адабралі зямлю ў народа!

— Віна ваша вялікая, але я яе вам дарую, калі скажыце хто вамі кіруе.

— Не дачакаешся гэтага—крыкнулі хлопцы і, як адзін чалавек адказаў увесь народ—не!

— А, калі так, чытай сьпіс! І маршалак моцна чытае сьпіс, дзе былі прозьвішчы гуртка нашых хлапцоў: і доўгавалосы і другія хлапцы з гораду і мой дзядзька і Кульгавіч і іншыя.

— Узяць іх—крыкнуў губэрнатар. І пачалася свалка! Праз некалькі хвілін доўгавалосы і іншыя хлапцы былі зьвязаны.

Павялі іх у воласьць.

Шмат хлапцоў пахавалася. Арыштавалі майго бацьку за тое, што ён ня ведаў дзе знаходзіцца дзядзька, арыштавалі яшчэ шмат сялян...

V.

На заўтра раніцаю доўгі шэраг нашых сялян з закручанымі назад рукамі пайшлі ў Навагрудак.

Па перадзі ўсіх нашы галоўныя дзеячы маладыя хлопцы: доўгавалосы і яго два таварышы.

Рейз

З А Р Х И В У.

Секретно.

Его Превосходительству
Господину Минскому Губернатору.

Правитель Канцеляріи

7 авг. 1913 г.

Минскаго Губернатора.

Минскаго Уѣзднаго Исправника

Данортъ.

Койдановскій Волостной Старшина Антонъ Алексѣевъ Корть 30 истекшаго іюля, явясь къ приставу 3 стана ввереннаго мне уѣзда, заявилъ, что крестьяне деревни Ледники, Койдановской волости, Федоръ Фоминъ Маковскій 19 лѣтъ, Лаврентій Павловъ Короневичъ 19 лѣтъ, Андрей Григорьевъ Сорочакъ 17 лѣтъ, Георгій Каминскій 20 лѣтъ и Иванъ Довнаръ въ ночь на 22 іюля, проходя по улицъ деревни Байдаки, пѣли революціонныя пѣсни и оскорбляли ВЫСОЧАЙШУЮ особу Государя Императора.

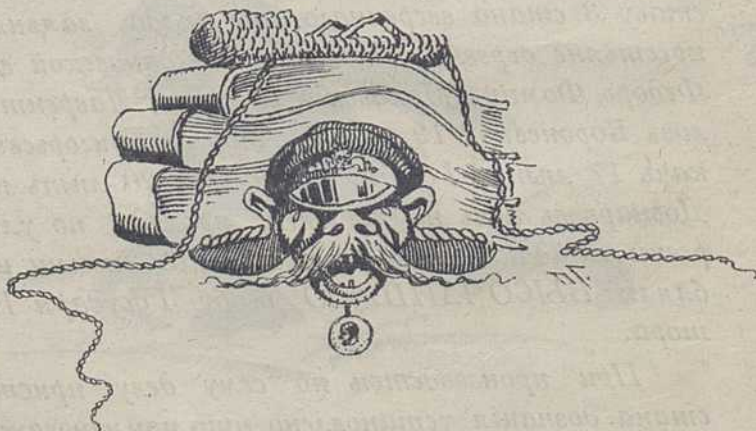
При производствѣ по сему делу приставом 3 стана дознанія установлено, что поименованные крестьяне въ ночь на 22 іюля, дѣйствительно проходя по улицъ деревни Байдаки, пѣли противоправительственныя пѣсни, выважаясь:

Россія наша матъ, ты губишь насъ.
 Изъ-подъ Портъ-Артура гнали, какъ собакъ...
 Царь испугался, издалъ манифестъ:
 Мертвымъ свободу, живыхъ подъ арестъ!
 Долой Царь—сабакаръ!

Все это подтверждено и показаніями допрошен-
 ныхъ свидѣтелей. Донося о вышеизложенномъ ВА-
 ШЕМУ ПРЕВОСХОДИТЕЛЬСТВУ, докладываю,
 что произведенное по сему дѣлу дознаніе,—получен-
 ное мною отъ Пристава 3 стана 4 сего августа за
 № 561, мною одновременно съ симъ передано на рас-
 поряженіе Начальнику Минскаго Губернскаго Жандармскаго Управленія, о чемъ донесено Г. Прокурору
 Окружнаго Суда и сообщено участковому товарищу
 прокурора.

Исправникъ.

(Беларускі Дзяржаўны Архіў,
 Справы канцелярыі Губэрнатара).

Беларусь ніколі не адставала ад іншых часьцін Расіі ў справе змаганьня з самаўладствам.

У Менску зарадзілася правадырка Акцябрскай Рэвалюцыі—Камуністычная партыя і менскія рабочыя таксама ўнеслі сваю долю у рэкі крыві, пралітай царскімі катамі.

Калі ў 1904—6 гадох па ўсёй Расіі пракацілася хваля забастоўак, калі рабочыя Масквы, Петраграду і другіх гарадоў прыкладалі ўсе сілы, каб палягчыць сваё становішча,—тады і менскія рабочыя паднялі свой голас.

Не адстаў і маладняк—рабочыя падрусткі.

Менская рабочая моладзь упісала не адну слаўную старонку ў гісторыю рэвалюцыйнага руху моладзі.

Клейн-Бунд.

Гэта было ў 1904 годзе. Забастоўка ахавіла ўсе прадпрыемствы Менску.

Улада рабіла ўсё магчымае, каб спыніць забастоўку. На бастуючых нацкоўвалі паліцыю і штрэйкбрэхераў, бастуючых кідалі ў турмы.

І вось, гаспадары прыдумалі новы спосаб падарваць забастоўку. Яны паставілі выкарыстаць вучняў падрусткаў.

Але рэвалюцыйны рух, ахавіўшы дарослых рабочых, ня мог абмінуць падрусткаў. Яны ведалі, што недзе на акраінах збіраліся рабочыя, яны бачылі, гвалты паліцыі. Іх цягнула да супольнай працы са старымі. Яны пачалі аказываць, якую маглі, да-

памогу бастуючым, сачылі за штрэйкбрэхерамі, пашыралі сярод сваіх сяброў думкі аб забастоўцы і г. д.

Старшыя рабочыя зацікавіліся гэтым і хутка быў скліканы сход падростаў, які пастанавіў, што на другі дзень ні водгін падростак ня выйдзе на работу.

Сказана—зроблена. На другі дзень была пастаўлена на ногі паліцыя. Кожнага падростка, з выгляду падобнага да рабочага арыштоўвалі.

Але гэта падростаў не напалохала.

Наадварот, першая забастоўка яшчэ больш узняла настрой маладняка.

Хутка адбыўся першы арганізацыйны сход рабочых падростаў.

Сход адбыўся ў майстэрні, гаспадар якой выехаў на некалькі дзён і пакінуў ключ свайму вучню.

На сходзе быў выпрацаваны маленькі статут арганізацыі. У арганізацыю пастаноўлена было прымаць падростаў не маладзей 16 гадоў і працуючых ня менш 2-х гадоў на прадпрыемствах. Рухам падростаў кіраваў Бунд і арганізацыя атрымала назву „Клейн-Бунд“.

Са ўсім жарам моладасьці ўзялася маладая арганізацыя за працу.

Рабілі сходы, чыталі. Але гэта не магло здаволіць маладых бунтароў.

Гэта, як пісалася вышэй, быў час масавых забастоўак. Вялася гарачая барацьба супроць 12-цёх гадзіннага рабочага дня.

І маладняк сыграў не малую ролю ў гэтай барацьбе.

Была выдзелена група, якая павінна была даведывацца пра тых майстэрні, дзе гаспадары не хацелі здавацца на патрабаванні рабочых.

Маладыя бунтары разьбівалі ў такіх гаспадароў каменямі шыбы, дзіравілі дахі і г. д.

Асабліва дапамагла гэткая тактыка у забастоўцы аптэчных рабочых.

Вось што піша удзельнік арганізацыі: «Гаспадар аптэкі умеў сам рабіць лякарствы і, дзеля гэтага, адцягваў перамаўленьні з рабочымі. Мы палічылі патрэбным удзень і ўночы, па чарзе прыходзіць у аптэку і заказываць розныя рэцэпты.

Адзін раз у нас ня было рэцэпту. Адна з сяброў нашай арганізацыі, Годвя, пашла ў аптэку. Было ужо за поўнач. Аптэкар спаў. Годвя стукала так, што шыбы зьвінелі. Нарэшце ёй адчынілі.

— „Ці няма у вас на 3 капейкі чарніл?—запыталася яна.

Аптэкар са злосьцю зачыніў дзьверы.

Сваімі заказамі мы замучылі аптэкара. На дапамогу яму прышоў яго бацька, таксама аптэкар, але яго аптэка была ў другой часьці гораду і ён яе зачыніў.

Тады мы пашлі ў зачыненую аптэку і пачалі стукатца. Удалі, нібыта наш сябар самлеў і трэба яму аказаць дапамогу.

Паднялі гвалт—чаму аптэка зачынена? Прышла паліцыя, саставілі пратакол і аштрафавалі аптэкара. З таго часу бацька ўжо ня мог дапамагаць сыну і той прымушан быў здацца. Забастоўку выйгралі».

Вось што піша удзельнік працы «Клейн-Бунда».

І гэтак было ня раз.

Маладым рэвалюцыянерам вельмі хацелася выпускаць свае адовы, як „сапраўдныя“ рэвалюцыянеры.

Дарослыя рабочыя яшчэ не даверылі ім сваёй друкарні. І вось хлопцы сыягнулі недзе гэктограф і ўзяліся за працу цэлымі начамі выводзілі друкаваныя літары, каб праклямацкі былі падобны да „сапраўдных“.

Калі праклямацкі былі гатовы, падрусткі ўночы расклеівалі іх сталярскім клеём на самых відных мейсцох. Паліцыя не магла знайсці друкарні «Клейн-Бунду», а праклямацкі цэлымі тыднямі квітнелі на сьценках, бо іх вельмі цяжка было сарваць.

Нават «дарослыя» немаглі нічога даведацца. Да таго моцна была канспірацыя.

Нарэшце трэба было арганізаваць уласную «біржу»—мейсца спатканняў.

„Дарослыя“ мелі гэткую біржу, але падрусткі там толькі блуталіся пад нагамі ў дарослых. Апроч таго, маладыя паўстанцы мелі свае асабістыя справы—ім трэба было весці перамаўленьні з майстрамі, якія дрэнна вучылі сваіх вучняў.

Мейсцам для „біржы“ была выбрана вуліца, побач з «біржаю дарослых». І вельмі хутка „маладая біржа“ стала ажыўленьней, чым „старая“.

Актыўнасьць маладняка зьвярнула на яго ўвагу партыі. Раней партыя не зьвярталася асаблівай увагі на рух падрусткаў, цяпер яна ўзрастала з кожным днём.

На маладняк пачалі глядзець, як на сур'ёзную мацнеючую і ўзрастаючую сілу.

Мы ў нашы дні можам сьмела сказаць, што гэты погляд маладняк апраўдаў.

Югэнд-Бунд.

У пачатку лета 1905 году пачалі арганізоўвацца падрусткі ў мястэчках і ў павятовых гарадох. Сама сабою паўставала думка аб аб'яднаньні.

Менская арганізацыя «Клейн-Бунд» выступіла ў ролі ініцыятара. Для падрыхтоўкі зьезду на паветы былі разасланы лепшыя таварышы. Кожнаму далі на праезд па 80 капеек.

У сярэдзіне лета ў Камароўскім лесе адбылася першая канфэрэнцыя „Клейн-Бунду“ Менскай губэрні. Сабралася чалавек 15—20. Аднаю з пастановаў канфэрэнцыі была пастанова прымаць дзяўчат у арганізацыю.

Канфэрэнцыя перамяніла назву арганізацыі і назвала яе „Югэнд-Бунд“.

К гэтаму часу адносіцца і першая ахвяра. У арганізацыі істнавалі ўжо баявыя адзінкі. Начальнікам адной з такіх адзінак быў 16-ціх гадовы Аўрэмул Гімэльштэйн.

На 28 чэрвеня была назначана дэманстрацыя на Багадзельнай вуліцы.

На дварох сынагогі былі праведзены мітынгі.

Але, як толькі дэманстранты ступілі на Багадзельную, з усіх бакоў наляцелі казакі і пачалася страляніна.

Пачалася паніка. На Багадзельнай у гэты час будавалі дом. Усе кінуліся туды, скакалі праз платы, хаваліся ў ямы.

Толькі Аўрэмул не ўцякаў. Ён сеў на бярвяно і страляў у казакі да таго часу пакуль сам не зваліўся, пранізаны казацкімі кулямі.

Так пралілася першая кроў падрустка—рэвалюцыянера. Кроў маладога бунтара пралілася на тым самым месцы, дзе цяпер стаіць клуб „Інтэрмол“.

„Маладая Іскра“.

У 1905 годзе да рэвалюцыйнай моладзі пачала далучацца і вучнёўская моладзь. Істнаваўшы ў Менску партыйны камітэт «Іскры» выдзеліў 2 таварышоў для працы сярод вучняў.

Была утворана арганізацыя моладзі „Маладая Іскра“. Арганізацыя мела сувязь з чыгуначнікамі і сябры яе карысталіся там папулярнасцю.

Працавалі маладыя „Іскраўцы“ па заданьнях дарослых: раскідалі пракрымацыі, агітавалі сярод салдат, вучылі няпісьменных рабочых і г. д.

У дэманстрацыі 18-га кастрычніка на пляцы Віленскага вакзалу маладыя „іскраўцы“ прынялі актыўны удзел. Тут быў цяжка зранены адзін з лепшых работнікаў «Маладой Іскры»—Валодзя.

Істнавала „Маладая Іскра“ да 1907 году. У гэты год—год суровай рэакцыі, шмат «Іскраўцаў» трапіла ў турму, многія уцяклі з Менску. Шмат «Іскраўцаў» стала на службу агульна-рабочаму руху ў радох бальшавікоў.

Вось нашы папярэднікі ў эпоху першай рэвалюцыі. Яны марылі аб аб'яднанні рабочых падрусткаў у моцную баявую арганізацыю. Абставіны перашкодзілі ім шырай разгарнуць сваю працу. Але нам, праз 10 з лішніх гадоў удалося ажыццявіць іх думкі. «Клейн-Бунд», «Югэнд Бунд» і „Іскра“ пралажылі шлях камсамолу Беларусі.

Пасьля рэвалюцыі 27-га лютага пачаўся масавы рух моладзі. Пачалі зьяўляцца арганізацыі вучняў.

Рабочая моладзь адразу гуртавалася наўкола „Бунда“.

Камсамол радзіўся, калі ўлада перайшла ў рукі рабочых.

У 1918 годзе шмат маладых рабочых пакінулі свае майстэрні, праходзілі праз фронт — уваходзілі ў шэрагі Чырвонай гвардыі і наступалі на Менск.

3 сьнежня немцы пачалі эвакуіравацца. Шмат буржуяў было, якія пачалі зьбіраць свае манаткі, хацелі нават забраць сваю маемасьць. Але... моладзь няпушчае: тавары рэквізыраваны — належыць дзяржаве квіта!

10 сьнежня наш Менск стаў чырвоным, большавіцкім.

Трынаццатага сьнежня зьявіліся плякаты, пісанья ад рукі, якія паведамлялі:

Гэты сход быў скліканы „Югэнд—Бундам“.

Але астаўшыся пасьля сходу невялічкая група парашылі: павінен быць камсамол! Мяне таксама прыцягнулі ў гэту групу.

Пачалі працу.

Першым, пастанавілі, пайсьці да „Югэнд—Бундаўцаў“ каб разлажыць іх рады.

Пайшло нас тагды чатырох у клуб „Югэнд—Бундаўцаў“. Пытаем:—дзе Алікер? Ён зараз-жа выходзіць (у гэты час ён быў сэкратаром арганізацыі).

13 сьнежня ў памешнянні „Дваранскага сабраўня адбудзеца мітынг рабочай моладзі.

Усіх маладых рабочых просяць зьявіцца.

Сустрэўшы гэта паведамленьне я падумаў: мабыць гэта і да мяне належыць — мне-ж толькі 16 гадоў.

І зараз-жа пасьля работы я пайшоў на сход.

— Ты ўвесь абпэчканы, нагавіцы падраныя — куды табе ісьці на сход! — адгаварывала мяне маці.

— Нічога, гэта на большавіцкі! — адказаў я мацеры і пайшоў.

У „Югэнд—Бундаўцаў“ адбывалася якраз у гэты час тайнае пасяджэньне—хацелі Алікера выключыць з арганізацыі за тое, што ён быў бальшавік.

Алікер тут-жа нам заяўляе, што ён выходзе з „Югэнд—Бунда“ і пераходзе ў нашу арганізацыю.

Занепакоіліся „Югэнд—Бундаўцы“—хацелі ўстрымаць іншых, якія пайшлі за Алікерам але было ўжо позна.

Перайшло ў нашу арганізацыю за Алікерам і яшчэ тры сябры камітэту і здаецца, перайшоў сам старшыня.

На другі дзень—15 сьнежня, у цяперашнім клубе Карла Маркса адбыўся новы сход. Прышло чалавек 50. Зандзер зрабіў даклад аб значэньні камсамола.

Добры даклад, жывы, агністы,—такі, як мы самі былі ў тых дні.

Паставілі на галасаваньне!

—Патрэбен камсамол ці не?

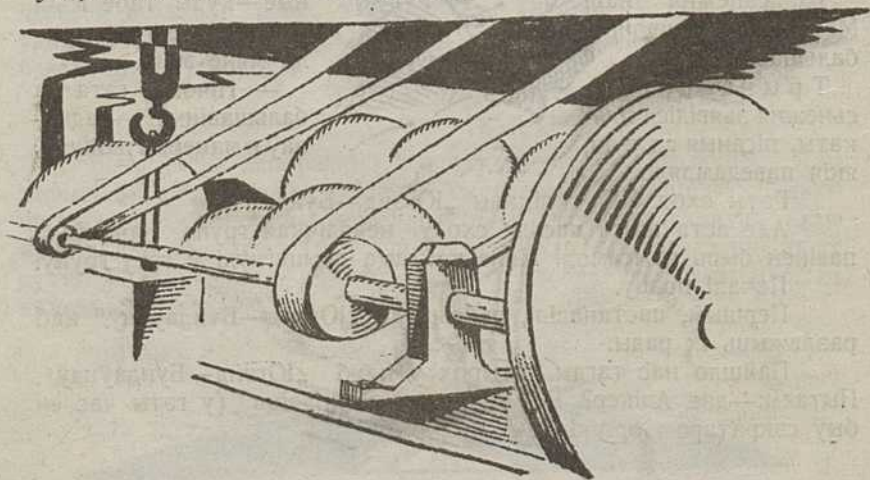
Усе паднялі рукі—„за“—патрэбен камсамол! Толькі адна рука вучня „казённае гімназіі“—была супроць, але... тут-жа і ўцёк.

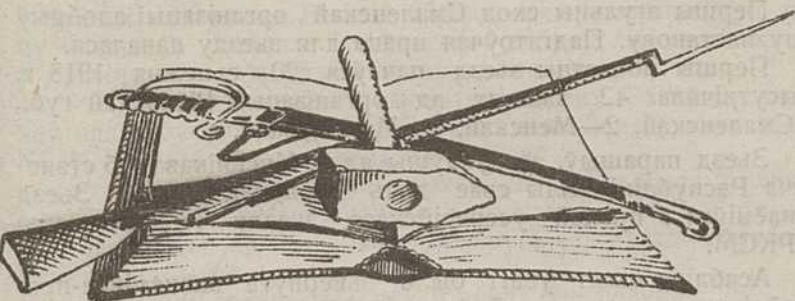
На гэтым сходзе абралі камітэт у складзе 10 асоб: Зісман з Польшчы са стажам у юнацкім руху з 13 году, Зайдэнвар—з Варшавы, Гарбаноў—беларускі сялянскі хлапец, Алікер—быўшы, як ужо сказана, сэкратар „Югэнд—Бунда“,—у яго ў кішані была яшчэ „Югэнд—Бундаўская“ пячатка,—я і яшчэ некаторыя. Тады-ж і выбралі дэлегатаў на абласны зьезд.

На гэтым сходзе толькі некалькі інтэлігэнтаў увайшло ў нашу арганізацыю. Іншы б арганізавалі:—„Саюз вучняў—камуністаў“.

Першыя крокі былі цяжкія. Камітэт зьбіраўся ў гасьц. „Еўропа“ пакой 56 і галоўнае было заданьне пабудаваць клуб.

Клуб пабудавалі праца наша пачала пашырацца і пайшла ўперад досыць шпаркамі крокамі.

Першы этап.

Смаленск—Менск—Вільня—Менск—Смаленск.

Беларускі саюз радзіўся ў Смаленску ў 1918 годзе. Менск у гэты час быў у капцюрох нямецкіх юнкероў.

Заходняя камуна аб'яднала ў той час Смаленскую, Вітабскую і Магілёўскую губэрні.

Рэволюцыйны рух сярод моладзі ў некаторых мясцох Заходняе камуны пачаўся ўвясну 1918 г., але на першы час арганізацыі займаліся культурна-асьветнай працай.

У Смаленскім „Саюзе рабочай моладзі імя III-га інтэрнацыяналу“ разам са старшынёю—камуністам Вараб'ёвым, працуюць—меньшавікі і бундаўцы.

Вось толькі ўлетку зьяўляюцца дзьве моцныя камуністычныя арганізацыі—у Невелі і Раславе.

У Камітэце Смаленскай арганізацыі зьяўляюцца патрэбнасьць рэарганізацыі саюзу. Рэарганізацыя—адбылася.

У склад новага прызыдыму камітэту ўвайшлі камуністы—Флакса, Прашчыцкі і Ахманаў.

На першым Усерасійскім зьездзе.

Да Ўсерасійскага зьезду часу аставалася мала. Не магло быць і гутаркі, каб склікаць раней абластную, падгатоўчую канфэрэнцыю.

Заходняя частка дала 5 дэлегатаў ад 4-х арганізацый.

У часе працы зьезда адбылося пасяджэньне дэлегатаў. Заход. частк., на якім абгаварвалі пытаньне аб арганізацыі заходня-абластнага аб'яднаньня.

Гэта—пасяджэньне прапанавала Смаленскаму саюзу склікаць абласную саюзную канфэрэнцыю.

Першы абласны зьезд.

Першы агульны сход Смаленскай арганізацыі адобрыў нашу пастанову. Падгатоўчая праца для зьезду пачалася.

Першы абласны зьезд пачаўся 20 сьнежня 1918 г. Прысутнічала 42 дэлагат ад арганізацый Вітабскай губ., 1—Смаленскай, 2—Менскай, 5—Магілёўскай.

Зьезд парашыў, заслухаўшы ад т. Мясьнікава аб становішча Рэспублікі—сілы свае даць Чырвонай Арміі. Зьезд пазнаёміўся з працай усерасійскага зьезду і дзейнасьцю ЦКРКСМ.

Асабліва шмат увагі было зьвернута эканамічна-прававой і культурна-асьветнай працы. Было шмат унесена дабавак да пастановы Усерасійскага зьезду і выклікалі пытаньне аб эканамічным становішчы сялянскай моладзі.

Аб'яднаньне з Літвой.

Пасьля зьезду абраны абласны камітэт прыехаў у Менск і аб'явіў сябе ЦККСМ *Беларусі*.

Першым крокам актыўнай політычнай працы ЦК было заклікаць усю рабоча-сялянскую моладзь прыняць актыўны ўдзел у выбары саветаў пад сьцягам камуністычнай партыі.

Тады-ж была пастанова выдаваць „Факел Камунізма“. Політычныя падзеі высунулі прад намі задачу—аб'яднаньне Літвы з Беларусьсю. 9-га лютага на пленарным пасяджэньні ЦККСМБ і прадстаўнікоў Літвы было аб'яўлена аб'яднаньне ЦК Літбел стаў з ЦК *Беларусі* і трох прадстаўнікоў Літвы. Хутка ЦКМол пераежджае ў Вільню і пачынае сваю працу.

ЦК КСМ Літбел.

Яшчэ да прыезду ў Вільню ЦК туды прыехаў сябра ЦК Зандлер і выпускціў 1-шы нумар „Факела Камунізма“.

ЦК у Вільне прыняў актыўны ўдзел у працы абласнога зьезду партыі. На 3-ці зьезд РКП былі пасланы дэлегаты ад КСМ.

ЦК наладзіў сувязь між старымі і новымі арганізацыямі Рэспублікі.

Асабліва добра была пастаўлена выдавецкая праца. Кожны тыдзень выходзіў орган ЦК „Чырвоная моладзь“ і Быў здадзены матар'ял для другога нумару „Факела Камунізму“. Увесь гэты матар'ял загінуў у час неспадзеўнага захвату палякамі Вільні.

З Вільні ў Менск.

У час захопу Вільні палякамі ўсе дакумэнты ЦК загінулі

Сэкратар ЦК пайшоў на баявую працу—прымаў удзел у бойках на вуліцах Вільні. Прышлося арганізацыйную працу пачынаць нанова. Большасць сяброў ЦК разбегалася ў правінцыю і праводзілі працу на мяйсцох.

ЦК мабілізаваў 20% саюзу на фронт. Разам з гэтым вёў падгатоўчую працу дзея сяджаньня Беларускага зьезду КСМ. Зьезд быў назначаны на 10 маі.

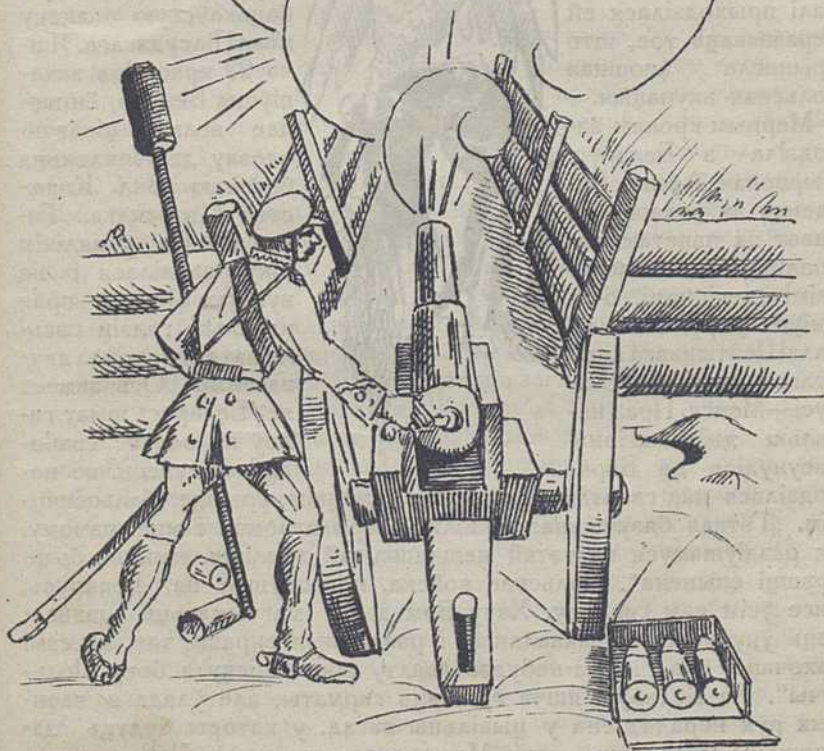
У Менску зноў пачалі выходзіць: „Чырвоная Моладзь“ і выйшаў 2—3 нумар „Факела Камунізма“

Польская армія заняла Беларусь і зьезд назначаны намі не адбыўся.

У жніўні савецкі Менск—у руках белапалякаў.

ЦК эвакуіравалася ў Смаленск. Шмат сяброў ЦК было кінута ў Чырвоную Армію.

Так у працягу 8 месяцаў Беларускі камсамол пасьпеў прайсьці шлях: Смаленск—Менск—Вільня—Менск—Смаленск.

У кіпцюрах Белага арла

(8, VIII, 1919)

(1, VII, 1920)

Многа цяжкіх бед перажыла Беларусь, многа крыві пралілася на яе палёх, многа энку і стогну яе працоўнага люду чуліся, балоты і шляхі Беларусі. Але рэдка калі прыходзілася ей перажываць тое, што прынясла апошняя польская акупацыя.

Мерным крокам адходзіла з Беларусі Чырвоная Армія. Воласьць за воласьцю, павет за паветам захопліваліся белапольскімі легіонамі. 8-га жніўня ў руках генэрала Шептыцкага апынулася сталіца Беларусі—Менск. Праз некалькі дзён легіоны дасунуліся да Бярэходзілася пад гвалтам—расійскім, нямецкім, ўрэшце, бальшавіцкім. „Гэткая бязупынная няволя, добра вядомая і мне самому, як раздзішамуся на гэтай нешчаслівай зямліцы, павінна быць ўрэшці спынена“. Польскае войска, прышоўшае на Беларусь, нясе ўсім вам свабоду. Хачу Вам даць магчымасьць развязаць ўнутранія нацыянальныя і рэлігійныя справы так, як самі захочаце, без якога-небудзь гвалту або націску з боку Польшчы“. На Беларусі яшчэ грываць гарматы, але ўлада з ваенных рук перададзена у цывільныя загод, у каторы будучь запрашаны мясцовыя людзі. Мэты ўраду такія: 1) Даць магчы-

ны і туг павінны былі ўспыніцца, астаноўляныя Чырвонай арміяй.

Пачалося панаваньне над Беларусью кіпцюў „белага арла“ Беларусі папала пад бацькаўскую апеку пана Пілсудзкага. Яшчэ 22 красавіка, захапіўшы Вільню, ён выдае вельмі цікавую адозву да насяленьня быўшаю Вял. Княжства Літоўскага. Гэтая адозва ў вялікім ліку зьявілася і на вуліцах Менску праз некалькі гадзін пасля захвату горада акупантамі. Осць зьмест яе: Беларусь шмат гадоў ня ведае свабоды; яна увесь час на-

масьць жыхарам пагутарыць аб сваіх патрэбах праз абраных імі прадстаўнікоў. 2) „Памагчы, каму трэба, жыўнасьцю, памагчы у працы вытворчай абяспечыць лад і супакой. 3) Апекаваньне над усімі бяз розніцы веры і нацыянальнасьці“. Канчаецца адозва прызвам зьвертаецца да пастаўляных уладаў „адкрыта і шчыра у кожнай патрэбе і ў справах, каторыя ляжаць Вам на сэрцы і цікавяць Вас“.

Адозва напісана у сентымэнтальна-рамантычным стылю многаглаголівага Керенскага. Тут і „забытая богам старонка“, і „нешчасьлівая зямелька“, тут і „сэрца“, і „шчырасьць“. Але цікава тое, што тут ёсьць і „жыўнасьць“. Калі ня зробіш уплыву на сэрца, то рабі яго на жывот. У адозве гаворыцца толькі аб „унутраніх“ справах, і нічога не сказана аб агульнай незаможнасьці. Само сабою зразумела, што аб соцыяльным пытаньню няма ні слова, бо развязываць сацыяльныя пытаньні—гэта справа большавікоў, каторых так ня любіць пан Пілсудзкі; апроч таго, калі паставіць у абвестку соцыяльныя справы, тады ня можна было-бы Пілсудзкаму гаварыць аб прызыве да ўлады „мясцовых людзей, сыноў гэтае зямлі“, каторых большавікі пагналі з іх беларускіх маёнткаў. Гэтыя „мясцовыя людзі“ потым у самой справе былі пакліканы да ўлады і беларускае сялянства добра памятае іх.

У канцы жніўня выдаецца абавязьчэньне № 16, каторае таксама думае аб гэтых „мясцовых людзях“. Там ясна, чорным па беламу, напісана так: „Усякая прыватная ўласнасьць, ці будзе яна награванай, ці мо' прыпадкова знаходзячайся у незаконных ўласьціцеляў, павінна быць безадкладна зьвернута. Уласьціцелі зямельнай маётнасьці, альбо іх правамоцныя намесьнікі змушаюцца да 10 верасня прыняць у свае ўладаньне зямельную маётнасьць“. Зразумела, што пань земляўласнікі, „сыны гэтае зямлі“, пасьпяшылі выканаць прадпісаньне і пачалі забіраць свае маёнткі ад пасыноў Беларусі, каторыя дзе-не дзе ў часы большавіцкай ўлады захапілі панскую зямлю.

Каб здаволіць нацыянальнае пытаньне, хутка пасля захвату Менска (20 жніўня 1919 г.) выдаецца загад № 8 аб карыстаньні беларускаю моваю. Загад абвяшчае: „Ст. I. На абшарах, занятых польскімі войскамі урадавай мовай лічыцца мова польская. Урадавныя загады будуць выдавацца у польскай мове побач с перакладам іх на мову беларускую. Першае месца займае аснова польскай мовы. Ст. II. У сваіх зносінах з уладай насяленьне можа ужываць, побач з польскай, і мову беларускую“.

Гэты загад аб мове таксама вельмі двухсмысловы. Так і ня ясна, што такое з формальна-юрыдычнага боку беларуская мова. Мова польская—урадавая. А беларуская? У ваўсякім разе не урадавая. Тым ня менш яе можна ужываць. Праўда, гэтае ужываньне, па загаду, не забяспечана абязьковасьцю са стараны ўраду „разумець“ гэтую мову.

Пры ўступе ў Менск Пiлсудзкі выдаў яшчэ адну адозву да беларускага насяленьня. У адозве вызначалася доўгае сужыцьцё беларускага народу з польскім народам. Гэтае сужыцьцё памалёвана ружоваю фарбаю. Адозва вызначае, што польскія войскі, заняўшы Менск і прагнаўшы бальшавікоў, адчынілі зноў для Беларусі магчымасьць далейшага шчасьлівага сужыцьця двух братніх народаў. Пiлсудзкі заяўляе, што ён „хацеў-бы бачыць гэты край вольным паміж вольнымі народамі; што датычыць да ўзаемаадносін з Польшчаю, то Беларусь будзе гаварыць з ёю, „як роўны з роўным і вольны з вольным“.

Сярод беларускіх незалежнікаў прыход Пiлсудзкага, быўшага пэпэса, падняў надзеі. Яны паверылі яго адозвам і ня бачылі ўсей няяснасьці і адмоўных бакоў гэтых адозваў. Паміж раднымі Рады Беларускай народнай рэспублікі пачынаецца жывая перапіска. Сутнасьць гэтай перапіскі сводзіцца да таго, каб радныя хутчэй зьбіраліся у Менск і адразу прыступалі да будаваньня Беларусі. Радныя збіраюцца, але вельмі паволі.

У беларускай тагочаснай прэсе („Звон“, „Беларусь“) так сама на кожным кроку мы спатыкаемся з гэтай верай у Пiлсудзкага і дэмакратыю польскага народу. „Мы зьвяртаемся да польскай дэмакратыі з гэтакімі славамі: калісь за часоў быўшага Бял. Княства Беларуска-Літоўскага нашы продкі памаглі Вашым продкам збавіцца ад нямецкай крыжацкай навалы; калісь супольна мы бараніліся ад нашых ворагаў і былі дужыя і культурныя, але калі Польшча перастала паважаць нашы дзяржаўныя і культурна-нацыянальныя патрэбы, то гэта прывяло да згубы і доўгалетняга полану і нас і вас“ (Звон. 25, VIII, 1919, № 1.). Польшча павінна дапамагчы Беларусі. Яна павінна пасунуць свае войскі яшчэ на ўсход, каб адваяваць ад бальшавікоў Усходнюю Беларусь і такім спосабам аб'яднаць усю Беларусь. Беларусь мае права спадзявацца, што Польшча не забыла свайго даўнейшага саюзніка і кампана. Стары друг — лепш новых двух. Няўжо-ж дзеля таго, што Беларусь так заняпала і абяднела і не без гістарычнай віны з боку Польшчы, дык яна не мае права на братэрскую помач ад свайго вінавайцы ў гэты рашучы і атпаведны момант? Не, разам мы занепалі, разам нам трэба і вясці сваё адбудаваньне! Трэба рабіць да канца!“ (Звон, 27, VIII, 1919, № 2).

На 18-е верасьня назначан прыезд у Менск Пiлсудзкага. Захапленьне белых беларускіх „дзеячоў“ ваходзіць да апагея. 17-га верасьня у газэце „Звон“ вялікімі літарамі надрукованы такія словы: „Гэтымі днямі прыежджае да Менску Начальнік Польскай Дзяржавы, Язэп Пiлсудзкі. Гэта, дзякуючы яму наш змучаны, абяздолены край збаўляецца ад крывавага панаваньня маскоўцаў. Гэта ён зьвяртаўся да насяленьня Беларусі з адозваю, у каторай абвяшчаў, што нясе нам волю і збаўленьне

ад векавой крыўды і няволі“. Далей ідзе вынятак з віленскай адзвы гэтага збавіцеля Беларусі, „Прывет табе, Начальніку Польскай дзяржавы на тваей роднай зямельцы Беларусі“.

На другі дзень у Менск прыехаў Пілсудзкі. Урачыстае спатканьне яго было назначана у Шляхэтнай салі (гдзе цяпер клуб К. Маркса). Тут сабраліся сьлёўкі польскай буржуазіі і чынавенства. Былі прысутнымі прадстаўнікі і рэлігій Беларусі — каталіцкай біскуп Лазінскі, праваслаўны епіскап Мелхісэдэк, мусульманскі мула і еўрэйскі рабін. Прыцягнулі з Заслаўшчыны і сялянаў-кулачкоў. Сярод гэтай прыемнай кампаніі былі прадстаўнікі Беларускага Нацыянальнага Камітэту, каторы злажыўся ў Менску да сходу Рады. Старшыня Нац. Камітэту выступіў з прывітаньнем „Пану Начальніку Дзяржавы Польскай“. Зьмест яго такі: „Ужо шосты тыдзень, як мы жывём спакойным жыцьцём. Разьвеяўся чырвоны туман, разьвеялася відмо галоднай сьмерці. Гэты чуд ёсьць дзела гераічнага польскага войска, каторага Вы ёсьце начальнікам. Вітаю Вас ад імяні нашых беларускіх дэлегацыяў, прадстаўляючых тутака беларускае насяленьне, выслаўляю гарачую падзяку за звальненьне Менску і Меншчыны ад новага цяжкага нападу маскоўскага імперыялізму, каторы на гэты раз прыбраўся ў большавіцкую вопратку“. Але „плачуць яшчэ маткі у Вітэбску, стогнуць людзі ў Магілеве, маўчыць, бо забаронен, хаўтурны голас аб'імшэлых званіцаў Смаленску“. Мы ім нічым памагчы ня можам, аднак-жа мы пэўны, што страшная мара развеецца і над імі. „Мы верым і спадзяёмся, што разам з вольнымі Менскам, Вільняй і сівым Гораднам вольнымі і шчаслівымі будуць у вольнай і незалежнай Беларускай Рэспубліцы нашыя адвечныя астрогі на рубяжох Масквы—Віцебск і Магілёў і стары Смаленск. Гэтага мы спадзяёмся у гэта мы верым, а гэтымі верай і надзеяй абдараваў нас братні народ, каторага слаўнаму Прадстаўніку гатовы мы сказаць на Меншчыне ня толькі нашае сягонняшняе „дзякуй“, але і заўсёды: „здароў будзь, прыходзь да нас наш госьцю мілы, суседзе дарагі“.

Далей гэтага захапленьня няма куды ісьці. Тут і „чырвоны туман“, тут і „відмо галоднай сьмерці“. Відна і беларускіх дзеячоў зьбіла з толку тая „жыўнасьць“, аб якой пісаў Пілсудзкі ў сваей адове. Даваць коментары да вышэйпадананага прывітаньня няма сэнсу. Праз некалькі тыдняў нават для саміх незалежнікаў стала ясна, што яны абмыліліся ў сваім захапленьні.

Адначасна з гэтымі падзеямі Старшыня Польскага Савету міністраў Падэрэўскі вызывае з Парыжу А. Луцкевіча, старшыню Рады міністраў Р. Б. Н. Р. для размовы аб беларуска-польскіх адносінах. Размова іх была кароткая. Незалежнасьць Луцкевіча не спадабалася Падэрэўскаму. Луцкевіч быў інтэрнован, а кіраўніцтва ўсходніх земляў абвясціла Раду Р. Б. Н. Р. распушчанай. Толькі праз месяц Луцкевічу удалося

пры судзейнасці Пэпэсаў дабіцца ў Падэрэўскага абяцанкі на созыў Рады.

Між тым у Менск ўжо сабралася значная частка радных. Польская захватная політыка ўжо ясна стала відна радавай большасці. Сярод дэпутатаў вызначыўся рэзкі падзел на дзве часткі. Эсэры і фэдэралісты былі проціў якога-бы то ні было згодніцтва з польскай ўладай. Група Нацыянальнага Камітэту, на чале каторай стаялі беларускія эсдэкі, выказывалася за згоду з акупантамі. Пры такім настрою Рада сабралася 12 сьнежня 1919 году. Адразу-ж выявілася, што абедзве групіроўкі разам працаваць ня могуць. Радныя разышліся ўжо на такім драбязговым пытаньні як пасылка прывітальнай тэлеграмы Пілсудскаму.

13-га сьнежня рэволюцыйным шляхам сабраліся 50 радных (з 87-мі) эсэры і сац-фэдэралісты, і ухвалілі рад пастановаў—яны абвясцілі сабе запраўднай Радай, выключыўшы з Рады меньшасць; прынялі рэзалюцыю аб падцьвярджэньні акта незалежнасці Беларусі; выняслі пратэст проціў акупантаў і абралі прэзідыум Рады. Ластоўскаму (с. р.) дапаручылі сфармаваньне новага габінэту. Меньшасць Рады (37 радных) абвясцілі сябе Найвышэйшай Радай і аставілі стары габінэт Луцкевіча. Такім спосабам утварыўся раскол старой Рады на дзве Рады з двума габінэтамі. Актыўная частка антыпольскай Рады хутка адбыла ў Літву, дзе і сядзіць да нашага часу. Найвышэйшая Рада асталася ў Менску і валачыла сумнае жыцьцё. Ёй удалося утрымаць толькі дзве установы: Беларускаю вайсковую Камісію і Школьную Раду.

8-га жніўня 1919 г. польская армія як мы казалі уваходзіла ў Менск і лавінаю расшыралася па гарацешнай Беларусі. Армія, што і гаварыць, па надворнаму свайму выгляду была вельмі бліскучая. Добрыя коні, зброя і вопратка; вялікі лік артылерыі і танкаў. Жаўнеры елі белы хлеб і сала. За арміяй цягнуліся абозы на фурманках з запаснымі коламі і тармазамі. Вельмі часта ў абозах і артылерыі магчыма было бачыць асобую пароду цяжлавозаў з доўгімі вухамі. Фурманкі былі пабіты ўсякай жыўнасьцю.

Буржуазія і шляхцокі спаткалі армію з захапленьнем. Часта магчыма было відзець, як паны і пані, адзетыя ў шырокія вопраткі, кідалі ў жаўнераў кветкамі і выходзілі з хлебам—солью. На галовах у паняў і панёнак былі павязаны „амарантовыя“ хусткі, ў паноў „амарантовыя“ ружэткі у пятлічках. Зусім ня такі настрой быў у пралетарскіх колах і ў колах гарадзкой і вясковай беднаты. Прышла армія на абарону фабрыкантаў, паноў, ксяндзоў і г. д. І чым больш яна была бліскучая, тым цямней было ў сэрцы беднаты. У галовах будзіліся думкі, звязаныя са страхам і адчаяньнем. Чаму ў нас, у беднаты, няма столькі багацьця, як у панства, каб так добра утрымаць нашу збавіцельку чырвоную армію? Здавала-

ся, што ніколі ня хопіць сілаў у пролетарыята і сялянства, каб прагнаць гэтае бліскучае бела-польскае войска.

Адразу пасля уходу арміі па гарадох, мястэчках і вёсках Беларусі пачаліся пагромы. Шукалі камуністаў, еўреяў, сялянаў, каторыя спачувалі саветам. Даволі было каму нібудзь з паноў ці падпанкоў паказаць на чалавека пальцам, што гэта бальшавік, як гэты чалавек ставіўся „да сьценкі“. Шмат загінула народу, зусім непавіннага ў бальшавізме. Дасталося кааперацыйным і еўрейскім крамам, каторыя таксама чамусь лічыліся бальшавіцкімі і аддаваліся на разгром. Па гарадох і мястэчках найбольш цяпелі еўрейскі пралетарыят і бедната, па вёсках—батракі савецкіх маёнткаў і сялянская бедната.

Вярнуліся фабрыканты і пань. І тыя, і другія пачалі шукаць і забіраць сваю маетнасць і зямлю аднятую ў іх бальшавікамі. Пайшлі даносы, обыскі. Запоўніліся турмы гарадзкою і вясковаю беднатою, У турмах для лепшага сазнаньня намечаных праступнікаў былі пушчаны ў хэд жастокія пыткі. Па вёсках раз'ехаліся канаркі—жандармы, утварылі вясковыя пастэрункі і разам з вярнуўшымся панствам вышуківалі тых, хто быў проціў пана. Загулялі па мужыцкіх карках, шомпал і бізун. Толькі і чулася па Беларусі „dwadzieścia pięć“. Пань паатрымывалі вышэйшыя пасады як у цэнтру, так і на мясцох. У паветах яны сядзелі як старасты, у валосьцёх—гмінах, як войты. Моц эканамічнае злучылася з уладай політычнай. Рабочыя па гарадах і сялянства па вёсках былі зусім без абароны.

Паўсюды насаджаўся зьвярыны каталіцка-польскі шавінізм. Католік і паляк сталі сінонімамі. Аднекуль з'явілася цэльная хмара ксяндзоў. Трымалі яны сябе з вялікаю пагардаю і сазнаньнем сваей „бажэственна-польскай“ вартасці. Беларусы каталікі былі запісаны ў палякі. Назва „беларус“ была для акупантаў пугалам, ня глядзячы на авечы настрой беларускіх „дзеячоў“. Пань бралі пачуцьцём, што беларускі рух, як рух запрыгоненага імі сялянства, ёсьць рух у корані не нацыянальны толькі, але і сацыяльны. Па гарадох узяліся пры дапамозе рэлігіі і нацыі разлажыць рабоча-прафэсійнальны рух. З'явіліся каталіцка-польскія і іудэйска-еўрейскія рабочыя саюзы. Католіцкім саюзам даваліся ўсялякія прывілеі. Нават кааперацыю разьбівалі па рэлігійна-нацыянальным прыкметам. Пайшла палёнізацыя школы. Патрымываліся ўсякімі незаконнымі сродкамі каталіцка-польскія школы. Школы рускія чыноўнічага і „істрынно-русского“ патрошку лічыліся, як магчымыя і цяпімьыя. Асабліва даставалася беларускім школам. Не выратаваліся і еўрейскія хэдэры, хоць яны і былі клерыкальнымі школамі еўрейскіх сінагогальных абшчынаў. Паўсюду раскінуліся аддзелы „Стражы Крэсовай“ і „Камітэту Абароны Крэсаў“. Гэтыя клерыкальна-культурныя арганізацыі шырока разьвінулі эканамічную працу, стараючыся перацягнуць у каталіцка-польскі бок немажонныя групіроўкі белару-

скага жыхарства той „жыўнасьцю“, аб якой пісаў Пілсудзкі ў сваёй адозве. Апроч таго, разам з „канаркамі“ яны неслі на сабе палітычную абарону крэсаў, займаючыся сыскам і даносамі. Асабліва развінулася праца гэтых крэсавых арганізацыяў, калі быў абвешчан „плебісцыт“ на Беларусі. Добра памятны ўсім крэсавыя з’езды найчасцей сялянаў аб прылучэнні да Польшчы. Сялянаў заманівалі у горад, „жыўнасьцю“, часам цягнулі пагрозамі, а то і сілаю, тут іх да з’езду запіралі і выпускалі толькі ў салю пасяджэньняў. Сяляне, даведаўшыся, у чым справа, уцякалі, як з турмы. Часам вынікала і апазыцыя, ня гледзячы на тое, што падбіралі самых забітых, пакорных і несвядомых сялянаў.

У адказ на такія акупацыйныя злачынствы пачынаецца на Беларусі падзёмны рух, каторы ў гарадох носіць амаль што выключна палітыка-соцыяльны кірунак, а на вёсцы яшчэ і нацыянальна-беларускі кірунак. Найраней пачаўся рух сярод маладых рабочых. Профсаюзы, у каторых да гэтаў меў вялікую сілу бунд і поалей-ціон, ня хочуць і ня могуць ісьці за гэтымі згодніцкімі партыямі. Широка развіваецца тут камуністычная праца. Бунд павінен акрасіцца ў камуністычную фарбу. Падпольная арганізацыя Компартыі Літвы і Беларусі з кожным днём мае ўсё больш і больш староньнікаў. Вельмі хутка ад агітацыі і прапаганды партыя пераходзіць да падгатоўкі паўстаньня. Здабываецца зброя, арганізуецца разведка і невялічкія атрады.

Заварушылася і вясковая бедната. Дагэтуль яна мела слабую сувязь з камуністычным рухам. Сялянства на Беларусі было пераканана, што большавікоў на Беларусі няма, што яны жывуць у Маскве, а сюды толькі прыезджаюць, каб змагацца з панамі. Акупацыі імперыялістаў, праганяўшыя Вялікі Кастрычнік з Беларусі падтрымывалі гэлы вясковы міф аб большавіках. Палітыка-соцыяльны і нацыянальны ўціск над вёскаю прабудзілі вясковую моладзь. І сюды прыйшла Компартыя і Комсамол. Паралельна з імі вырастае „Беларуская падпольная арганізацыя“. Яна вырастае на каранёх беларускай вёскі. Складаецца яна большасьцю з сялянаў і вясковых настаўнікоў. Цэнтрам „Арганізацыі з’яўляецца Беларускі Педагагічны Інстытут у Менску“, начале арганізацыі хутка утвараецца камітэт пад газваю Першай тройкі. Праграма „Арганізацыі“ зусім супадае з праграмаю Компартыі“. Асаблівым сваім заданьнем яна ставіць абхапіць пратэстуючыя колы вёскі, выдзеліць там беднату, а з яе выбраць актыўнейшыя элемэнты ня толькі для рэвалюцыйнай, але і для камуністычнай працы. Для гэтых мэтаў Арганізацыя шырока карыстаецца „мужыцкай“ беларускай мовай. Апроч таго, Арганізацыя ставіць сваю мэтаю разлажыць белы беларускі рух, пакіраваць яго па чырвонаму руслу сацыяльнай, клясавай рэвалюцыі і ўліць у інтэрнацыянальны рух пролетарска-сялянскага вызваленьня.

Ня раз падымаецца пытаньне аб злучэньні Організацыі з Компартыяй Літвы і Беларусі, чаго-жадае і на чым настаівае Організацыя. Злучэньню прашкаджаюць падпольныя ўмовы існаваньня. Наступае час вялікага бою; няма часу займацца абфармленьнем. Яно адкладзена да лепшых часоў, каторыя ужо не за гарамі.

У выніку працы Коммуністычных організацый вырастае паўстанскі рух, каторы з асаблівай сілай выбухае вясною 1920 году. Працуюць ува ўсю партызанскія групы, працуюць адзіночкі тэрарысты. Крывею паноў і крывею паўстаўшых масаў пакрываецца змучаная Беларусь. Расстрэлы, турмы, шомпалы і бізуны ўжо ня могуць задушыць паўстаньня рабочых і сялянаў Беларусі. Тым больш, што і ў польскай арміі пачынаецца разлажэньне. І тут прасыпаюцца рабочыя і сяляне ў вопратках легіянераў. Ужо ёсьць адказы ад стрэлаў ў народ. Ужо партызанскія групы маюць сваіх людзей сярод легіянераў. Слабнучь крылы белага арла. Ён пачынае разжымаць свае кіпці, ўпіўшыся ў жывое цела рабочых і сялянаў Беларусі.

А тут яшчэ пачынаюцца недахваты эканамічнага кірунку ў польскай арміі. Справа ў тым, што „жыўнасьць“ у белапапалякоў была не свая, а Антанты. Антанта зменьшыла порцыі жыўнасьці. Сталі падымацца цэны, стала ўніз падаць польская марка. Пачаўся летні наступ чырвонай арміі. Зноў прыйшоў Вялікі Кастрычнік, на гэты раз ён прыйшоў на заўседы. 11-га ліпеня 1920 году Менск быў заняты Чырвонай Арміяй

Лік чырвонаармейцаў у раз дзесяць быў меншым, чым уцэкаючая белапольская армія. Яна уцякала ў поўным разлажэньні, пры поўнай адсутнасьці дысцыпліны. Куды дзелася тая бліскучая армія каторая 11 месяцаў таму назад прыходзіла акупаваць Беларусь? Яна растаяла, пагубіла сваю маетнасьць і зрабілася натаўпам. І зразумелся рэч. Перад працоўнымі масамі, калі яны падымучца, калі яны злучацца са сваёй, рабоча-сялянскай арміяй, ня зможа устаяць самая лепшая белая армія.

Прышоў чырвонаармеец, змучаны, галодны, часта бяз ботаў. Працоўныя масы не абсыпалі яго кветкамі, а стараліся знайсці для яго ў хаце кавалак хлеба. Пакойна, бодра, бяз шуму, бяз гвалтаў зноў ён за працоўныя масы і разам з працоўнымі масамі Беларусі ішоў ён на Варшаву.

1-га жніўня была абвешчана незалежная Савецкая Соцыялістычная Рэспубліка Беларусі імем паўстаўшых рабочых і сяляноў. Па гэтаму пытаньню была выдадзена Дэкларацыя такога зьместу: Змучаная Беларусь пры дапамозе Чырвонай Арміі завершае справу свайго вызваленьня. Цяпер рабоча-сялянскі народ Беларусі можа выявіць сваю волю. „Організаваныя рабочы кляс і працоўнае сялянства Беларусі (Комуністычная Партыя Літвы і Беларусі, Беларускае Комуністычнае Організацыя, Агульны Еўрэйскі Рабочы Саюз „Бунд“ і Цэнтральнае Бюро Прафэсіянальных саюзаў г. Менска і Менскай

губэрні) грунтуючыся на волі працоўных масаў, выяўлянай на першым З'езду Саветаў Беларусі ў лютым 1919 году ў шэрагу рэзальюцый у поўнай згодзе с Чырвонай Арміяй і Рэвалюцыйным Ваенным Саветам заходняга фронту, імем паўстаўшых рабочых і сялянў правагалашаюць незалежную Соцыялістычную Савецкую рэспубліку Беларусі". „Яшчэ раз пацверджаецца, што права прыватнай ўласнасці на зямлю касуецца на заўсёды“. Да сазыва З'езду Саветаў ўся паўната ўлады на Беларусі перадаецца Ваенна-Рэвалюцыйнаму Камітэту, ў каторы Компартыя Літвы і Беларусі дэлегуе тры прадстаўнікі, Агульны Еўрэйскі Рабочы Саюз „Бунд“ аднаго прадстаўніка, Беларуская комуністычная Організацыя—аднаго прадстаўніка.

З гэтага часу на тэрыторыі быўшай Менскай гбуэрні, у ўтворанай тут Беларускай рэспубліцы, пайшла праца па адбудаванню зруйнаванага жыцця на асновах вялікага кастрычніка Будуецца цэнтр, каторы ў будучыне аб'яднае рабочых і сялянў усей этнаграфічнай Беларусі.

У мажэйскі.

У дні Белаяпанскага панаванья

Я. Каліна

(Успаміны).

Больш трываць ужо нельга было. Белаяпанская навала разыгралася не на жарты. Штодзень даходзяць чуткі: там злавілі аднаго, там двух, а там пяцёх і дзесяцёх маладых хлапцоў. Катуюць па зьверску. Ды ў вёску Слабодку-Кучанку таксама ноччу ўжо раз наскаквалі па т. Аст-ку, але дарма. Прамахнуліся. А тут чуткі распушчаны, што Лапухоўскі пан Іодка абяцаў, вялікую суму грошаў таму, хто дапаможа „сцапаць“ яго. На мяне гастрыў зубы пан Рубкевіч за дапамогу чырвонаармейцам пры адступленьні. Апроч таго „даліся мы ў знакі“ кулаком за прапаганду комуны ды вопісь хлеба. Вось ворагі цяпер і ўзьнялі свой голас.

Гэта было ў пэўныя дні белаяпанскага панаванья у васьмень 1919 году. Панаваў шалёны ўздым шляхецтва. Усё жывое прыціхла. Я і Аст-ка (загадчык аддзелу народнай асьветы Пукаўскага райкому) апынуліся ў адзіноцтве. Туляцца па лясах бяз працы ўжо абрыдзела, а таксама і трываць панскі ўціск, які з кожным днём набываў усё больш страшэнай формы. А ня дарма-ж кажуць: паспытаўшы салодкага, ня хочацца горкага. Жадалася кіпучай працы. А такая праца магчыма альбо за фронтам, альбо тут, але ў сувязі з іншымі падпольнікамі.

Мы рашылі шукаць ці таго ці другога.

У кастрычніку таго-ж году абудва йдзем у в. Сьвінку. Тут бачым, што моладзь ужо пачынае абурвацца супроць панскага бізуна, якога пасьпела паспытаць. І нас накіроўваюць у Менск, даўшы адрас т. Ш-скага, які працаваў у падпольнай камуністычнай арганізацыі. Хлопцы Сташ і Пархім. даюць нам свае пасьведчаньні, якія яны дасталі ў гміне і з словамі „варачайцеся з новымі весткамі“ выпраўляюць у Менск.

Я не магу цяпер пераказаць усіх тых пачуцьцяў і думак, якія нас ахапілі пры гэтым выпаўненьні. Адно толькі сьвяцілася ў вачох усіх нас—гэта: паном ня доўга тут баляваць. Поўныя якойсьці глыбокай надзеі, што перад намі разгартваецца новая праца, мы йшлі ў Менск.

У Менску Ш-скага мы знайшлі і праз дзён тры ўжо апынуліся на пасяджэньні падпольнае арганізацыі, якое адбылося на Койданаўскай вуліцы ў памяшканьні саюзу „Ігла“. Усіх падпольнікаў было сем чалавек. Прозьвішчаў іх я ня ведаў тагды, хоць і цяпер ня ведаю. Але гэтага й ведаць ня трэба было. Нас злучала адна думка: арганізаваць паўстаньне. Практычна гэта было вырашана так: у кожнай вёсцы арганізаваць маладых надзейных хлопцаў у пяцёркі і дзiesiąткі; узяць на вучот усё аружжа, якое маецца на руках у сялян; адзін таварыш з пяцёркі ці дзiesiąтку трымае сувязь з адным таварышам з суседняе арганізацыі і так ланцюгом устанаўляецца сувязь з падпольнымі камітэтам. Кожны з быўшых на пасяджэньні адтрымлівае пэўнае заданьне працаваць у вадным з районаў Беларусі. Я і Аст-ка павінны былі трымаць сувязь з Ш-скім і цераз яго звязваемся са Слуцкім падпольным камітэтам. Район нашай дзейнасьці—Случчына, галоўным чынам паўночная яе частка і заходняя частка Ігуменшчыны, сучаснай Чэрвеншчыны. Умаўляемся з Ш-скім аб першым спатканьні там на месцы і з гэтым вяртаемся назад.

Вось як цяпер уяўляецца мне той дзень хмурны і дажджлівы, калі мы поўныя прылівам новых сіл і энэргіі йшлі па Слуцкаму тракту з Менску. Навала сумна й панура, а ў нас на душы сьветла і радасна. Мы знайшлі тое, чаго шукалі. Перад намі шырокае поле кіпучай і адпаведнай працы, і мы ўжо не ў адзіноцтве.

Па дарозе-ж мы ўсё абгаварылі. Усіх хлопцаў, з якіх льга пачынаць працу, з якімі пасьпешна можна вёсці яе, мы цяпер-жа ўжо намецілі. Разьмяркавалі між сабою ўсе знаёмыя вёскі й воласьці Случчыны й Ігуменшчыны.

За Слабадою Пырашаўскаю мы разышліся. Я зьвярнуў з дарогі ў Старыя Маргі гэтай воласьці, а Аст-ка ў Сьвінку панёс „новыя весткі“.

Так ціха пачалася падпольная праца. І ўжо праз месяц быў створаны ланцуг пяцёрак і дзiesiąтак паўстанчых ад

Слуцку да Менску. Такія вёскі, як Варкавічы, Грывень, Жукі, мяст. Грозаў, Аксаміты, Русакі, Бадзяжы, Яўсеявічы, Пускава, Труханавічы, Старыца, Слабодка-Кучанка, Крыніца, Вялешына, Сьвінка, мяст Пясочна, мяст. Узда, Старыя Маргі, Віркова і шмат іншых ужо мелі хлопцаў, якія чакалі толькі весткі, толькі загаду ад другіх хлопцаў, з якімі была сувязь.

Але надышла зіма. З Бярэзіны ня чуто было раскацістых грукаў гармат. І праца ўся замкнулася ў кола пяцёрак і дзесяткаў. Кожны тыдзень я і Аст-ка наведваліся да Ш-скага. Месцы спатканьня былі розныя: то мест. Пясочна, то в. Сьвінка, то в. Віркова, а то й проста дзе ў лесе. Тут падлічаліся сілы, атрымліваліся весткі аб становішчы радавай улады за Бярэзінай, даставаліся газеты, даставаліся й зносіліся сходы, інфармацыі аб стане польскіх войскаў, і г. д. Адгэтуль-жа пускаліся тыя ці іншыя чуткі, каб тым самым у большай патайнасьці знаходзіліся нашы падпольныя арганізацыі. З Слуцку па ланцугу перадаваліся розныя адозвы праклямацыі, якія цераз ноч красаваліся ва ўсіх вёсках і валасьцёх прыклеянымі на сьценах хат, валасных будынкаў, цэркваў, а то проста раскідаліся па вуліцах.

Белы арол раз'ядаўся. Панскі бізун і гарапнік разгульваў бяз удержу. Скора ўсе сяляне пазналі смак „дэмакратычнасьці“ і ўжо з нецярплівасьцю пачалі чакаць бальшавікоў.

Нашы хлопцы гарэлі адзіным жаданьнем, як найхутчэй выйсьці з аружжам на белае вараньне.

Надыйшла вясна. З усіх куткоў пачалі прыходзіць весткі аб замерах выступіць. Але трэба было выступаць арганізавана, сугалосна з націскам Чырвонае Арміі з Усходу. Чакалі весткі ад Слуцкага ці Менскага камітэту. Весткі ня йшлі. У гуртках трывожыліся. Нават нашла была чутка сярод хлопцаў, што Менскі камітэт пераехаў у Вільню, а там яго заарыштавалі. „Пойдзем самі біць жандараў у воласьці... Папалім маэнткі, каб ня было дзе больш прытуліцца паном“... Мы пачалі рабіць сходы па лясох. Нельга ўжо было стрымліваць стыхійна пачаўшай паўставаць моладзі. Кожны хлопец, які меў захованую вінтоўку, патроны цяпер ужо дастаў. Усё сьмялей і сьмялей пачалі прызнавацца адзін аднаму, што ў каго ёсьць і радзіца, каб далучыцца да тых, што „нешта ведаюць“, або „ўсё ведаюць“.

Але вось у самы разгар працы яшчэ ўсё арганізацыйнай ў Слуцкую падпольную арганізацыю зашываецца правакатар і ўсіх выдае. Пачынаюцца аблавы і масавыя арышты, уладжаныя дэфэнзывай. Па вёсках лётаюць „каральныя экспедыцыі“. Наводзіцца страшэнны жах на сялянства. У паветры запахла кроўю і чалавечым мясам. Гэта жыраваў польскі „бялы ожэл“ перад вылетам у панскі вырай.

У пачатку красавіку 1920 году аб раскрыцці Слуцкай арганізацыі паведамляе мяне т. Пі-чук, сябар Старыцкай арганізацыі, і перадае загад быць астарожным, бо мае быць наскок і на Пукаўскую воласьць. Я ў той-жа дзень паведамляю ўсіх сяброў Слабодзкае арганізацыі, і мы пастанаўляем, калі каго зловяць ці схвацяць ня прызнавацца і нікога не выдаваць, хоць-бы давялося й памерці пад жандарскімі гарапнікамі.

Захоўваем літаратуру, і я паведамляю суседнюю арганізацыю Крыніцкую. Тая ў сваю чаргу Сьвінкаўскую і г. д. Праз дзень усе арганізацыі былі усведамлены аб становішчы ў Слуцку і ва ўсіх былі прыняты пастановы: падпольнікаў ня выдаваць і ня прызнавацца на дапросах у выпадках калі каго схвацяць, а за арыштаваных у Слуцку адпоставіць так, каб доўга была памятна панскім наймітом маладняцкая воля і спайнасьць пры дасяганьні сьветлага камунізму.

На другі дзень раніцаю на Слабодку наляцела панская п'яная арава. Пачаліся арышты ўсіх ад малога да старога, хто толькі выходзіў на вуліцу. Зводзілі ў гумно селяніна Салановіча і тут учынялі зверскую экзэкуцыю. Гэта было нешта страшэннае, што не падаецца да апісаньня. Ахвяра разьдзявалася і клалася на ток ніцма. На галаву і ногі садзілася па аднаму жандару, а рэшта на пярэсьцікі пачыналі катаваць гарапнікамі, зьвітымі з тэлефоннага дроту. Калі-ж гарапнік расхвостаўся, пераварочвалі другім канцом і „жарылі“ дзяржаньнем. На ўсю вёску расносіўся душу разьдзіраючы крык ахвяры. А па хатах рабіліся вобьскі, як іх звалі паны, а панашаму, гэта было рабаўніцтва, бо апроч масла, сала, як ды грошай нічога не знаходзілі й ня бралі.

Было арыштована больш дваццаць чалавек, але толькі восем выдаліся больш падазронымі. Іх найбольш і катавалі, а дзевятага Якіма Салановіча зьбіўшы да того, што той ужо згубіў усякую прытомнасьць і хватаўся за сьцены, выкрываючы словы: „во тут, во, во“... Застрэлі тут-жа. Рэшту павязалі і ў Слуцк. „Там скажаце,“—казалі раз'юшанныя зверы. У ліку арыштаваных быў я,—Аст-ка і Кан-віч. Мы былі падпольнікамі. А рэшта нічога ня ведалі. Адзін быў стары селянін. Двое—зусім яшчэ малыя хлопцы: толькі што пакідалі яшчэ пасьвіць быдла.

Па дарозе да Слуцку сутрымаліся ў в. Русакох. Тут адбылося тое-ж, што і ў Слабодцы. Але арыштаваць нікога не арыштавалі, бо моладзь была ў лесе, а старыя поркаліся на папялішчах сваіх хат. (Вёска некулькі дзён таму назад пагарэла).—„Толькі пашпарылі“,—як казалі потым русакоўцы.

Нас укінулі ў турму, а назаўтра была нядзеля. Тая нядзеля, калі вывелі чатырнанцать маладых поўных сілы хлапцоў Слуцкае арганізацыі закутымі па руках і нагах на

„волю“. Тая нядзеля, калі да нашага чуцьця даносіліся бадзёрыя гукі „інтэрнацыяналу“ нашых таварышаў, аддаўшых сваё жыццё за вызваленне працоўных мас з-пад белапанскага ярма.

Іх растралялі, а гукі іх сьпеву і цяпер гучаць па Слуцчыне.

Звонам запалі яны і ў нашы душы і давалі болей сьмеласьці адвагі і ўпартасьці нашу справу давесьці да канца. Мы ўжо былі пэўны, што задушыць і растраляць абурэньня ўсяго працоўнага люду нельга. Усіх не пералавілі, і нашы таварышы вядуць далей справу.

Праўда, з які тыдзень як-бы ўсё было ціха. Быў час паджыданьня новых налётаў, і моладзь рабіла перабегі з вёсак у лясы. „Цяпер не бяда. Ужо цёпла. Скора грыбы ды ягады будуць“—чуліся галасы ў аночаных вёсках.

Сувязь парвалася з падпольнымі камітэтамі, як з Менскім, так і з Слуцкім. Нас гартавалі ў турме месяц. Я кажу „гартавалі“, бо іначай і нельга сказаць ці назваць таго становішча, ў яком мы былі гэты месяц. Кожны дзень адбываліся дапросы палітычных у фэльчэрскай камеры. Але гэткаія дапросы і мог толькі выдумаць і ўжываць польскі пан— „дэмакрат“. (У дэфэнзыве служылі і пэпэсы). Дапрашваючы, як мага білі рызінаю з каляса, сьціскалі віскі абцугамі, закладалі між пальцамі палачкі й ламалі, заганялі стрэмкі пад пазногці. А млеў чалавек, аблівалі вадою і зноў пачыналі катаваць. Калі-ж нічога не памагалі першыя спосабы, тагды ахвяру падвешвалі нагамі ўгору і драцянымі гарапнікамі расьсеквалі пяткі і лыткі. Адным словам, на дапрос кожны йшоў бяз чужой дапамогі, а назад чуць живога неслі калідорныя ў бальніцу.

Але чым больш катавалі, тым болей накіпала ненавісьці да ўсіх паноў і дамакратаў у сялян і разгаралася помста. „Адно-б толькі вырвацца“... кожны ціха шаптаў пасья катаваньня.

Нарэшці мы ўсе вырываемя, бо не ўдалося ад нас чаго выпытаць. Вяртаемя назад, а ўжо ўся моладзь групуецца ля двух цэнтраў: Старыцы і Пясочна. Ласкава прынялі лясы і нас у сваю сямью.

Днём яшчэ можна было стрэць хлопца сям-там на полі за працаю, але як толькі ноч наставала, ўсе сходзіліся ў лясы і „вартавалі“ дарогі. Жаданьне паліць маэнткі стрымлівася набліжаўшыміся гуламі гармат. У чэрвені палякі рушыліся з Бярэзіны.

Нашы організацыі былі нагатовыя. Пясочынская мела ў сваім складзе каля 50 штыкоў. Старыцкая—40. Каманду пад старыцкімі партызанамі узяў Абр-овіч, П. Ба-рэка і Я. К-пак, як добрыя знаўцы вайскавай справы. Кожны атрад цяпер ужо дзейнічаў па сваёй ініцыятыве.

Наш старыцкі атрад дзейнічаў на тракце Слуцкім у межах ад Перавоза да Старыцы, на дарозе з Старыцы ў Сьвідзічы і ў Падгоркаўскім лесе Пацейкаўскай воласьці, а часта атраду ў дзесяць чалавек у райёне Аксаміт і Балгавіч. Пясочынскі пад кіраўніцтвам Ш-скага ў райёне Пясочна і Сьвінкі.

На тракце было ссаджана пяцёх уланаў. У Старыцкім лесе перагароджана была дарога абозу, які падвозіў патроны і снарады. Адбіта і кухня, якая везла полудзень.

Дзень і ночь у пачатку ліпеня стракаталі лясы, і польскія жаўнеры, як спуджаныя вароны, ўцякалі разбродна да Варшавы.

Чырвоная армія націскала з Усходу, а мы з тылу не давалі доўга апамятацца і баранілі вёскі ад рабаўніцтва малымі часткамі, а вялікімі атсякалі хвасты.

А раніцою, ня помню ўжо якога дня, наш атрад разам з сялянамі в. Слабодкі, якія вынеслі хлеб і соль, стрэлі Чырвоную разведку. З ёю пад крыкі „даёш Варшаву“ на хурманках пашлі наганяць польскія часьці, што пакіраваліся на Капыль.

Назаўтра ў Старыцы адбыўся агульны сход падпольнікаў, які вылучыў з сябе Пукаўскі раўком і дэлегаваў чатырох чалавек у Слуцк.

Гук гармат удаляўся на захад, а тут закіпела творчая праца.

Камсамольскі друк за 5 гадоў.

Аддзіся ў сьвяточную сьвітку,
Кінь у тхлань паднявольніцу—спадчыну,
Адгані думкі цьмы—недабіткі
З кроснаў матчыных!

Панскі біч ня гудзе над плячыма,
У палацах загібла сваволя.
Сустракай-жа вясёла вачыма
Камсамолію!

Камсамол мкнецца ў вёскі і сёлы,
Ніба вырай на вашыя гонейкі,
Ў цемру кідае сьмела, вясёла
Ясна—сонейка.

Ён з мазольнай рукою к вам рвецца,
Ён—тварэц новых дзён, шчасьця новага,
Адрывае пагніўшыя вецьці
У дуброве ён.

Маладняк наражае багата,
Ўвесь пранізаны творчаю працаю;
Чыніць новыя сьветлыя сьвяты
Ў новай хаце ён.

Камсамолься, сяліба ратая,
Заіскрыся чырвонай частушкаю.
Хай жняя твая песню сьпявае
Вольнай птушкаю.

Выкінь вон гультаяў—багамолаў,
Што туманілі думкі званіцамі.
Парабі ўсе капліцы на школы,
Каб вучыцца ў іх.

Малы ўнук, сiвы дзед і жанчына
Хай праз кнiжку са сьветам знаёмяцца.
Асьвятліцца ў часы адпачыну
Ўся ваколіца.

* * *

Брыльянтавым дажджом,
Жар-маланкай, агнём
Заіскравіць электрыка, радыё.
Самалёт над сялом
Лёгкапрыткім крылом
Зачаруе грамаду прынадаю.

* * *

І прашчураў мары
На нівах—абшарах
Спраўдзяць унукі ў жыцьці.
Пад сьцяг Камсамолу,
Моладзь па сёлах,
Ідзі!

З. Бядуць

НАРОДНАЯ ТВОРЧАСЬЦЬ

Сялячкі пера-тварыўся ў працягу тысяча-годзьдзёў. Ён пачынаецца ад першапачатковага хлебаробства і з кожным векам, з кожным палешаньнем у працы на полі народны быт углыбляў свае карэньні і прыймаў усё ярчэйшую афарбоўку, пакуль не загартаваўся ў сталы, паэтычны культ працы, пакуль не перайшоў у гадавы каляндар, напоўнены, паводлуг сонца абароту, пастаянымі, паўтараючыміся абраднасьцямі.

На канве гэтых абраднасьцяў хлебароб тварыў свае песькрынідай народную фантазію, народны быт, народную творчасць. Але, адарваныя ад жывой глебы народнай, жывучы і разьвіваючыся ў вялікіх населеных цэнтрах—гарадох, рэлігійныя культуры служылі пануючым клясам добрай зброяй дзеля таго, каб як найболей эксплёатаваць працоўныя масы, запалохаючы іх „багамі“, „нячыстай сілай“ і г. д. Рэлігійныя культуры былі ў руках пануючых клясаў наймацнейшай сілай, каб трымаць мазалістых людзей у цемры, каб мець іх як сваю ўласнасьць, як жывёлінаў. І чым болей разьвівалася гаспадарчае

і казкі, танцы, тэатр, сваю філёзофію і свой сталы сьветагляд.

Народная творчасць паслужыла першакрынідай усіх галін мастацтва, якія стылізаваліся потым у самастойную творчасць выдатнейшых прадстаўнікоў народу. Стварылася поэзія, музыка, малярства, разьбярства, тэатр і г. д. Усё гэта ўзбудавалася на здаровым грунце прыроды і працы.

Рэлігійныя культуры, якія адхілілі потым разьвіцьцё культуры і пакіравалі яго ў іншы бок, так сама мелі сваёй перша

становіш та краёў, чым больш зьяўляліся розныя вырабы, сканцэнтраваныя ў руках вялікіх зямельных абшарнікаў, тым болей зьяўлялася патрэбнасць багатых развіваць рэлігіі, тым болей тлустая лапа рэлігійных жрацоў-дармаедаў уядалася ў гарапашным целе працоўных мас.

А народны быт, народныя гульні, народная творчасць і абраднасці, ня глядзячы на цэркаў, ішлі сваім шляхам. Прадстаўнікі хрысціянства, якія вытварыліся ў моцную касту, ўгледзілі ў гэтым небяспеку для сябе і ад першых дзён існавання хрысціянства ў нас духоўнікі пачалі увадзіць сярод шырокіх народных мас свой „новы быт“. Гэтае змаганьне за „новы“ хрысціянскі быт вядзецца ўжо больш тысячы гадоў у нашым краі.

І што мы бачым у канцы?—

Сялянскія масы па сягонешні дзень чытаюць малітвы пакалечаныя, перапутаныя, самі ні слова ў іх не разумеючы. Усе хрысціянскія „святаты“ у народных песьнях і казках адмалёваны ў карыкатурных формах, служаць парабкамі ў сялян—адзін глядзіць за стадам, другі—сцеражэ поле, трэці глядзіць за парадкам у хаце і г. д. „Святаты“ між сабою ў народным выяўленьні пастаянна сварацца за пяршыства, строяць розныя хітрыкі, чыняць несправядлівасці. Ды й сам Бог, паводлуг народных песьняў, часам „піва варыць“, „дачку жэніць“ і займаецца зусім ня тым, як-бы гэта хацелася папам, ксяндзам і іншым „божым прадстаўнікам“ на зямлі.

Духавенства, паводлуг народных казак—самыя найгоршыя людзі. Працоўны селянін з даўных-даўн моцна адчуваў на сваіх плячох цяжар рэлігіі і яе прадстаўнікаў. Ёсць цэлы цыкль народных казак аб папах і ксяндзох і розных „святых“ людзях наогул, у якіх праўдзівымі рысамі адмалёвана характарыстыка гэтых людзей. Блуднікі, абдзёры, абманшчыкі, гультаі—вось галоўныя рысы, у якіх прадстаўлена хрысціянскае духавенства ў беларускіх народных творах.

Корань бяжбожніцтва захаваны ў глыбі народнай душы, а калі ў яго і засталася нейкая старадаўная вера, дык гэта толькі—ажыццяўленьне ў паэтычных прымітыўных вобразах сілаў прыроды. А пры першых проблесках навукі і развіцця мас гэта дзіцячая вера разыйдзецца як дым.

Побач з гэтым беларускі селянін стварыў шмат казак і песьняў рэвалюцыйнага зьместу. К гэткам бунтарскім матывам будзіла яго паншчына—вечнае ярмо цяжкай працы на чужых. У гэтых матэрыялах ярка адчуваецца інстынктыўная сацыяльна-клясавая падкладка. Такіх матэрыялаў у беларускіх этнаграфічных зборніках ёсць шмат. Аб такіх матывах ў народнай творчасці друкаваліся артыкулы ў газ., „Сав. Беларусь“ у восені мінулага году.

Наша народная песьня, казка і абраднасці вельмі трывалы. У гэтым аўтар гэтых радкоў пераканаўся ў мінулым го-

дзё, калі спробаваў праз вучняў Ратамскай беларускай школы*) збіраць запісі народных песьняў, казак, абрадаў і г. д. У працягу некалькіх месяцаў было атрымана ад вучняў—сялянскіх дзяцей кіпа (на цэлы зборнік) матар'ялаў. Аказалася ў іх шмат цікавых казак, песьняў і абрадаў, якія аддаюць тысячалецьцямі. І гэта жыве ў народзе па сягонешні дзень, ня гледзячы ні на якія перавароты.

Возьмем тут дзеля прыкладу так званы народны каляндар, або гадавыя абраднасьці і пабачым, што ёсьць ў іхніх песьнях і абраднасьцях.

Каляды. На каляды адбываюцца на вёсках вечарынкi і гульні, вечарынкi танцы і цэлыя тэатральныя прадстаўленьні з „казою“, „жураўлём“ і г. д. Вандруючы народы тэатр з музыкай, з песьнямі абыходзіць сялянскія хаты. Такім чынам вясковая моладзь праводзіць весела час цэлы тыдзень. Даём дзеля прыкладу адну калядную песьню:

Стаіць сьвятліца нова зрублёна.
 У той сьвятліцы чатыры вакенцы:
 У першым вакенцы—ды яснае сонца,
 У другім вакенцы—ды ясны месяц,
 У трэцім вакенцы—ды дробныя зьвезды,
 У чацьвёртым вакенцы—ды цёмная хмара.
 Яснае сонца—то жонка яго,
 Ясны месяц—то сам гаспадар,
 Што дробныя зьвёзды—то дзеткі яго,
 Што цёмная хмара—то жыта яго.
 Шчодры вечар, добры вечар!

Масьленіца. На масьленіцу адбываюцца на вёсках шумныя карнавалы з катаньнямі на канёх, з песьнямі. Праз усю масьленіцу паўтараюцца калядныя гульні. Вось адна з песьняў:

А мы масьленіцу сустракалі,
 І бярэсьні з маслам пачыналі,
 Сырам гару усыпалі.
 Наша масьленіца катліва,
 Нашы дзевачкі гульлівы,
 А маладзічкі ігрывы,
 А мы масьленіцу пракацілі;
 Нас масьленіца падманіла:
 Мы думалі масьленіца сем нядзеляк,
 Ажно масьленіца сем дзянёчкаў.

Гуканьне вясны. У сярэдзіне сакавіка, калі сонца пачынае сьвяціць па вясноваму, калі селянін ужо ня можа дачакацца працы на полі,—начынаецца „гуканьне вясны“. Няма цяр-

*) Заслаўская воласьць, Мен. пав.

плівасьці далей чакаць, дык вась дзяўчаты ўзбіраюцца на дахі будынкаў на гумны, абы на ўзгоркі і пяюць вяснянкі:

Выляці, сізая галачка,
Вынясі залаты ключы,
Замкні халодную зімачку,
Адамкні цёплае лецячка.

„**Вялікдзень**“. На вялікдзень адбываюцца тыя самыя гульні, што і на каляды, дадаючы сюды яшчэ „валачобню“. Вось і вялікадная песня, якая кажа толькі аб дабрабыце гаспадара:

Чы ня ластаўка ў вакно б'ешца,
Чы не гаспадара папуджае:
Устань, устань, пане гаспадару,
Устань, устань ранюсенька,
І умыйся бялюсенька;
А выйдзі, выйдзі у канюшню:
Восем кабыл ажарабілася,
Восем жарабят нарадзілася.

Русальны тыдзень. Матывы і абраднасьці тут падобны да вясновых. Але дзеля таго, што пагода п'якнейшая, сонца сьвеціць ярчэй—гэтыя абраднасьці зьяўляюцца ў больш пэтычнай і фантастычнай форме—у відзе гульні ў русалкі: на ўсход месяца ў вечары дзяўчаты, у белых вопратках і маністах, з распущанымі валасамі, пераплеценымі істужкамі, надзяваюць на галовы вянкi з кветак, бяруцца за рукі і ідуць з песнямі ў поле. Там яны раскладаюць вогнішча і кідаюць вянкi ў вагонь. Русалка (адна з дзяўчат) довіць сваіх падружак і каго зловіць—казытае. Песні пяюцца такога зместу:

Пойдзем, дзевачкі,
На лугі-лужочкі
Завіваць вяночкі.
Мы саўём вяночкі
На годы добрыя,
На жыта густое,
На ячмень каласісты,
На авёс расісты,
На грачыху чорную,
На капусту белую.

Купальле зьвязана з старадаўнымі абраднасьцямі шмат больш, чымся ўсе іншыя гадавыя сьвяты. Купальле—самы расквіт лета, калі „сонца грае“,—як кажа селянін. На купальле адбываюцца вясёлыя гульні на полі і ў лесе. Моладзь у вяноках з кветак парамі,—дзяўчаты і хлопцы,—скачуць праз вогнішчы, ладзяць карагоды і гульні пад музыку дуды, скрыпкі, цымбалаў і г. д. Купальскіх песняў ёсьць шмат. Вось адна з іх.

Купаленька—
 Ноч маленька
 Ды ўдаленька.
 — Цёмна ночка!
 Дзе твая дочка?
 — Мая дочка
 У садочку
 Рожу поліць,
 Рукі коліць,
 Красачкі рвець,
 Вяночкі ўець,
 Усім дзевачка
 Па вяночку.

Зажынкi, жнiво i дажынкi. Гэтымі сьвятамі працы канчаецца цыкль гадовых гульняў і сьвят. Тут зноў ладзяцца гульні і піры. У час жнiва пяюць:

Ды ўжо сонейка за лес коціцца,
 Мне маладзенькай дамоў хочацца
 Ды ўжо ручанькі нарабіліся,
 Ды ўжо ножанькі нахадзіліся,
 Ды ўжо вочанькі наглядзеліся.

Апрача гэтага, на кожную прыгоду жыцця селяніна: радзіны, вяселья, хаўтуры—сьпяваюцца песьні і выпаўняюцца абрады.

Як мы бачым, бадай усе народныя песьні носяць чыста бытавы характар і звязаны цесна з акружаючым жыццём селяніна, з яго гаспадаркай, ураджаем і г. д.

Калі гэтыя абраднасьці і песьні калісьці мелі нейкую сувязь з рознымі павер'ямі і забабонамі, дык у апошнія часы (нават некалькі дзсяткаў гадоў да рэвалюцыі) гэты захаваны змест іх,—як значэньне „паганскага“ культу,—даўно вытхаўся. Песьні і гульні засталіся ў нашых вёсках як звычайныя забаўкі, поўныя поэзіі і характава.

Сялянскія працоўныя масы, якія вечна жылі ў няволі, быўшы няпісьменнымі і цёмнымі, інстыктыўна рваліся да творчасці, да мастацтва ў розных яго праявах. Без мастацтва яны жыць не маглі. Такім чынам народ меў і мае сваю вустную поэзію, тэатр, свой балет і г. д.

Можна сказаць, што народныя забаўкі на вёсках могуць паспрачацца з забаўкамі і з некаторымі тэатрамі гарадзкага насяленьня. Народныя частушкі па свайму гумору і ядранасьці могуць паспрачацца з сучаснымі куплетыстамі, якія гастраліруюць па ўсіх гарадох...

Камсамол змагаецца за новы быт па вёсках, але Камсамол не стаць проці тых народных гульняў, проці тых народных песьняў, якія сьпяваюцца ў розныя поры году спако-

вякоў і не звязаны з цемнотой і забабонасьцю. Гэтыя гульні і песьмі аддаюць бадзёрасьцю народнай душы; у іх чуваць сьвежасьць палёў і лясоў, яркасьць і цяплынь беларускага сонца, хваляваньне нашых рэчак, бульканьне крынічак, шэпты жытняга поля.

Камсамол стаіць за розныя сьвяткаваньні працы і ў даказ гэтаму Камсамол падарыў вёсцы новае сьвята ў гэтым кірунку — сьвята Ураджаю.

Хлебаробныя сьвяты, звычаі, гульні і песьні, не звязаныя з цэркваю, з рэлігійнай цемрай, зусім не перашкаджаюць новаму быту, новаму жыцьцю. Што тычыцца фантастычнасьці народных казак з розьмі „жар-сонцамі“, з „абрусамі-самалётамі“, з „шапкамі-ня-ідзімкамі“, з „багагырамі“, якія б'юць разбойнікаў і г. д., дык Камсамол вельмі цэніць фантазію. Бо фантазія — гэта імкненьне чалавека да лепшага жыцьця. Фантазія — гэта першы імпульс чмлавечай творчасьці. Без фантазіі не было-б на сьвеце ніякіх дасягненьняў у навуцы, у тэхніцы і ў сацыяльным жыцьці. Фантазія нам дала электрычнасьць, радыю, самалёты і г. д. Фантазія нам дала і наш вялікі Акцябр. Прыпомнім толькі розныя фантастычныя повесьці (утопіі) аб будучым устроі чалавецтва на зямлі.

Камсамол любіць фантазію і глядзіць на багатую фантастыкай і яскравую поэтычнасьць нашай народнай творчасьці, як на адзнаку багатай будучыны нашага працоўнага земляроба, які любіць тварыць, у якога думка яскрава працуе. А ў гэтым і залог сьветлай будучыны.

Камсамол трымае руль новага быту ў сваіх руках, адкідае са старога ўкладу жыцьця усё шкоднае і непатрэбнае і пакідае тыя добрыя зьявіны народнай мудрасьці, поэтычнасьці і творчасьці, на якіх сам выгадаваўся.

Трэба яшчэ дадаць, што багатая частка народнай фантазіі ўжо спраўдзілася ў жыцьці, як у галінах навукі і тэхнікі, так сама ў сацыяльным устроі нашых Савецкіх рэспублік.

Той быт, тая творчасць, той уклад жыцьця працоўнага земляроба, які гадаваўся ў яго сэрцы ад пакаленьня ў пакаленьне тысячамаі гадоў, зьменіцца не адразу. Яго можа зьмяніць толькі машынны спосаб пры сельскай гаспадарцы, агульная культура і асьвета на вёсцы, пастаянныя тэатры, электрычнасьць у вясковых хатах, пастаянныя сувязі з цэнтрам праз павялічаныя сеткі чыгунак, праз самалёты і т. д. Толькі гэта можа рабіць пералом у яго псыхіцы. А калі сучасная вёска часам на сто вёрст адарвана ад гораду, калі ёсьць яшчэ глухія воласьці, якія знаходзяцца паміж балот і вазёр, куды летам толькі на чаўнох-«душагубках» можна дабрацца, дык і ня дзіва, што такія мяйсцовасьці жывуць сваім самабытным укладам жыцьця, вытвораным акружаючымі зьявішчамі прыроды і гаспадаркі соткамі гадоў раней.

Пакуль што камсамол змагаецца толькі з агіднай папоўшчынай па вёсках, якая і па сягонешні дзень стараецца трымаць „свае“ парахвіі ў цемры, высмактываючы ў іх пот, забіраючы ў селяніна апошні кавалак хлеба.

Проціў штучна прывітых нашаму працоўнаму селяніну папоўшчыны і іншай чартоўшчыны Камсамол змагаецца, адчыняючы народу вочы. У гэтым кірунку Камсамол ужо шмат зрабіў і не пакіне працаваць, пакуль усе „божыя дамы“ не пераробяцца на школы, клубы, хаты-чытальні, дзіцячыя дамы і іншыя культурныя установы карысныя для працоўных мас.

З. Бядуля

Калі вы скажаце, што гэта ня праўда, а байка, то я запытаюся: а дзе тая мяжа, што аддзяляе праўду ад выдумкі? І ці ня бывае так, што выдумка ходзіць, як праўда, а чыстую праўду лічыць за выдумку? А калі так, то прашу слухаць уважна.

Каму прыходзілася хоць раз пабачыць гэты куточак, той напэўна не забудзе яго ніколі. Гэта быў акраек лесу, таго самага лесу, дзе і цяпер стаяць такія слаўныя дубы.

Ня ведаю, як каму, а маім гэроям, аб якіх павядзецца гутарка, жылося тут нязвычайна весела. Яно, калі сказаць праўду, іначай тут і быць не магло, бо гэты куточак быў вельмі прыгожы. Лес, пераважна дубовы, стаяў на ўзгорку. На тэй яго старане, што выходзіла на ўсход, цягнуўся цэлы шырачэзны пас дубоў. Дубы былі выносныя, стройныя, бы то чаньня, і такія тоўстыя, што тры чалавекі не маглі абняць іх рукамі.

Пад гэтым узгоркам блішчала круглае возера, яно пала-скала і пералівалася, як жывое срэбра. Над саменькаю вадою цягнуўся прыгожы шляк сакаўной зелені. Тут былі высокія, гладкія сітнякі і цэлыя зарасьлі аеру. Мясцямі пападаліся кучаравыя, круглыя кусты лазы, сям-там прыкідаліся высокія пышныя алешыны, а па суседству з імі красаваліся дзеве прыўдалыя хвоі. Здавалася, гэта дзеве маладзіцы, што пашлі па ваду, ды загаварыліся, а загаварыўшыся, так і засталіся там. Тут-жа была і рачулка, бойкая і праворная. Прыпыніўшыся ў возеры, зноў лілася, павівалая яна ў зялёнай даліне. Таксама заслугоўвае увагі і гэта даліна, бо калі ўставалі грозныя цё-

мна-сінія хмары і грывелі далёкія громы, то гэтыя громы нязвычайна выразна каціліся дрыгацелі па даліне, абягалі возера, і ціха калыхаліся тады палахлівыя чароты, чужь-чужь пагойдваліся стройныя сітнякі; і нават сам лес ціха і таемна шапацеў сваімі чухлівымі лісточкамі-струнамі, зьліваючыся ў нявыразна прыгожую музыку. Здавалася, ўсё напаўнялася тады сьпевам і музыкаю, такою музыкаю, што ніякія музыкі на сьвеце не маглі яе пераняць.

Была раніца.

Залатыя стрэлы сонца, рассыпаўшыся па ўсім сьвеце, выносілі новы дзянёк, той дзянёк, які меў у сабе ўсе тыповыя рысы вашага лепшага лета. Мяккая, роўная, ласкаючая цяплыня паволі разьлівалася па зямлі, а разам з гэтым і нейкая радасьць ўздыхалася ў сэрцы тых, хто так ці йначэй адчуваў жыцьцё.

— Сонца ўзыйшло!—ціха і радасна абвясціў усход сонца стары дуб на ўзгорку, а яго лісьці чужь-чужь задрыжала.

— Сонца ўзышло!—шопатам казалі дзьве хвоі. Гэту вестку падхапілі сітнякі, чароты, аеры і праз колькі хвілін стала вядома на возеры і па акрайку леса, што ўзышло сонейка. Рачулка яшчэ далей панесла гэту вестку, і аб ўсходзе сонейка даведалася кожная красачка, кожная травінка. Гэта быў нязвычайна радасны момант абуджэньня прыроды, асабліва тады, калі ў чыстых кропельках расы зазьялі вясёлкі, тысячы, мільяды вясёлак. Але гэта быў толькі адбітак усмеху сонца.

Бабка-зялёнакрылатка сядзела на чарацінцы. Яе тоненькае стройнае цельца шчыльна прытулілася да лісьціка чараціны, а на крыльцах чужь-чужь выступалі малюпасенечкія кропелькі расы і ёй цяжка было паварушыць імі. Але абагрэла яе сонейка, абсохлі крыльцы. Зўсім ажыла, павясялела зелянушка-бабка, як-бы другі раз на сьвет нарадзілася. Яна азірнула навокала ёй проста хацелася хоць каму выказаць сваю радасьць, сваё шчасьця, і калі пралетала тут ластавачка, то яна не магла стрымацца, каб не сказаць:

— Давай пагаворым, ластавачка! Ластавачка крута ўзвілася над возерам, у мгненьне вока апісала дужку, чужь-чужь чыркнуўшы вострым канцом крыла па вадзе, ад чаго па возеры пабеглі срэбраныя абручыкі.

— Ах, як гэта прыгожа!—зноў прамовіла бабка:—паглядзі, як бягуць—калышуща роўненькія кругі па вадзе! І гэта ты прывяла ў рух такое вялізарнае возера. Дзіўная справа! І колькі хараства на сьвеце!.. Ці ня праўда, ластавачка: жыцьцё—гэта самае большае шчасьце на зямлі!

— Затым-жа ўсе мы, зелянушка, і любім жыцьцё,—зашчабятала ластавачка.

— Ведаеш, якая мне прышла ў галаву думка? мне здаецца, што большага ня можа быць шчасьця, як адчуваць ко-

жны момант, што ты волен, можаш рабіць, што ты захочаш, можаш ляцець, куды цябе зажадаецца.

— Так, зелянушка,—зашчабытала ластавачка:—я-бы толькі дадала: шчасьце можа быць поўным толькі тады, калі і ўсе вакол цябе адчуваюць сябе шчасьлівымі.

— Я зусім далучаюся да гэтае думкі,—квкнула зялёная жаба.

— Вядома, вашэці, так,—празвініла муха:—калі я бачу, што ўсе вы вясёлы, і мне так сама весела, то ад гэтага толькі павялічваецца паўната агульнага шчасьця.

— Я лічу немалазначным і той факт у агульнай складнасьці гэтага шчасьця, калі да ўсяго іншага дадаецца і элемэнт мудрасьці,—важна зазначыў даўганосы камар: тады і вызначэньне самога шчасьця выходзіць з правільнага пункту погляду. Дык няхай жыве вясёласць, воля, агульная згода і мудрасць!

— Ах, якая цікавая тэма размовы!—азваўся матылёк:—я з свайго боку дадаўбы, што шчасьце таксама залежыць і нават у значнай меры і ад характава.

— Гэта справядліва, гэта справядліва!—падцьвярдзіў чорнавокі конік і заварушыў сваімі прыгнутымі, доўгімі ножкамі.

— Выбачайце, шанюнае грамадзянства,—забубніў авадзень: я трымаюся другога погляду на рэчы. Скажэце, што станецца з вашым шчасьцем, калі жывот будзе трубіць жалобу пустаты. Дзе тады дзенецца ваша вясёласць, што будзе рабіць з вашаю воляю і як будзе тады стаяць справа з вашаю агульнаю згодаю?

— Бум-бум-бум!—зарагатаў авадзень:—а ўся мудрасць пакіруецца тады ў бок вышукваньня спосабаў запоўніць пустату вашых живоцікаў, а ўсё характава і ўся эстэтыка пойдучь на скасаваньне. Не, другі мае: каб быць шчасьлівым, трэба каб і жывот пустым не заставаўся.

— Фі, авадзень! як вульгарна выказваецца вы думкі вашы!—прамовіла, скрывіўшыся, сінякрылая бабка:—так і відаць, што вы больш каля скаціны ходзіце.

— У вас бяспрэчна, ёсьць здаровыя думкі,—падтрымаў авадня даўганосы камар: але і я таксама згаджаюся і з паннаю сінякрылаю бабкаю ў тым, што гэтыя думкі маглі-б быць выказанымі і ў больш далікатной форме, тым болей у прысутнасьці такіх прыгожых дзяўчат.

Зялёнакрылая і сінякрылая бабкі падарылі камара нявычайна пяшчотным поглядам, ад чаго камар увесь паварушыўся, дрыгнуў лапкамі і вельмі галантна пакланіўся ім.

— Я не люблю ахінаць праўды ў прыгожыя пустыя словы, а бяру яе так, як яна ёсьць, адказаў авадзень.

— Што гэта ў вас за гармідар такі? спытала мурашка і лапкаю абцёрла са лба гарачы пот. Відаць, яна прайшла труднаю дарогу, перабіраючыся з травіны на травінку па розных кладках, покі не прыпаўзла сюды.

Чорнавокі конік у кароткіх словах пазнаёміў мурашку са зьместам агульнай размовы і ў заключэньне спытаў:

— А ваш які погляд на шчасьце?

Мурашка на момант злжыла на галаве дзэве пярэднія лапкі і задумалася. Падумала і сказала:

— Шчасьце... гм... Прызнацца вам, я ніколі ня думала над тым, што такое шчасьце. Ды й калі мне думаць над гэтым, пасудзеце вы самі? Выходзіш з дому, і твая галава забіваецца аднёю думкаю: дзе-б што знайсці, як-бы найлепш выпаўніць заданьне, колектыву... Стойце, стойце! вось-вось крутнулася ў галаве думка і, здаецца, тая самая, якая мне і трэба.

Мурашка разам замлела—так моцна яна задумалася. Усе вакол таксама маўчалі, каб не пашкодзіць мурашцы злавіць і замацаваць патрэбную ёй думку. Толькі авадзень скептычна пакруціў сваю тоўстаю галавою.

— Вось што будзе шчасьце!—раптам выпаліла мурашка і села на жывот, заварушыўшы разам усімі лапкамі:—шчасьце—гэта найлепшае выпаўненне волі калектыву, жаданьне прынесці сабе ў ахвяру колектыву, сузнаньне, што ў яго добрабыту ёсьць частка твае працы; карацей сказаць: шчасьце—гэта—гармонія таго колектыву, да якога ты належыш.

— А калі я не хачу належыць ні да якога калектыву, то маю я права шукаць сабе шчасьця і быць шчаслівым? Забубніў авадзень:—ведаю я гэтыя колектывы! Мы, авадні так сама маем трохі граху колектыву. І што-ж? Загудзе наш колектыў—рой каля якое там каровы або вала, а яны задзяруць хвасты трубою ды як паімчацца і—бывай здароў! А колектыў толькі аблізваецца.

— І ня дзіва што паімчацца, прамовіў прыгожы чырвоны з крапінамі матылёк:—ты адзін як загудзіш, то страшна стане. А што робіцца, калі вас зьбярэцца цэлы рой?

— Вы памыляецеся, авадзень,—сказаў шэршань:—як-бы вы ні тлумачылі сабе колектыў і яго задачы, як-бы сабіста не глядзелі вы на колектыўны склад жыцця. ўсе-ж такі вы жывіце, вы мусіце жыць у колектыве і па за межамі яго, скажу проста, немагчыма, бытаваньне асабовасці!

— Брава, брава, шэршань,—запляскаў лапкамі, камар:—мне нязвычайна падабаюцца і спосаб іх выказваньня.

У самы разгар камаровага краснамоўства пачулася гудзеньне, і зараз-жа за гэтым, як бомба, пранёсся жук. Не пасьпелі тут і слова вымавіць, як жук парывіста ўляцеў у самую сярэдзіну сходу і тут-жа, ня схаваўшы нават ніжніх мяккіх крыльляў, упаў на сьпіну і пачаў ад здаваленьня перабіраць крывымі ножкам!

Зялёнакрылая і сінякрылая бабкі ахнулі адначасна і чуць не памлелі, такім раструханам паказаўся ім жук.

— Схавай, брат, сваю кашулю, бо нашы паненкі поўміраюць ад сораму,—сказаў да жука авадзень,

— Фі, фі—запішчалі бабкі: ах, які мужык! Як дрэнна ад яго пахне!

— Паслухайце, жук; вы вядзіце сябе няпрыстойна ў кампаніі дам—завярцеўся каля жука камар. А жук, не зварочваючы ні на каго ўвагі ляжаў на сьпіне і перабіваў нагамі.

— Эх, браткі, слаўна! Эх, слаўна! выгуківаў жук: ну-ж і папрацаваў я! Ну ж і пашанцавала мне! Шэсьць ям выкапаў я! А колькі добра нанасіў туды! Колькі скарбу!..

Крута зьмяніўшы тон размовы жук раптам перавярнуўся, акінуў поглядам увесь сход і спытаў

— Ці шчаслівы вы, прыяцелі мае?

— Шчаслівы!—адгукнуліся ўсе разам.

— А што зрабіла вас шчаслівымі?

— Хараство гэтае раніцы!

— Прыгожства нашага краю.

— Жыцьцё!

— Згода.

— Дабрабыт.

— Гармонія колектыву.

І яшчэ многа розных адказаў пачуў жук.

— Ну, калі так, то давайце-ж весяліцца.

І ўсе жукі, мухі, мошкі, пчолаы, матылькі, бабкі, конікі, шэршні і восы і ўсе, хто на гэты час аказаўся тут, закружыліся, завярцеліся, зазванілі, загралі, забубнілі і справілі такі слаўны карагод і музыку, што і возера і лес, і поле і рэчка з далінаю слухалі і ад здаваленьня ціха усміхаліся. Нават хмаркі на небе слухалі тых сьпевы, слухалі і чагось хмурнелі.

А за гэты час у прыродзе зрабілася нейкая зьмена і цень ад лесу насоўваўся і лажыўся на возера, а разам з гэтым нейкі мрок выціскаў вясёлы настрой тых, хто кружыўся ў вясёлым карагодзе.

— Ня ведаю чаму, але мне штось маркотна стала,—скардзілася зялёнакрылая бабка, сеўшы на лісток аеру.

— Ах, і не кажы, мілая: і я чую нешта такое, як-бы я штось страціла,—адказала ёй сінякрылая таварышка.

— Моташна мне у вашым зборышчы,—прабудніў авадзень і паляцеў у лес пад кару старога дуба.

Пасядзела на купіне зялёная жаба і ні з таго ні з сяго бултыхнула ўніз галавою, перабралася на другую купіну і стала разважаць аб сваіх асабістых справах.

Чорнавокі конік зашыўся ў лазовы куст, сеў на лісток і пачаў стракатаць, каб заглушыць свой смутак. Камар, уткнуўшыся носам у траву, сядзеў над вадою насупіўшыся.

Распаўзліся, разьляцеліся ўсе, і кожны стаў думаць толькі аб сабе, жыць толькі сваімі інтарэсамі, але разам з гэтым

кожным адчувалася нейкае недавальненне і брак чагось, але чаго іменна, ніхто добра ня ведаў.

Пад вечар уся кампанія зноў сабралася на сходку. Колькі тут ні гаварылі, але такога тлумачэння, якое здаволіла-б усіх, ніхто ня даў. Толькі шэршань унёс прапазыцыю з'яўнуцца з запытаннем да старога дуба.

Прапазыцыя была прынята аднагалосна.

Паляцела, папаўзла, паскакала ўся кампанія да старога дуба.

Шэршань, як найбольш знаёмы і болей адукованы і спрытны на язык, выступіў ад імя сходу.

— Памажы ты нам, васпан дуб, развязаці адно вельмі важнае для нас пытанне. Некалькі гадзін таму назад мы былі шчаслівы і вясёлы, сыпаліся жарты, былі танцы, выказваліся нязвычайна мудрыя думкі, я нават шкадую, што мы іх не запісалі. Але незаметна для нас саміх зрабілася з намі штось такое, што мы страцілі свой добры настрой і гумор, прасьцеі сказаўшы, згубілі сваё шчасьце. Але гэтага мала. Страціўшы шчасьце, мы сталі сярдзітымі, неўспагаднымі, прытупілася наша сэрца, адзержвянела наша душа, мы гатовы пакідацца адзін на другога і такія выпадкі на жаль мелі месца ў нашай корпарацыі. Скажы-ж нам, васпане: якія прычыны парадзілі такую ненармальнасць? Чаго нам бракуе?

— Дзеці мае!—важна сказаў дуб:—вы забыліся прыняць пад увагу адну вельмі важную вокалічнасць, калі вы казалі, у чым знаходзіцца шчасьце, а без яе поўнага шчасся і ня можа быць.

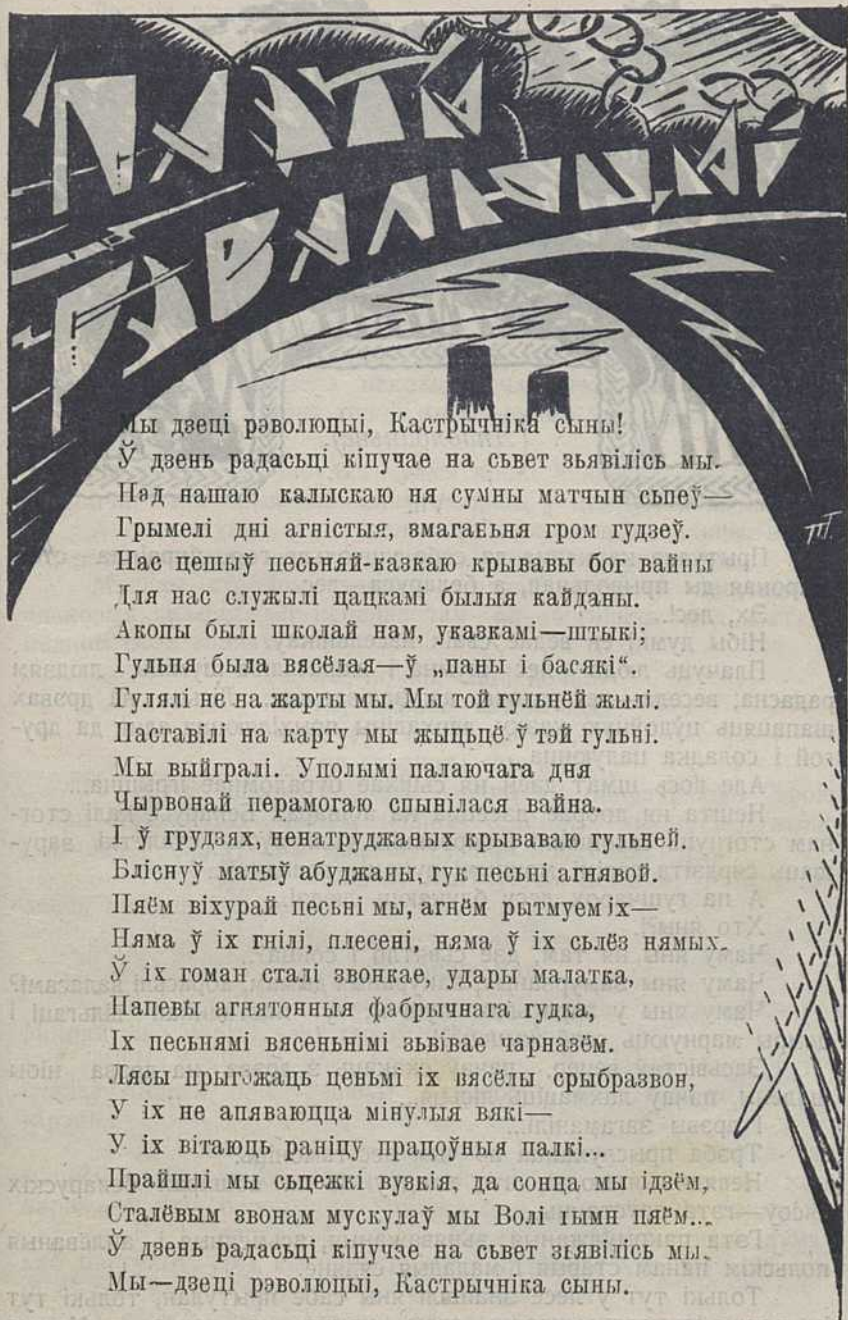
— Якая вокалічнасць, дзядзька? хорам паняслося пытанне.

А дуб, хоць ён у школу вузыцца не хадзіў і пэдагогікі не праходзіў, але быў добры пэдагог.

— Толькі тая веда становіцца нашым сталым здабыткам, якая вынаходзіцца і пазнаецца намі самімі.

Калі вы не дадумаецеся заўтра самі, тады зьбярацеся зноў тут, і я сам скажу вам, што вы страцілі і чаго вам бракуе, каб вярнуць ваша шчасьце...

Мы дзеці рэвалюцыі, Кастрычніка сыны!
 Ё дзень радасці кіпучае на сьвет з'явілісь мы.
 Над нашаю калыскаю ня сумны матчын сьпеў—
 Грымелі дні агністыя, змагаеьня гром гудзеў.
 Нас цешыў песьняй-казкаю крываваы бог вайны
 Для нас служылі цацкамі былыя кайданы.
 Аюпы былі школай нам, указкамі—штыкі;
 Гульня была вясёлая—ё „паны і басыкі“.
 Гулялі не на жаргты мы. Мы той гульніё жылі.
 Паставілі на карту мы жыцьцё ё тэй гульні.
 Мы выйгралі. Уполымі палаючага дня
 Чырвонай перамогаю спынілася вайна.
 І ё грудзях, ненапруджаных крываваю гульніё.
 Бліснуў матыў абуджаных, гук песьні агнявой.
 Пяём віхурай песьні мы, агнём рытмуем іх—
 Няма ё іх гнілі, плесені, няма ё іх сьлёз нямых.
 Ё іх гоман сталі звонкае, удары малатка,
 Напевы агнятоныя фабрычнага гудка,
 Іх песьнямі вясеньнімі зьвівае чарназём.
 Лясы прыгожаць цевьмі іх вясёлы срыбразвон,
 У іх не апяваюцца мінулыя вякі—
 У іх вітаюць раніцу прадоўныя палкі...
 Прайшлі мы сьдзежкі вузкія, да сонца мы ідзём,
 Сталёвым звонам мускулаў мы Волі гимн пяём...
 Ё дзень радасці кіпучае на сьвет з'явілісь мы.
 Мы—дзеці рэвалюцыі, Кастрычніка сыны.

Світанак

(Апавяданьне).

VII.

Прытуляе каўказца да сябе ушчэльле гор, ўкраінца — стог шырокая ды прывольная, а беларуса — лес..

Эх, лес!..

Нібы думкі ён ведае сваіх насельнікаў.

Плачуць людзі — лес шумна і жаласьліва шуміць, людзям радасна, весела — лес рагоча, аж заліваецца... Лісьця на дрэвах шапацяць чудоўную казку, верхаліны прыхіляюцца адна да другой і соладка цалуюцца...

Але вось шмат дзён ня сьціхае бураломнае ігрышча...

Нешта ня добрае дзеецца на абшарах Беларусі, калі стогнам стогнуць сасоньнікі і бярэзьнікі калі дубы — сталеткі варушаць сярдзіта сваімі моцнымі рукамі — гольямі...

А па гушчарох лесу блукаюць людзі...

Хто яны?!

Чаму яны ня там, дзе сьвятло і сонца?..

Чаму яны замурызаныя, закураныя дымам, абрасьлі валасамі?

Чаму яны ў зарасьлях пушчы, у пастаяннай вільгаці і цемры марнуюць сваё жыцьцё?!

Засьвістаў вецер, пачаў скакаць з дрэва на дрэва нібы шалёны, пачаў лахмаціць лісьця...

І дрэвы загаманілі...

Трэба прыслухацца аб чым лес гамоніць.

Невядомыя людзі, што мандруюць па абшарах беларускіх лясоў — гэта паўстанцы...

Гэта пакрыўджаныя, зьняважаныя, асьмеяныя і аплёваныя польскім панам старыя і маладыя сяляне.

Толькі тут у лесе знайшлі яны сабе прытулак, толькі тут ім можна сьмела выказаць сваю крыўду на ворага... Можна і помсту прыдумаць...

Лес ня выдасьць...

Вось і сонежка апусцілася са узгорак.

Вечар...

Туман нашай балотнай краіны павіс над лесам, нібы хто белую коўдру распасьцёр.

Замоўклі сыгевы дзяўных птушак. Толькі аднастайная траскучая песьня драча гарушала вячэрняю цішу...

Змрок ахіляў лес усё хутчэй і хутчэй.

Пад старым дубам, які распасьцёр свае голья на некалькі сажаняў ва ўсе бакі, на досыць прасторнай паляне сярод непраходнага гушчару, пачаў усхліпаваць аганёк...

Паўстанцы—бунтары адусюль накіроўвалі на польмя; якое асьвячала кавалачак пушчы.

Каля агню сядзела некалькі чалавек. На завостраных прутках арэшніку яны пяклі мяса некай застрэлянай дзікай птушкі.

Як толькі дзе-нібудзь чуліся крокі чалавека, які ішоў да вогнішча, некаторыя палахліва пазіралі ў цёмную даль лесу.

Але вартаўнікі, пастаўленыя ва ўсіх канцох паляны, заразжа давалі ведаць, што гэта свой, і ўсе былі супакойны...

Малады, стройны хлопец Андрэй закурыў насушаных альховых лісьцяў, лёг непадалёчку ад вогнішча пад кустам і паднос сабе запяў.

Эх, ты, ночка, маці ночка,

Эх ты, бацька—цёмны лес,

Жыву тут я паўгадочка,

Тут ня страшны сам і бес...

— Што? Новую сачыніў?—запытаў папраўляючы дровы стары Мікола, які кожную хвіліну ўспамінаў пакінутую жонку і дзяцей і плакаў пры кожнай сумнай і вясёлай песьні.

— Так, браток, выдумаў пад кустам лежачы. Можна, ведаеш, цягнуць на матыў.

Эх, ты доля, мая доля

Доля долюшка мая...

— Ну ну! Пакінь Андрэй—пачуўся голас з грамады,—бач Мікола ўжо нарыхтаваў рукаў слёзы уціраць...

— Ня буду... А вось Грышка тае... Даўно час быць тут—сказаў Андрэй, прыкурваючы „папяросу“, якая ніяк не хацела гарэць...

— За Грышку баяцца ня трэба,—загаманіў Сыцёпка, які мацней за ўсіх любіў Грышку і гатовы за яго памерці хоць зараз,—у якіх пераплясах Грышка быў, нам таго ня бачыць...

— Ну і хлапец,—падхапіў Мікола,—хто-бы гэта думаў, каб пастухоў, сын, сьвінапас?, ну і храбры... Адвагі і смеласьці больш як у старога. А да чаго спрытны?

У гэты час недалёка ад вогнішча затрашчала сухое гальлё.

Усе наставілі вушы.

Хуткім, але лёгкім поступом нехта ішоў на сьвятло вогнішча...

— Грышка! Грышка!—зашушукала грамада...

Казюк, дванацігадовы хлапец, адскочыў ад агню, накінуў на галаву кажух і лёг нібы-то спаць...

Казюк уцёк у лес тыдні два таму назад... Бацька яго багаты засьцянкавы шляхціц... На пытаньні, чаго ён пашоў у паўстанцы, Казюк адказваў, што яго польскія жаўнеры два разы высяклі за тое, што нашлі ў стозе на гумне аружжа... Гэта і прымусіла уцячы ў лес, каб адплаціць за шрамы, якіх ён нікому чамусь ці не паказваў.

Шмат хто не давяралі Казюку. А Грышка дык той проста лічыў Казюка не сваім хлопцам і казаў усім асьцярагацца яго

Казюк гэта адчуваў, дзеля чаго стараўся з Грышкам не сустракацца.

— Ён! ён!— мацней загаманілі хлопцы...

Так. Гэта быў Грышка...

З кароткім карабінам за плячыма, абвешаны гранатамі, Грышка стаў каля вогнішча і, нахмурыўшы бровы, загаварыў:

— Час надыходзіць! Больш асьцярожнасьці, больш адвагі і смеласьці. Сувязь паміж усімі атрадамі, якія знаходзяцца ў гэтай пушчы, устаноўлена... Праз некалькі дзён мы мусім злучыцца ў больш мацнейшыя дружыны і прыблізіцца да тых шляхаў, якімі маюць адступаць польскія войскі.

— Эх, скорэй-бы, далі бог!—усхапіўшыся з пад кусту крыкнуў Андрэй і тут-жа пусьціўся ў прысяткі...

Грамада зразу павесялела. Усе не маглі счакаць рашучага часу, каб выступіць адкрыта ў бойку з тымі, праз каго гніюць у балоце цэлыя месяцы...

— Адно дрэнна!—пачаў зноў Грышка,—Макара Грыба злавілі, якому было дадзена заданьне выкрасьці адны вайсковыя паперы. Але я думаю, што ён ня выдасць...

— Ніколі! Ніколі!—загула грамада.

Але гэта вестка крыху сапсавала настрой.

Некі час усе маўчалі

— Зьмяніць варту,—сказаў Грышка,—ды на супачынак!..

Праз паўгадзіны ўсе спалі.

Вогнішча было затушана.

Ноч мінула. Надышла раніца.

Холад узбудзіў амаль усіх.

Хто каля агню грэецца, а хто закутваецца з галавою і нагамі ў сьвітку або кажух і нібы вужака шыецца ў куст, ці ў кучу сухіх лісьцяў.

Грышкі ужо даўно няма.

Да ўсходу сонца ён праснуўся і пашыбаваў к вызначанаму мейсцу, дзе яго чакаў чалавек з таго маэнтку, з якога ён уцёк.

— Што з бацькам?—было першым пытаньнем Грышкі, калі ён пабачыў свайго сябрука панскага парабка Кузьму.

— Выпусьцілі. І лясьніка выпусьцілі,—гаманіў Кузьма, ня верачы, што перад ім стаіць той самы Грышка сьвінапас, якога ўсе ваколільныя паны баяцца і якога кожная вёска ведае...

— А Макара?

— Застрэлі,—ціхім голасам сказаў Кузьма,—але маладзец, што не рабілі, як ня здзекваліся—ня прызнаўся ня ў чым...

Па целе Грышкі прабегла некая дрож. Яму захацелася зараз-жа прыдумаць помсту для тых, хто застрэліў яго лепшага сябра.

— А дзяўчынка лясьнікова.—гаворыў Кузьма далей,—Гэлька, таксама некуды зьнікла. Кажуць, пашла цябе шукаць... Бацьку выгусьцілі, а дачкі няма...

Вочы Грышкі загарэліся здзіўным агнём, Твар паружавеў. Грышка палядзёў на Кузьму і ня чога не сказаў.

Стрэл з вінтоўкі перарваў гутарку.

Грышка хапіўся за карабін і прыхіліўся да дрэва. Кузьма упаў на зямлю і палахлівымі вачыма пазіраў на Грышку.

З-за кустоў у кроках трыццаці паказаўся чалавек. Грышка зразу спазнаў Амельку і кінуўся да яго.

А Кузьма тым часам яшчэ лепш прылягаў да зямлі, каб яго ня бачылі, думаючы, што пачнецца бойка...

— Я другі дзень не магу адшукаць цябе... Прымушан быў страляць, каб хто нібудзь адгукнуўся—даў аб сабе ведаць...

— Гавары, гавары, як справы?—пасьпяшаў Грышка, вітаючыся з Амелькам...

— У Ігуменшчыне шмат заарыштована... Цэлую организацыю раскрылі...

— Хто прадаў?—злосна крыкнуў Грышка.

— Яшчэ не вядома... Толькі я прышоў... мяне прыслалі паперадзіць, што шмат польскіх шпіёнаў пушчана па лясах, каб выкрываць паўстанцкія арганізацыі. Трэба быць асьцярожным пры фармаваньні атраду і папаўненьні новымі людзьмі... Мыйсцовая шляхта разпаўзлася па лесе..., Трэба думаць, што ня з панамі яны ваяваць будуць, а хутчэй нас прададуць...

У Грышкі мільганула думка аб Казюку.

— У твой райён перасылаецца яшчэ некалькі атрадаў,— гаварыў больш спакойна Амелька,—з якімі ты таксама павінен трымаць сувязь. Заўтра, а можа нават і сёньня ты атрымаеш загад аб нападзеньні на харчовы транспорт, які будзе ісьці на мястэчка, дзе стаіць N-ская дывізія...

Тымчасам Кузьма убачыўшы таварышскую гутарку Грышкі з незнаёмым устаў і накіраваўся да іх.

Усе трое пашлі па вузінкай сьцежцы, якая вяла да мейсца стаянкі атраду, якім камандаваў Грышка...

Сонца пачало прыгвацаць... Але было росна. Капелькі буйнай расы, разсыпаным серабром блішчэлі на траве.

Грышка аба ўсім забыўся. Усімі сваімі думкамі ён быў каля лясьніковай хаты, каля Гэькі, аб якой ён ніяк ня мог забыцца.

Шмат разоў у яго лунала думка—украсьці Гэьку і забраць з сабою ў лес. Альбо спаткацца і ўгаварыць ісьці разам з ім.

Цяпер-жа, калі Грышка даведаўся, што Гэька кудысьці пашла—непакой апанаваў усю яго істоту...

— Гэй, сьвінапас!—пачуўся за дрэвам голас.

Усе трое вандроўцаў аглянуліся...

Гэта быў Андрэй, які хадзіў па лесе задраўшы галаву і трымаючы вінтоўку на гатове, каб падстрэліць якую нібудзь дзічыну і сасмажыць на полудзень.

IX.

— Паганяй, пся крэў! А то вазьму бат, ды раз па каню а раз па табе, морда мужыцка!..

— Калі-ж, паночку, бегчы ня хоча... Ня можа... Учора з гораду паноў прывезьлі, а сёньня зноў...

— Ну, ешчэ цо мувіць бэньдзеш?!

І уздымаючы слуп пылу, неслася хурманка з вёскі да засьценку к шляхціцу, сын яго Казюк пашоў у паўстанцы...

Туды ехаў польскі жандарма.

Хурман, вясковы хлапец, які вёз жандарма, таксама быў сябром адной падпольнай арганізацыі... На гэты раз Сяргей (так звалі хурмана) быў нарочна пасланы з жандармам, каб выведаць, чаго ён едзе да Казюковага бацькі...

— Ты што?—загаманіў жандарма да Сяргея,—у паўстанцы хутка пойдзеш?

— Тата ня пускае...

— А, дурны хлопак!—усьміхаючыся сказаў жандарма і закурыў цыгару...

Шляхціц Яроцкі сустрэў жандарму як найдаражэйшага госьця...

У часе падвечорку, Сяргей, ядучы малако ў сенцах, пачуў размову, якая выкрыла здрадніцтва Казюка...

— Праз тыдзень ён дома павінен быць, каб паказаць нам усе сьляды тых шэльмаў,—казаў жандарма Яроцкаму, які што хвіліны пазіраў то на вакно, то на дзьверы...

— Праз тыдзень, кажаце, значыцца хутка?...

І казюк і ты бэньдзеце мець вельку падзяку і награду ад пана палкоўніка...

— Каб-жа толькі бог даў усё яно добра абышлося...

Сяргей ціхінька прытуліўся да кубла і слухаў... Ён гарэў увесь ад нецярплівасьці, каб хутчэй гэту вестку перадаць каму трэба...

Да дому едучы Сяргей сам гнаў каня, што было сілы. Яго непакоіла думка—пераказаць аб гэтым Грышку, у атрадзе якога, як вядома, знаходзіўся Казюк...

Не прайшло трох дзён, як Грышка быў паведамлены аб паўстанцы шпіёне...

Грышка сакрэтна загадаў двум хлопцам сачыць за кожным крокам Казюка і даносіць аб усім яму...

За два дні перад тым, як павінны былі адняць харчы вайсковага транспарту, Казюк хацеў уцячы да хаты і, напэўне, папярэдзіць аб гэтым адпаведных асоб. А можа проста баяўся узброенага выступленьня...

Спроба уцячы кончылася для Казюка вельмі дрэнным... Два сакрэтна прыстаўленыя сачыць за ім хлопцы, некалькі вёрст далі яму прайсьці, а пасля прымусілі вярнуцца...

Казюк пачаў нават страляць. Але сакрэтнікі не падаліся і паставілі на сваём...

У тую самую ноч яго судзілі. На судзе Казюк аба усім прызнаўся і кляўся, што ніколі-б ня выдаў ніводнага чалавека...

— Да дрэва! да дрэва здрадніка!—гукала грамада,—паміж паўстанцаў не павінна быць шпіёнаў! Да дрэва!.

— Унас хацелі карову і каня забраць польскія жаўнеры... а калі, кажучы ты будзеш служыць нам і рабіць тое, што загадаем, то нічога ня возьмем... Бацька мяне і набухторыў... Я сам ніколі,—поўзаючы па мокрай траве на каленях і кідаючыся Грышку ў ногі, прасіўся Казюк...

Грышка гордым поглядам акінуў усю сваю грамаду, а Казюка падарыў агідлівай усмешкай.

Грамада не пераставала патрабаваць хуткай расправы.

— Ціха, хлопцы!—гукнуў Грышка,—я з ім распраўлюся па свайму... Нават рукі сорамна мараць аб такую паганую панскую падлізу... Ці-ж стоіць псаваць порах і кулю!?

— Даруйце, даруйце!—абліты слязьмі, прыпадаючы да ног то аднаго, то другога паўстанца, прасіўся Казюк.

— Вон з лесу, паганец, каб і вочы нашы цябе ня бачылі!—крыкнуў злосна Грышка і паказаў пальцам у даль...

Усе здзіўлена паглядалі на Грышку...

А Казюк гэтак рынуўся ў кусты, ажно траскатня пашла па лесе... Пабег куды вочы глядзелі...

— Малады яшчэ хлапец,—казалі сталыя паўстанцы Грышку,—глядзі што выбраўшыся з лесу жывым, ён табе за гэту ласку шыбельніцу нарыхтуе... Ты яшчэ мала ведаеш такіх паганых здраднікаў...

Але Грышка маўчаў. Яму цяпер было не да гэтага, не да расправы над гэткім слабенькім і мізэрным чалавекам, які ваяўся пад яго нагамі...

Грышку пачаў непакоіць лёс раскрытай арганізацыі, лёс тых асоб, якія не паспелі уцячы ў лес...

— Калі толькі іх павесяць, ці разстраляюць, то за кожную галаву нашага брата—павінна загінуць па дзесяць панскіх галяў і па дзесяць маёнткаў са ўсім скарбам... І гэта мусім зрабіць зараз-жа, пакуль яшчэ будзе сырым пясок магіл загінуўшых паўстанцаў,—гаварыў натхненна Грышка, сабраўшы вакол сябе ўсю грамаду сваей дружыны паўстанцаў...

У адзнаку згоды—усе паднялі карабіны угору...

Наступіла маўчаньне...

А лес так зашумеў, так загуляў віхар па гольлях дрэваў, што здавалася вось-вось пранясецца над зямлёю такая страшэнная бура, якая нічога жывога на зямлі не пакіне...

Усе моўчкі пераглянуліся і зашпылілі сьвіткі..

— Кажуць, што нехта павесіўся, калі вецер такі пачынае шаймаваць,—сказаў стары Мікола і узяўшы карабін у левую руку правай перажагнаўся...

— А можа каго павесілі... Крыжам паратунку ім не дасі,—загаманіў нехта сярод грамады...

— А цяпер,—зьмяніўшы голас, сказаў Грышка,—гэта мейсца нам трэба пакінуць... Магчыма Казюк ужо даносіў як нібудзь аб нашым гнязьдзе... Бліжэй да Дубовай Грады трэба пакіраваць—туды і носа ніхто ня ткне...

І ўся грамада па аднаму слову каманды зьнікла ў гушчары лесу, забраўшы на сябе ўсе пажыткі і аружжа...

Застаўся стаяць толькі адзін Грышка. Яго нешта вабіла туды, бліжэй да лясьніковай хаты. Яму захацелася пабачыцца з Гэлькаю і бацькам...

У глыбіне-ж лесу, у пушчы непраходнай Грышка мог толькі спаткацца са сваім старшым братам Данілам, аб паўстанцкай працы якога таксама хадзіла шмат чутак...

Грышка стаяў, абапёршыся на карабін і думкаю разам з ветрам гатовы быў несьціся далёка, далёка...

Вецер не пераставаў гусьці... Скрып дрэваў і шуршаніна лісьцяў складалі чароўную, а разам з тым і дзікую лясную песьню—казку...

X.

Гараць маёнткі. Нішчацца панскія скарбы, скарбы набытыя мазолістымі рукамі батракоў ды парабкоў...

І руйнуецца ўсё гэта тымі самымі рукамі, чымі было і набыта..

Яны маюць права пусьціць усё з дыма~~м~~ і пажарам.

Лявон і лясьнік, выпушчаныя з вострогу, зноў занялі ў таго самага пана свае пасады.

Лявон пасе каровы, а лясьнік—лесу вартуе.

Пан праз дзень-два прызвае да сябе Лявона і пытае:

— Скажы мне, Лявон, праўду: дзе твой сын Даніла? Толькі не мані—лепяр будзе...

— Каб я так жыў, паночку, што ня ведаю. Напэўне ў бальшавікоў... Я трэці год ня бачыў яго...

— А сьвінапас дзе твой?

— Вось гэтага, то я зусім ня ведаю... мусіць загінаў недзе..

Ён тагды так напужаўся...

— А ты ня чуў, што кажуць пра тваіх сыноў?

— Не, ня чуў?

— Маніш, шэльма... Усе як у бубен б'юць што яны абудвы ў лесе арудуюць з іншымі паўстанцамі... Ведаеш, што амаль кожную ноч шугае да нябёс агонь то ў тым, то ў другім маёнтку?... А ты яшчэ кажаш, што ня ведаеш аб іх, што ня чуеш гутаркі аб іх зладзейскіх паступках...

— Вольна каму-нібудзь плявузгаць, узводзіць ману на няпавінных людзей.

— Глядзі, Лявон, яшчэ раз кажу, што твая старая галава адпавядаць будзе, калі толькі ў мяне здарыцца якое-нібудзь няшчасце,

Так яно і вышла.

Нібы то пан нагаварыў сам на сваю галаву няшчасце.

Праз тры дні пасля размовы з Лявонам, панскі маёнтак быў падпалены зразу з чатырох канцоў...

Хаця пажар хутка быў затушаны польскімі жаўнерамі, якія стаялі ў маёнтку, але страты было прынесена шмат.

Больш за ўсіх напалохаўся пастух Лявон, які чакаў не малой расплаты за такое здарэнне.

Але пан быццам бы і забыўся на свае пагрозы Лявону, бо адшуканьне вінаваўцаў пажару раскрыла зусім новую справу.

У суседняй вёсцы было знойдзена шмат аружжа і кулямёты, а так сама знойдзены былі ў аднаго заарыштованага паперы, якія выкрылі патаемную арганізацыю.

З гэтай прычыны пан Панятоўскі, пастухом у якога і служыў Лявон, быў заняты расправаю з сялянствам.

Панятоўскі добра ведаў сялян бліжэйшых вёсак, з многімі судзіўся за сэрвітут і вось цяпер ён задумаў за ўсё разлічыцца.

Жандармы цэлыя вёскі ад малога да старога выганялі на дазнаньне.

Самымі жорсткімі карамі мушчын і кабет хацелі выведаць, хто пашоў з гэтай вёскі ў паўстанцы, з якой хаты ёсьць бальшавікі ў Савецкай Расіі.

Ніхто слова не раныў лішняга, ніхто ня прызнаўся і ня даў правідловага адказу...

Тагды караючыя атрады польскай жандармерыі падпальвалі вёску ў трох мяйсцох і нікога ня пускалі тушыць...

Змаганьне пачалося не на жыццё, а на сьмерць...

Агонь і дым пакрылі абшары краіны, людзі якой цяrpелі праз шмат вякоў і чакалі якогось збавеньня.

Ночы гарэлі маёнткі, а ў дзень жандармы палілі вёскі і сёлы.

Дні і ночы закліпаліся ў моры агню, які і павінен быў прынесці збавеньне мільёнам працоўных мас...

У адзін з гэтых „сьветлых“ дзён адбыўся палявы суд над паўстанцамі Ігуменшчыны...

Іх расстралялі...

— Як мала, як мала!—казаў пан Панятоўскі пьючы гарбату з мыйсцовай жандармэрыяй,—толькі расстраляць?.. Па мойму—раней повесіць, ня даць сканаць на шыбельніцы і тагды страляць, па аднаму, як шалёных сабак... Ды ўсё трэба гэта рабіць на вочах ваколічнага сялянства, на вачох бацькоў і матак гэтых бунтаўшчыкоў, каб і дзісяты закаяўся займацца такімі штукамі...

— За тых хлопакоў, якіх мусім ешчэ вешаць і стрэляць!—чуць трымаючыся на нагах і паварачваючы языкам сказаў жандармскі палкоўнік, чокаючыся з панам Панятоўскім,...

— Я, пане палкоўніку,—гаманіў трымаючы чарку ў руках Панятоўскі,—заўсёды мувіў, цо не вольна даваць патолі хамам... Цо, пан палкоўніку, паведзе на тэн выпадак, які быў у моім маёнтку? Хто мусі быць пакараны за руйнаваньне і пажары дзесянткаў, соткі такіх маёнткаў, за пшэліту крэў нашэго шляхецтва ў гэтым хамскім краю!? Так нех бэньдзе спокуй і наша панаваньне нех жые!

Пры слове „жые“ камізэлька ня стрымала тоўстага жывата Панятоўскага, і два гузікі упалі на стол.

— Шапрашам,—сказаў сканфужаны такім здарэньнем пан Панятоўскі і сеў у крэсла...

Ешчэ Польшка ня згінела
Траля—ля—ля—ля—ля...

Цягнуў у кутку набраўшыся да адказу „пазнанкі“ ад’ютант палкоўніка, раз-по-раз цалуючы руку маладой дачкі Панятоўскага, паненкі Ванды..

— Мне хцэся до Варшавы... Мувяць, цо там так ладне, так пшыемна,—захоплючыся прыгожасьцю ад’ютанта, гаворыла Ванда...

— О, так... мы хутка ў Варшаве бэньдземы...

— Для чэга?

— А так...

— Цо пан, ад’ютанце мувіць?!

Раптам вясёлая капэля, якая спраўляла „хаўтурны“ вечар па толькі што расстраляных паўстанцах ускочыла з-за сталаў, пачуўшы за вакном страляніну.

Атрад паўстанцоў адбіваў у польскіх жандармаў арыштованых сялян, якіх вялі на дапрос да палкоўніка,...

Усе вайсковыя выскачылі на ганак, а Панятоўскі бегаў як апантаны па хаце, не знаходзячы мейсца, куды схаватца..

Калі бойка кончылася палкоўніку быў данесен рапарт, што паўстанцы ў ліку больш сотні чалавек перабілі канвойную каманду і вызвалілі арыштованых, захапіўшы апошніх з сабою ў лес...

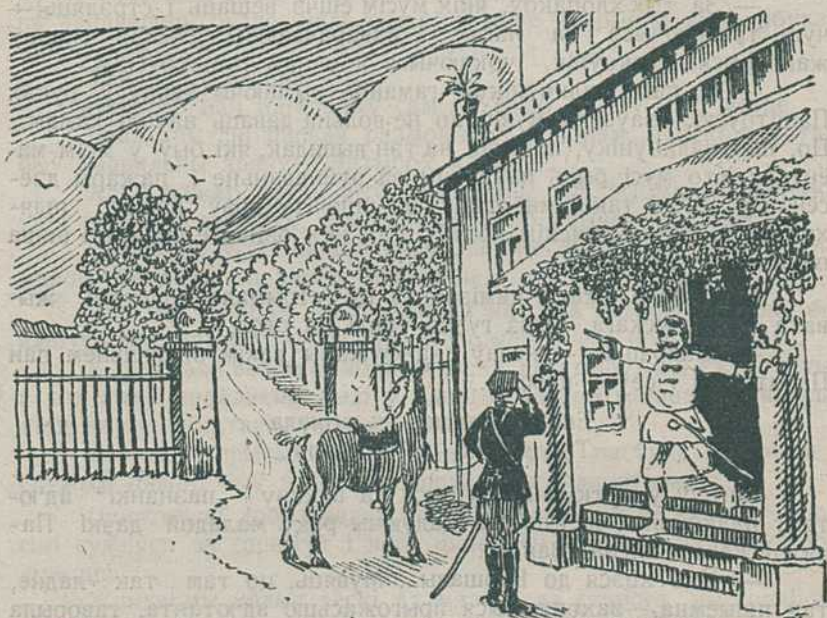
Палкоўнік даў загад усіліць варту пастарунку, а сам, насыпіўшы бровы, сеў дапіваць „пазнанку“...

XI.

Па дарозе ў вёску Ціхі Бор ішоў сьляпы жабрак Мітрафан, трымаючыся рукою за плячо свайго хлапца-павадыра.

Павадыр быў босы, у падраных штанох і кашулі, з торбаю за плячыма і сухім лазовым прутком у руках.

Гарачы раньняга лета дзень змарыў да астатку сіл старога і малога жабракоў...

...Палкоўніку быў данесен рапарті...

— Скажы, сынку,—запытаў, Мітрафан,—відаць вёска ці не?

— Відаць... некалькі крокаў і мы ў вёсцы,— адказаў павадыр, папраўляючы торбу...

— Гэта што там у цябе ў торбачцы шарахціць?

— Знайшоў кніжку—вось і нясу.

— А цікавая?

Чытаць ня ўмею

І ты ня ўмееш? Шкода... Ніхай я сьляпы, а то і відушчы пазірае на паперу і ня разумее, што там надрукована...

— А начаваць дзядзуля, тут ня будзем... Пройдзем адным бокам сяла—ды далей...

— Калі-ж ногі мае, сынку, ісьці адказваюцца.. Ты што! Ты столькі сьцежак не пралажыў, столькі зямелькі чорнай не патаптаў, як я... Мяне тут уся акруга ведае... Мужыкі і паны... Часамі ў маёнтак зойдзеш, то ў порабкоў дзень—два, а то і тыдзень пражывеш. Ёсьць людзі добрыя на сьвеце.

— А паны добрыя? Як па твойму дзядуля?

— Што паны... Аб іх цяпер і гаворыць ня можна. Я хаджу па сьвеце і калі ня бачу, то шмат чаго чую. О як здзекваюцца паны над бедным народам...

— А народ цярпіць,— дагаварыў павадыр.

— Мусіць цярпець, калі панская ўлада...

З гэтымі словамі жабракі ўвайшлі ў вёску...

Ліра Мітрафана і яго цененькі галасок пачалі напамінаць кожнай сялянскай хаце аб жабрацкім краі.. Аб краі і народу, які з пакон вякоў жабруе.

Повадыр так сама крыху падпяваў.

Але яму не цярпелася. Яму хутчэй хацелася быць у тэй вёсцы, дзе ў сягоньяшнюю ноч павінна адбыцца сходка...

Мінаючы, то адну, то дзьве хаты, повадыр як бачыш прайшоў, са старцам вёску і пайшлі далей.

Ужо было цёмна, калі двое жабракоў у тэй самай вёсцы, куды повадыр і сьпяшаўся, ходзілі ад хаты да хаты і прасіліся начаваць.

Урэшце самы бяднейшы жыхар вёскі адвёў у сваё гумно і паказаў кучу саломы, дзе можна начаваць.

А двананцатай гадзіне ў ночы, як было і умоўлена, повадыр выкраўся ад заснуўшага старца і пабег туды, дзе яго чакалі.

Маленькая вясковая хатка, з завешанымі шчыльна вокнамі была перапоўнена хлопцамі—сялянамі.

Як толькі пасля шостага стуку адчынілі дзверы, у хаце зрабілася так ціха, што жужаніна мухі чутна была...

— Грышка, Грышка!—чулася нават у сенцах...

А калі толькі Грышка ў вопратцы правадыра зьявіўся ў хату амаль ня ўсе спалохаліся.

Грышкі ніхто не пазнаў, таго самага Грышкі, якога ня так даўно бачылі ў Каровіным Гаю на сакрэтным сходзе...

— Мяне сьляпы Мітрафан сюды прывёў,—казаў Грышка вітаючыся са ўсімі папарадку.

— Гэта, значыцца, павязло, калі сьляпы відущага прывёў... А ты хітрэц Грышка...

— Ай ды малайчына, каб так яму жылося! Вось надумаў штуку!

Некалькі хвілін—і ў кожнага прысутнага ў руках была бальшавіцкая адозва, якія Грышкі некалькі дзён насіў у сваей жабрацкай торбе.

Сход зацягнуўся да трэціх пядуноў.

Хлопцы не маглі разьвітацца з Грышкам, не маглі надзівіцца яго сьмеласьці і выдумцы.

А праз некалькі дзён Грышка ў гэтай самай вопратцы, вядучы за руку сьляпога Мітрафана уваходзіў у маёнтак пана Касінскага, дзе зьмяшчаўся штаб адной польскай дывізіі.

Тут яму даручана было выпаўніць больш паважны і сур'ёзны справу—выкрасьці сакрэтныя паперы і раскідаць прызываючыся да бунту лісткі сярод польскіх жаўнераў.

На вялікі жаль Грышка зразу як толькі увайшоў у пякарню, дзе жывуць парабкі, пачуў вестку, якая парушыла ўсе яго пляны.

Два парабкі, якія былі ў сувязі з паўстанцамі і павінны былі дапамагчы Грышку выпаўніць даручэнне, сядзелі ў пастарунку заарыштованымі за падазрэнне ў нападзенні на скарбніка, які вёз грошы ў дывізіўную касу.

У маёнтку было не спакойна.

Грышка убачыў, што аставацца тут ні ў якім разе ня можна, і, выкінуўшы некалькі лісткаў каля кузьні, пад плугі, якія парабкі пасяля абеду павінны былі запрагаць для ворыва, угаварыў дзядулю ісьці далей.

— Няма супакою на сьвеце і ня будзе,—казаў Мітрафан, чуючы размову Грышка з тутэйшым пастушком,—тагды толькі настане для чалавека супакой, калі зямлёю вочы загорнуць... Чаго-бы вось нам баяцца з табою? нас не абкрадуць, бо не багатыя, не заб'юць, бо нікому дрэннага нічога ня робім, а неяк вось, сынку, непакойна на сэрцы...

Грышка маўчаў. Яму нават сорамна стала, што ён водзіць сьляпога жабрака, а жабрак прыкрывае маладога бунтара—паўстанца, які вялікую справу робіць ходзячы ад вёскі да вёскі... Такую справу, за якую сотні і тысячы людзей павешаны і застрэляны...

І пашлі жабрак і бунтар ад адной мясьціны да другой...

Адзін моліцца—ласкаю і пакорнасьцю просіць сабе кавалак хлеба...

А другі каб мець кавалак хлеба, каб знішчыць крыўду і няваля, уздымае бунтарскі дух народу, кліча да барацьбы з панамі...

XII.

Недалёка ад шляху, на ўзгорку, пад трыма нізкарослымі хвойкамі была насыпана высокая магіла...

Там былі закопаны сяляне—паўстанцы.

Грышку аб гэтым мейсцы даўно было вядома, вось чаму, параўняўшыся з гэтымі трыма хвойкамі, Грышка зьвярнуўся да сьляпога старца:

— Дзядулька! Вунь... але ты праўда ня бачыш... Адным словам недалёчка ад шляху стаяць магілы, дзе закопаны паўстанцы...

— Так чуў, чуў аб гэтым...

— Зойдзем туды...

На вачох Грышкі навярнуліся сьлёза, калі яны уклечылі на жоўты пясок магілы...

— Маліся сынку, хай ім бог дае царства нябесное.

— Я ня ўмею, дзядуля, маліцца... Ты маліся, а я так... па свому...

— Тры жмені пяску Грышка усыпаў, сабе ў торбачку... Сэрца яго забілася мацней. Але пачуцьцё помсты заглушала ўсю боль яго маладой поўнай агню і адвагі бунтарскай душы.

Там былі закопаны сцягне-паўстанцы.

Толькі шум хвоек вывёў яго з задуменьня.

— Не дараваць!—вырвалася гучна слова з вуснаў Грышкі. Мітрафан у гэты час перажагнаўся і сказаў.

— Слабыя мы з табою, сыноч дарагі... Не даруе, хто сілу будзе мець...

Грышку нібы то хто сказаў зірнуць на шлях, з якога да гэтых самых магіл ішоў некі незнаёмы чалавек.—

А можа сочаць за тымі, хто тут бывае на гэтых магілах? — мільганула думка ў Грышкі.

І ён доўга ня думаючы ускінаў сваю торбу на шыю Мітрафана сам пабег з узгорку ўніз, у адваротны бок ад шляху.

Грышка не памыліўся.

Незнаёмы чалавек падышоў да жабрака нешта доўга гаварыў паказваючы пальцам на Грышку. Пасьля відаць было, што выцягнуў з торбы лісткі і, разглядзеўшы іх, сілком пацягнуў за сабою сьляпога.

Грышка што было духу папёр цераз поле ў бярэзьнік. Яму была вядома, што за вёрст пяць пачынаюцца абшары пана

Панятоўскага, дзе ён быў сьвінапасам, дзе і па гэтуль яго бацька пасе быдла...

— Туды страшна,—падумаў Грышка, прыхіліўшыся за бярозу і аглядаючыся наўкола, каб з кім нібудзь не спаткацца,—а то можа да лясьніка? Няўжо хто зловіць? Няўжо там варта па-стаўлена?..

Дабраўшыся да густога лесу Грышка зусім спакойна па-шоў па знаёмых дарожках да лясьніковай хаты.

— А што яны зробіць са сьляпым жабраком?—ня пакідала думка Грышку,—няўжо так сама па зьвярынаму расправяцца?.

Лясьнік толькі што вярнуўся з абходу і разам з Гэлькаю сядзелі на прызьбе.

Гэлька вярнулася да хаты праз два тыдні.

Яна уцякла была з дому да цёткі, якая так сама была замужам за адным з лясьнікоў Радзівілаўскага лесу.

Усе думалі што Гэлька загінула. Бацька хацеў ужо імшу адслужыць. Але яна зьявілася да хаты, ні слова не кажучы дзе і чаго была. Толькі праз некалькі дзён прызналася бацьку, што пашла шукаць у лесе Грышку і гэтакім чынам дайшла да цёткі.

Стары лясьнік быў бязьмерна рад і цяпер ні на адзін крок не адпускаў яе ад сябе.

У лес ідзе—вядзе з сабою, дома сядзіць—казкі ёй гаво-рыць, або паложыць галоўку на калені і гладзіць яе прыгожыя, мяккія як шоўк валасы.

А Гэлька назьбірае кветак, ўе вяночкі і што хвіліны ўспамінае Грышку, з якім гэтак дружыла пасучы каровы і яко-га выдаў польскім жаўнерам гэты паганы сабака Лыска.

У нядзельку-ж яна разам з бацькам нясе гэтыя вяночкі на магілу якогасьці забітага палякамі хлапца, якая знаходзіла-ся недалёка ад краю лесу.

Гэлька чамусьці думала, што там пахован Грышка, якога забілі, калі уцякаў з пастарунку.

Лявон, бацька Грышкі, так сама што дня маліўся на гэтай магіле, ня ведаючы таго, што яго Грышка жывы і здаровы.

— Тата, чаму мне ня страшна ў лесе?..

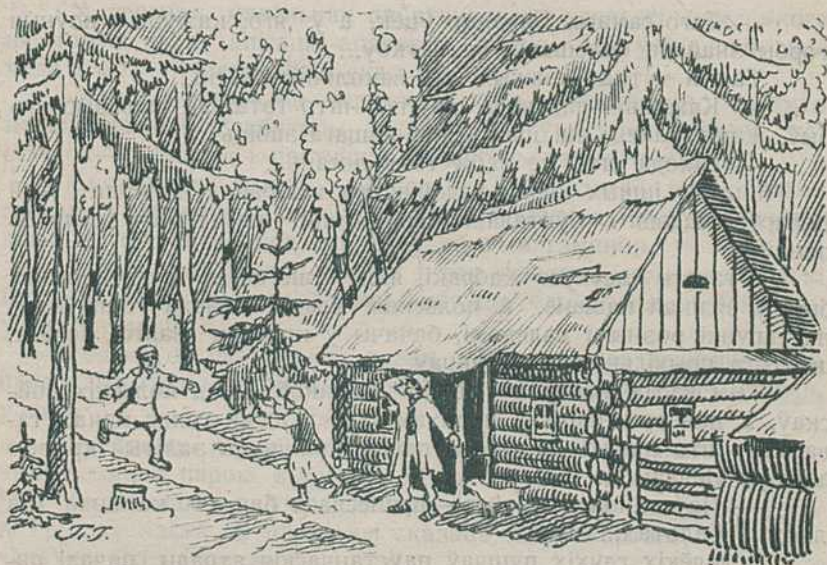
— Таму, дачушка,—адказаў лясьнік,—што ты ў лесе ра-дзілася, выгадавалася і увесь час жывеш... Ты як ваўчанётка дзікае, хутчэй людзей спалохаешся, чым глухой пушчы і шум-лівага лесу.

Лыска, які ляжаў каля ног лясьніка, загаўкаў і пабег да варот.

Гэлька кінулася ўсьлед за Лыскам.

— Тата, тата!.. Паглядзіце... хто гэта!..

Стары лясьнік бягом падбег да варот і стаў углядацца на чалавека, які баязьліва пазіраў з-за дрэва.

— Грышка!—загукала Гэлька, ажно рэха пакацілася па лесе...

І Грышка стрымгалоў бег да варот.

Лыска перастаў брахаць. А ляснік ня верыў сваім вачам. Толькі калі Гэлька кінуўшыся на шыю пачала спазнанага абарванца цалаваць, ляснік паверыў, што гэта быў Грышка сьвінапас.

— Ты жывеш?!—чуць прамовіў ад радасці бацька Гэлькі.

— А чаго мна паміраць!

Стары ляснік, выпускаючы сьлязу за сьлязою не пераставаў цалаваць Грышку, абяруч абняўшы яго і Гэльку.

— У нашым лесе цяпер крыху паспакайнела,—казаў ляснік, вядучы Грышку ў хату,—ня бойся, у мяне можна доўга жыць, ніхто ведаць ня будзе...

І толькі сёння першую ноч за ўвесь час блуканья па лесе, за час паўстанчаскага жыцця Грышка начаваў больш менш спакойна, не галодны і ў цёплай хаце.

Схавалася ў змроку ночы хата лясніка. Наступіла мёртвая ціша. Бадай усё жывое паснула.

Але Грышка яшчэ ня спаў. Ён слухаў апавяданні лясніка, які больш месяцаў разам з Лявонам сядзелі ў вастрозе.

Гэлька ўжо спала...

XIII.

— Вы чулі? Сьляпога жабрака Мітрафана палякі заарыштавалі..

— Гэта таго жабрака, што на Чырвоных Магілах маліўся? (так звалі магілы паўстанцаў).

— Таго самага. Павадыр ўцёк, а ў яго, Кажуць, поўныя торбы знайшлі бальшавіцкіх лісткаў...

Такія чуткамі зажылі ўсе ваколічныя вёскі...

— Кажуць,—дадавалі другія,—што гэта не павадыр яго быў, а паўстанец, які ішоў пана нашага забіць.

— Шкода што не забіў гэту погань...

І шмат іншых казак хадзіла пра жабракоў, якія па ўсей Беларусі хадзілі і бунтавалі народ, каб паўставалі супроць паноў.

З гэтага часу ўсе жабракі, якіх так шмат на Беларусі, былі ў вялікай пашане. А польская ўлада пачала папаўняць пастарункі рознымі калекамі, бачачы ў кожным свайго ворага, шчырага прыхільніка паўстанцаў.

Тым часам наступаў вялікі неспакой сярод польскіх войскаў. У паветры запахла порахам. Усе ў адзін голас пачалі гаварыць, што палякі вось-вось павінны пакінуць залітыя крывёю абшары Беларусі...

— Паўстанцы, стройся!—пранеслася баявая каманда па лясах і балотах...

З далёкіх глухіх пушчаў паўстанчаскія атрады пачалі падыходзіць бліжэй да шляхавых дарог да тых мясцінаў, дзе маглі быць непадалёку пазыцыі...

Грышка ўжо даўно разам са сваёю дружынаю знаходзіўся ў добра знаёмым яму лесе, дзе быў вартаўніком бацька Гэлькі.

Жыцьцё паўстанцаў пашло куды лепей.

Раней прыходзілася жыць дзічынаю, ды перахвачанымі харчамі ў польскіх войсках, што стоіла заўсёды не малой ахвяры.

Цяпер-жа—былі блізка родныя вёскі.

У цёмныя ночы шмат хто з паўстанцаў крадучыся пабіраўся да хаты, жыў там дзень-два ў солоне або дзе-нібудзь у склепе, каб на вочы нікаму не паказацца, а пасья, набраўшы харчоў, зноў уцякаў да сваёй дружыны ў лес...

Хатнія так сама часта дастаўлялі ў лес харчы сваім бацькам ды братам, прысылалі цэлых рэзаных кабаноў, цялят, авечак, хлеба і інш.

Адным словам, ня жыцьцё пайшло, а масленіца. Уся сувязь паўстанцаў, той дружыны дзе быў Грышка, трымалася праз лясніка і яго дачку Гэльку.

Познім вечаром, калі ўсё нарыхтуецца да сну, Грышка што дня ішоў на спатканьне да Гэлькі. Гэлька выпаўняла ўсе заданні, якія ёй даручаў Грышка. Яна амаль што дня хадзіла ў маёнтак пана Панятоўскага, прыслухоўвалася да настрою польскіх войскаў, якіх тут было нямала і аб гэтым даносіла Грышку.

Не пасьпее узыйсьці сонейка, не прасохнуць яшчэ лясныя сьцежкі ад раньняй расы, як Гэлька ўжо бяжыць у маёнтак, або ў вёску, дзе былі хлопцы, таксама трымаючыя сувязь з баявымі дружынамі лясоў і балот.

А вечарам, маленькая паўстанка са здаваленьнем, якога ня можна нават апісаць, апавядае Грышку аба ўсім, што яна чула і што ёй перадавалі сказаць.

Месяц выплыве на сярэдзіну неба. Пачынаюць часамі і птушкі раннія шчабятцаць, захаваўшыся ў лісьнях дрэваў, пастушок—свінапас і пастушка ня могуць развітацца.

Скончыўшы гутарку, аб справах сакрэтных, яны цэлымі гадзінамі сарамліва пазіраюць адзін на другога, моўчкі прытуляюцца, але не знаходзяць слоў аб чым гаманіць.

Ды на што словы, калі ім і так прыемна, прыемна толькі пазіраць адно другому ў вочы, якія заўсёды зоркамі блішчаць у змроку ночы.

Гэлька ня раз хадзіла разам з Грышкам да дружыны. Ёй падабаліся гэтыя адважныя, незнаёмцы, якія дзень і ноч жывуць у лесе.

Паўстанцы таксама любілі гэту дзікую, чорнавокую дзяўчынку, якая парою выручала іх ад голаду і іншага няшчасья Яны жартавалі з ёю, абзывалі яе лясным ваўчанёткам... А Грышку часта не праміналі сказаць, нібы жартамі, што ваўчанётка яго каханка.

Грышка маўчаў, толькі яго загарэлыя шчокі ружавелі, вочы хутка пачыналі бегаць і сьвяціцца нібы аганькі.

— Ну, а калі тваё ваўчанётка прыбяжыць да нас?—Вясёлая яна дзяўчынка!—ня раз жартавалі хлопцы над Грышкам, які сапраўды пачынаў сумаваць, калі дзень, аб два ня прыходзілася спатыкацца з Гэлькаю.

Неяк аднаго дня над вечар прыбегла „ваўчанётка“ ў густы кустарнік, дзе быў прывал дружыны...

Але не вясёлую вестку прынесла яна хлопцам, якія так радасна яе спаткалі.

З вёскі даносілі, што вайсковыя часьці заўтра павінны пакінуць гэты райён і накіравацца да Менску. А за дні тры, або чатыры аяджжае і караючы атрад жандармэры. З гэтай прычыны, як даносілі падпольнікі, у гміне павінен сьпешна адбыцца суд над сялянамі, больш чым над палавінай вёскі, якія збунтаваліся і не пашлі да пана на работу. Шмат каго будучь судзіць за зносіны з паўстанцамі, хаця ніякага даказу на гэта ў польскіх уласьцей ня маецца...

Заставалася адно. Папоўніць дружыну суседнімі баявымі атрадамі і ў часе суду напасьці на гміну, каб такім чынам выратаваць нявінных...

Хлопцы заварушыліся.

Былі пасланы нарочныя для паведамленьня ўсіх бліжэйшых атрадаў, каб у вызначаны час злучыцца ў пэўным мейсцы і разам атакаваць гміну.

Яшчэ патрэбна было як найхутчэй павядаміць мяйсцовае жыхарства, каб з іх боку была пэўная дапамога паўстанцам

разузнаць сілу польскіх войск, якія знаходзяцца блізка ад гміны, дзе павінен адбыцца суд над сялянамі...

— Я пайду!—выскачыў першы Сьцёпка,—мяне тут мала ведаюць... Я і Андрэй...

— Я гатовы!—гукнуў Андрэй, майструючы падашву, якая адвалілася ад бота.

— Я адзін пайду,—ціхім голасам сказаў Gryшка,—я як бацьш аб усім разьведаю.. Вы так сама са мною, толькі не далей краю лесу... У гміну я адзін пайду...

Усе пазіралі на Gryшку.

А Гэлька памкнулася была нешта казаць, а пасья закрыла твар хусткаю і бягом пабегла ў туманную даль гушчару.

Назаўтра раніцаю Gryшка хадзіў па акраіне лесу, які стыкаўся з канцамі сялянскіх загонаў тэй вёскі, дзе патрэбна было зрабіць разьведку.

На полі нікога ня было відаць працуючым, бо было яшчэ рана.

Дзень, як на дзіва, выдаўся цёплы і прыгожы. Gryшка скінуў падзёртую вопратку і аружжа, захаваў пад кусты, а сам застаўся бяз нічога, у адных зрэбных штанах і кашулі.

Чакаючы змроку, каб няпрыкметна перабегчы ў вёску, Gryшка нарэзаў бярозавых дубцоў і пачаў вязаць венік, каб ня было ніякага падазрэння.

Вясновае сонца песьціла яго лахматую галаву, цалавала яго твар гарачымі прамянямі.

Рой думак насіўся ў яго галаве аб тым, што ён будзе рабіць, калі яго зловяць. Але палахлівасьці ня было ні капелькі.

Можа Gryшка прывык ужо да такіх апасак, да такіх рыскоўных разьведак, калі ён ня раз сам ішоў у лапы свайго ворага, але заўсёды з-пад самага носу уцякаў, як толькі было небяспечна.

— А можа і цяпер удасца выпаўніць пляны,—уцяшаў ён сам сябе.

Пачуўся недзе далёка-далёка плач трубы пастуха. Гэты знаёмы і блізкі сэрцу гук прагнаў усе змрочныя думкі.

Gryшка пачаў успамінаць, як ён пасьціў свівей, пасья кароў, як гуляў з хлапцамі, лавіў птушкі,—адным словам жыві, нічога ня ведаў і нікога не баяўся.

— Но, каб цябе ліха!.. Куды вернеш?!..

Gryшка зірну на загоны і ўбачыў селяніна, які абворваў бульбу...

Узяўшы на плячо зьвязаныя венікі, Gryшка пашоў да араты...

— Шнурок вузенькі,—падумаў Gryшка,—значыцца бедны... Ня выдасьць мяне.

Араты пабачыўшы незнаёмага хлапца, застанавіўся і пачаў курыць...

—Што горача, дзядзька?—запытаў Грышка, кідаючы на мяжу венікі...

— Вядома ня холадна, калі потам абліты і я і кабыла!.. А ты адкуль гэта? Нешта ня ведаю ў твар...

— Я з тэй вёскі...

— З Камянёў?

— Так...З Камянёў... А чаму дзядзька адзін?

— Ня пытайся! Абудвы сыны там недзе...

Пры гэтым араты махнуў галавою на лес і цяжка пачаў уздыхаць.

— Я каня паваджу вам, хутчэй будзе... А вы мяне ў вёску сваю правядзце,—сказаў Грышка зусім сьмела, бачачы, што перад ім чалавек надзейны.

Ото-то добра, а то, падла, мухі кусаюць, дык з ёю ня справіцца ніяк...

Не прайшло і паўгадзіны, як Грышка запытаў аратага:

— Вы чулі пра Грышку сьвінапаса?

— А то як-жа!.. Ого, пра, яго рэчы апавядаюць...

— Вось гэта я і ёсьць той самы Грышка сьвінапас...

Араты выпусьціў з рук пугу і некім спужаным поглядам аглядаў Грышку з ног да галавы...

— Я думаю,—казаў больш сур'ёзным тонам Грышка, выпусьціўшы з рук павадкі вобруці,—што ты мяне ня выдасі польскім лягіёнам...

Незнаёмы селянін, хрысьцячыся, пачаў казаць:

— Няхай бог бароніць... Ніколі, ніколі... Сыночак, мае дзеткі таксама там, у лесе... Ужо два месяца весткі не даюць аб сабе...

І крыж за крыжам клаўся на мокрыя ад поту грудзі сівабародага селяніна...

— Я веру,—сказаў Грышка,—жагнацца ня трэба... Я бачу, што табе таксама ня смачна жывецца...

Араты маўчаў толькі ківаў галавою і ўздыхаў...

Пасьля паўдня, калі кончылі абвораваць загон, Грышка вярхом на кані, перакінуўшы цераз плечы венікі, уехаў у вёску, па якой дзень і ноч хадзілі і пялі п'яныя жаўнеры.. Вясковыя хлопцы і дзяўчаты, як толькі цямнела, нават на вуліцу баяліся паказацца...

На Грышку ніхто нават не зьвярнуў увагі.

А вечарам, адзеўшы гаспадарову браварку і кажух Грышка разам з вясковымі хлопцамі і дзяўчатамі ехаў на начлег пад той самы лясок, дзе яго павінны чакаць Андрэй і Сыцёпка...

Невясёлая песьня начлежнікаў кранула чулае сэрца Грышкі... Ён пачаў ім падпяваць, уваткнуўшы твар у каўнер кажуха.

Ні ў кога з начлежнікаў і думкі не зьявілася, што з імі едзе Грышка сьвінапас, аб якім яны гутараць што дня на начлезе.

Калі на сенажаці, каля самага лесу, начлежнікі расклалі вогнішча і паселі наўкола, Грышка зразу пачуў вельмі цікавую і нават новую для яго гутарку.

Хлопцы апавядалі аб Казюку, які быў разам з Грышкам сьвінапасам і з іншымі паўстанцамі, а пасья ўцёк да хаты і цяпер паказвае польскім жаўнерам, водзіць іх па лесе каб выкрываць нашых хлопчаў паўстанцаў...

— Кажуць,—дабавіў адзін з хлапцоў,—што яго Грышка пакрыўдзіў, дзеля чаго Казюк і хоча злавіць Грышку, каб не дараваць.

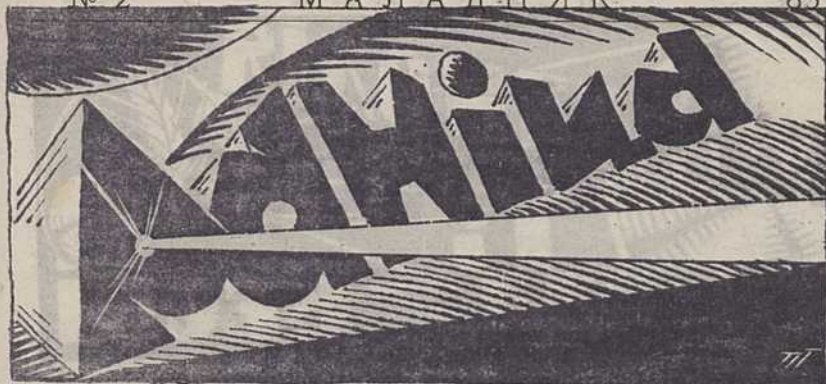
— Эге! Здохне ня зловіць! Не такі Грышка дурань, каб яго шлахцюк злавіў!—гаварылі адзін да другога хлопцы, далей адсоўваючыся ад вогнішча, якое расло і шырылася ад ускладзеных на яго сухіх бярозавых дубцоў...

Грышка седзючы паводаль каля дрэва лавіў кожнае іх слова і некі час не паказваўся...

(Працяг будзе).

В. Маршак

У сутоньні п'яніцай
хістаєцца пад плотам цень.
Умыўшысь яркай раніцай,
на сіні выган
выганяе
сонца пасвіць дзень.

Плаксівую смугу—
пам'ялом
зьмяло,—
і промень сонца па шляху
пабег ў сутулае сяло.

З сьвєнькай працы на плячох.
ратай спаткаў яго.—
Уцєха хлынула з вачэй
і гойснула ў сінь бягом.

Падшывалец—вєцєр
лапоча пєсьней у лїсцьвє:
разьб ўсє мутны вєчар
аб сонца ў сїнявє.

Пушчє.

(З жыцця рабочей моладзі).

І тут, ў горадзе, пад нязмаўкаючы грохат машын, пад крыкі гудкоў, над станкамі,—і тут кіпіць, расьце і разьвіваецца Камсамолія.

Камсамолія ў горадзе куд новы быт.

„Што не запалім—мы зломім.

Зьнізу наверх ўсё паднімаем.

Спадчыну мінулага—па карку.

Вось, як гэтыя:

Мы выступаем супроць п'янства.

(Менск).

У нас, на электра-станцыі нядаўна адбыўся суд над п'янствам.

Справа вась у чым.

Пасьля палучкі двое майстроў і іхвучні пайшлі выпіць.

Камсамольцы паставілі зрабіць над імі таварыскі суд.

На судзе было шмат старых рабочых.

Вельмі цікава разглядалася на судзе пытаньне аб шкоднасьці п'янства.

Так мы, камсамольцы, змагаемся з п'янствам.

Х—д.

Камсамольцы ня толькі змагаюцца з недабіткамі старога быту—яны твораць сваё новае жыцьцё.

Прабоіна ў старым жыцьці.

(Мазыр, Завод „Красный Октябрь“).

Цяжка прыходзіцца нашым павятовым арганізацыям у барацьбе за новы быт, бо многія камсамольцы яшчэ залежаць ад бацькоў.

Але іскры новага быту бьюць з кожнага бутка.

На нашай фабрыцы «Красный Октябрь» у камсамольца Шэймана радзіўся сын.

Сабралася камсамольская братва і давай імя яму прыдумываць.

Кожны сваю аўторытэтную думку выказвае; хто кажа „Кім“, хто «Савнарком», а хто „Карл“ дзяўбе.

Тут падскочыла пятая гадавіна вызвалення фабрыкі ад прыватна-капіталістычных рук.

Хлопцы рады.

Злучылі камсамольскія хрысьціны з гадавінаю вызвалення фабрыкі.

Адміністрацыя і саюз прыгатавалі падарункі, дасталі хлопцы музыку, пасадзілі бацьку на пачэснае месца і давай весяліцца.

Назвалі сына «Ільіч».

Яшчэ у аднаго рабочага Архановіча радзіўся сын. Назвалі яго «Кімам».

Так камсамольцы, разам з рабочымі прабіваюць прабоіны ў старым жыцці.

Ф.

Парывае маладняк са старым сьветам.

Вымятае на сьметнік папоўскія звычаі.

Кідае папоўскія—свае сьвяты творыць,

Сваё вясельле, свае традыцыі.

Вось камсамольская гулянка:

Добра пагулялі.

(*Нова-Барысаў*).

Каля клюбу—абвестка:

С Я Г О Н Ь Н Я.

а 9-й гадзіне ўвечары адбудзецца вэчар, ахвяраваны
пятай гадавіны РКСМ.

А ў сярэдзіне клюбу хлопцы сьпяшаюцца, прыбіраюць
клюб.

9 гадзін.

Напаўняецца клуб іоманам, жартамі, песнямі.

«Мы маладая гвардыя»—нясецца з аднаго канца.

«Так пусть же красная сжимают властно»—даносіцца з другога.

Распачаўся сход.

Прадстаўнік Чырвонай арміі падкрэсьліў вялікую працу, зробленую камсамолам для арміі.

Калі скончыўся сход, пачалася самая гульня.
Колька Дзінкевіч вышоў на сцэну і крыкнуў:
— Першы нумар канцэрту—5-я гадавіна.
— Просім, просім!

А там пашлі і вершы, і апавяданьні і чаго толькі ня было.

Уночы, калі мы расходзіліся то доўга яшчэ маўклівыя вуліцы абуджаліся іскрамі камсамольскага выселья.

Афеня Камсамольскі.

Камсамольцы гуляюць, але і на працу не забываюць.

Вядуць энэргічную працу сярод сваіх сяброў.

Паслухаем, што кажа нам Менскі чыгуначны тэхнікум:

Жыцьцё забурліла.

Як толькі пачаліся заняткі ў нашым тэхнікуму, заразжа хлопцы ўзяліся за працу.

Арганізавалі харавы гурток, музыкальны і спартыўную групу.

Ва ўсіх гуртках і групах праца закіпела.

Кожную нядзелю ладзім сямейныя вечары.

Шмат хлопцаў запісаліся ў ляхаўскую партыйную школу.

Цяпер збіраемся выпускаць сваю часопісь.

Усёю працаю кіруе камсамольская ячэйка: усе пляны, якія налягае бюро, неадкладна праводзяцца ў жыцьцё.

Ячэйка кінула вока і на школу імя Чарвякова. Там яна пачынае весці працу сярод вучняў.

Холад.

Камсамол усімі сіламі падтрымлівае салдат маладай гвардыі.

Вось, як у Мазыры.

Не засталася ніводнага беспрацоўнага.

Шмат у нас камсамольцаў хадзіла бяз працы. І ўсе—без кваліфікацыі. Галоўным чынам—дзяўчаты.

Вось і пачалі нашы прадстаўнікі па саюзам пытацца:
— Ці ня можна прыстроіць дзе-калечы беспрацоўную моладзь.

І знайшлося месца ўсіх прыстроілі.

Цяпер няма ў нас ніводнага беспрацоўнага.

Нас вучаць рабоце і ўсё дзякуючы Камсамолу.

(Барысаў).

У нас у Барысаве было шмат беспрацоўных падросьцаў, але экправ не сядзіць зважыўшы рукі а паступова прыстрайвае хлапцоў. Так, нядаўна каля 10 падросьцаў былі накіраваны вучыцца будаўнічай справе, сталарэству і г. д.

І была заключана умова, каб ім першыя 3 месяцы, пакуль яны самі яшчэ ня могуць зарабіць, выплачывалі па 5 таварных рублёў.

І вось пяпер, дзякуючы Камсамолу мы вучымся.

Матлін.

Вучыцца і ўся гарадзкая камсамолія.

Гарадзкая рабочая моладзь запаўніла ўсе школы.

І стараецца.

Грызе граніт навукі.

У прафшколе гарбароў.

У мінулым годзе заняткі былі самым балючым мейсцам нашай школы.

Хлопцы мала пасьпявалі.

А пяпер падабраны добры кадр настаўнікаў.

Лініі заняткаў і працы выраўнялася.

Школа абяцае шмат новага і вельмі цікавага ня толькі для вучняў.

М. Л.

Школа новая.

Прышлі ў школу ня панскія сынкі, а дзеці рабочых.

Прышла моладзь, якая сама спазнала працу, якая сама умее абыходзіцца з машынаю.

Можа такому хлопцу у сто разоў лягчэй без адпачынку цэлыя суткі біць молатам чым вывесьці караваю нязграбнаю рукою пару радкоў на паперы.

Няпрывычна.

Але гэта нялоўкасьць, няпрывычнасьць ня пужае гэтых дзяцей працы.

Яны прагнуць да навукі.

Яны захоплены думкаю, што і ім можна вучыцца, што і яны могуць з часам стаць такімі ж вучонымі, як іх кваліфікаваныя кіраўнікі.

Цьвёрды граніт навукі.

Але яны вераць, моцна вераць, што яны яго прагрызуць сваімі маладымі зубамі.

Яны гараць надзеяю.

Ад Камсамольскай да Універсытэцкай.

Імянем «Чырвоная кастрычніка» названа 2-я вячэрняя школа рабочай моладзі.

Між Камсамольскаю і Універсытэцкаю змясьцілася яна.

Тут сабралася рабочая моладзь узмацняць завабвы кастрычніка.

Прышлі нашы хлопцы браць высоты навукі.

— Ведаеш, не дачакаўся я пачатку заняткаў,— кажа мне хлапец, паднімаючыся на сходах, і расплываецца усьмешкаю.

А келі канчаюцца лекцыі ня хочацца йсьці да хаты. Дома.

Цёмна, халодна, як было у 20-м годзе. Сядзяць у кажухах.

І ва ўсіх галовах адно:

— Вучыцца.

Пабудуем мы школу цяпер па новаму. Розных там гімназістаў на шапцы.

Прышлі нашы хлопцы браць высоты навукі.

Думаем, што не падкачам.

Такую вышыню загонім, куды белападкладчыкам і ня ўзьтесці.

Антось.

Прышла ў школы рабочая моладзь і прынесла з сабою новае жыцьцё.

Шум заводу, гоман гудкоў, бадзёрыя гучныя песьні.

Няма забітасьці, баязьлівасьці, нясьмеласьці старых школ.

Вульканічным тэмпам пераліваецца жыцьцё.

Кіпіць. —

Наш муравейнін.

(1-я вячэрняя школа).

Носяцца хлопцы па карыдоры, чакаючы „ціхага“ званка.

Вось тут, у кутку ўмасьцілася кучка нашай братвы камсамольскай—зацягваюць задорную песьню.

Кідаецца наш бедны Олікер ад аднаго да другога. Махае рукамі — у клясу гоніць.

Дзынь...

І змоўкла ўсё. І толькі мерныя крокі стоража — чагаюць чарговага званка.

Дзынь.—

Як гром загрымеў. Пасыпаліся хлопцы з клясаў ажчў карыдор.

Сабраліся хлопцы ў кутку, гутараць— „аб міжнародным становішчы“.

Мы здорава праводзім свой адпачынак—ня так, як ў старых школах—перамена для курэння і для баек.

Л. В.

У школе гарадзкія камсамольцы загартоўваюць свой розум.

Напаўняюць свае задорныя галовы новымі ведамі.

І зараз-жа сьпяшаць падзяліцца гэтымі ведамі са сваімі вясковымі сябрамі.

Мы і садружная.

(Ячэйка іарбароў, Барысаў).

Ад'езд у садружную ячэйку назначылі мы на суботу, каб папасці на вёску якраз к міжнароднаму дню.

Ніхто з хлопцаў ня паехаў з пустымі рукамі. Кожны хоць што-небудзь прынёс для садружнай ячэйкі. Хто кніжку, хто газэту.

На трох фурманках ехалі з песнямі камсамольскімі.

У садружчай нас фэйна спаткалі, у клуб завезьлі. Адпачынулі мы крыху і ўзяліся за свае камсамольскія справы. Кніжкі раздалі, пагулялі, пасьпявалі зрабілі сход, даклад заслухалі пра міжнародны дзень моладзі.

Назаўтра мы, разам з садружнаю, паехалі ў горад сьветкаваць дзень нашай салідарнасьці.

П. Клебанаў.

Да падшэфных.

(Ліст з Рэчыцы, з фабрыкі „Днепр“.

Наступіў чаргавы выезд у нашу падшэфную Хамніцкую ячэйку.

Доўга цягнуліся па граві.

Хутка нас ужо спатыкала братва. Яшчэ хвілін 15 і ў камсамольскім клубе гудзела дзсяткі са два галасоў.

Адчынілі сход.

Былі тут і дзяўчаты, якія яшчэ не запісаліся ў ячэйку.

Кончылі саюзны дзень і разыйшліся, умовіўшыся спадкашца ў вечары для гутаркі.

Моцным вузлом звязаліся хлопцы рабочыя з хлебарабамі.

3.

Не забываецца гарадзкая Камсамолія і пра сваю галоўную падшэфную часець флёт.

Старэнна папаўняе яна рады чырвоных маракоў сваімі сябрамі.

Вытрымалі начну.

(Барысаў).

Сягоння сабралася Барысаўская арганізацыя—пасылае 4-х сяброў у флёт.

Чатырох хлопцоў ад станка і плугу.

—Моцна трымайце чырвоны сыяг,—сказаў ім Ліпка. Калі грэба будзе—тэлеграфуйце: Барысаў, Камсамол.

Усаў в „Барэвіны“—будучы флётілец даў камсамольскую прысягу Барысаўскай арганізацыі: „ня выпускаць сыягу камсомолу“.

Яго падтрымалі і другія хлопцы: Станкевіч—з заводу „Комінтэрн“, Пшанічны і Дзьмітрыеў—актывісты камсамольскай вёскі.

Затым пачалася марская качка.

Флётільцы вытрымалі гэту качку.

М. Шапіра.

Рабочая моладзь звяртае вялікую ўвагу на загартаваньне сваіх фізычных сіл.

Маладая гвардыя моцная духам, але яна павінна быць моцнаю і целам, каб у любы момант быць гатоваю стаць на зьмену.

Прафшкольцы фізычна разьвіваюцца.

Доўга праўленьне клюбу радзіла нас за нос, вешала абвесткі ў сталоўцы, але нічога з гэтага ня вышла.

Хлопцы акалачваліся і ня ведалі, што рабіць.

Нарэшце, пасля многіх пасяджэньняў і беганіны па ўстановах, удалося з'арганізаваць спартыўную групу.

Але гэтага было мала, бо яна ахапіла толькі пятую часць усіх жадаючых. Усяму прыходзе канец, прышоў канец і абяпанкам.

Аднае раніцы прыйшлі мы ў сталоўку абедаць, бачым вісіць вялікая абвестка.

Усе, жадаючыя займацца спортам павінны прыйсці на пляцоўку а 10-й гадзіне раніцы.

З таго дня у нас пачаліся нармальныя заняткі.

Нарэшце камсамольцы прымаюць самыя энэргічныя меры для папаўнення сваіх радоў.

Вядуць шырокую працу сярод беспартыйнай моладзі.

Рыхтуем жывы падарунак.

(Яч. гарбары, Слуцк).

Наша ячэйка складаецца з пісьменных маладых хлопцаў, якія маюць вялікі аўтарытэт сярод беспартыйных.

Цяпер мы ўзялі курс на працу сярод беспартыйных і к гадзіне нашай ячэйкі (люты 1924 г.) спадзяёмся паднесці жывы падарунак Угаркому.

А. Сакальскі.

* * *

Дык вось якая яна, гэтая Камсамолія гораду. Поўная сіл, энэргіі і бадзірасьці, яна — ўсюды.

— На заходзе

— У дэпо

— У кузьні

— У гарбарні

— У прафшколе

— У вячэрнай школе

— На спартыўнай пляцоўцы

— На сходзе

Яна вучыцца ўладаць молатам і пяром. Яна вучыцца сама і вучыць другіх.

Яна творыць новае, кіпучае, сьветлае жыццё.

І дзе грымязь яе песьні, там ужо адчуваецца новае.

Хай спакойна працуюць старыя рабочыя.

У кузьні новых сонечных дзён гартуецца чырвоная зьмена.

Яна з гонарам заступіць іх мейсца.

Расьце камсамоля.

(Па лістох з вёскі).

Жыцьцё калыша далі.

Ня спыняе свайго магутнага руху сярмяжная Камсамолія. Маладыя сілы шукаюць поля для дзейнасьці.

І знаходзяць яго.

Там дзе пабудавалі школу, клуб, дзе выгналі пана, дзе праца падросьткаў працякае ў нармаль-ных умовах.—

— Шукайце Камсамольца.

Дзе затрашчэў і пачаў рассыпацца, як трухлявая калода, стары быт.—

— Шукайце камсамольца. Дзе гарадзкіх часцей спатыкаюць не варожымі падазрэннымі поглядамі, а вясёлымі песьнямі.—

— Шукайце камсамольца.

Дзе царква пустая, а ў хаце—чытальні не хапае нават мейсца.—

— Шукайце камсамольца. Усюды вы знойдзеце бадзёрага, энэргічнага, вясёлага сына камсамоліі.

Цяжка яму на вёсцы: мала кніг, мала газэт.

На дапамогу яму прыходзе

Сатаварыства.

Сатаварыства памагло.

Ячэйкі ў в. Ратамцы і ў Савецкай гаспадарцы „Красны Кооператор“ лічыліся ў Менскім павятовым камітэце

безнадзейнымі. „Нічога з іх ня будзе, вельмі ўжо яны слабенькія,—казалі хлопцы,—чорт яго ведае, што з імі рабіць“.

Пачынаецца сатаварыства гарадзкіх ячэйк з вясковымі.

„А ну, на ўсякі выпадак, займацца, спрабуем, можа што выйдзе!“ І прымацавалі да Ратамкі ячэйку друкароў, а да „Краснага Кооператара“—ячэйку наркам'юсту.

І спроба ўдалася на дзіва. Праз тыдзень падшэфных нельга было й пазнаць. Абедзье ячэйкі, дзякуючы сатаварыству, разрасьліся, павялі шырокую палітычна-асветную працу і гэтым, зразумела, паднялі свой аўтарытэт у вачох беспартыйнага сялянства. У Ратамцы камсамалец быў нават выбраны старшынёю сельсавету.

А. Г.

І здаволена вясковая камсамолія. Рада, што можа пачытаць кнігу, атрымаць веды, якія раней былі для яе недаступны.

А ўсё дзякуючы сатаварыству.

Сваім сатаварышам здаволены.

Наша Камаровіцкая ячэйка складаецца выключна з батрацкай і сялянскай моладзі.

Праца ў нас праходзіла слаба.

Але вось, заключаем сатаварыства з мазырскай ячэйкай „Нарпит“. Адразу атрымліваем падарунак—добра падбраную для вёскі бібліятэчку.

Пачынаем абменівацца пратаколамі, вынікамі працы. Жывей неяк стала.

Самым памятным днём у нашай ячэйцы застаўся дзень прыезду ў нашу ячэйку сэкратара сатаварыскай ячэйкі Фані Кутман.

Яна, за тры дні сваіх гасьцін у нас, значна парушыла працу наперад. Былі ў нас сходы, чыталіся даклады.

Рады нашы вясковыя хлопцы „такі ў горадзе пра нас не забываюць“.

Мінолна.

У новае жыццё—напралом.

Ня любяць камсамольцы старога. Дружна ломяць яны глухую сыяну старых забабонаў, якая закрывае ад іх новае жыццё.

Старым наперакор.

У вёсцы Каваляк, Бабруйскага павету, яшчэ ў мінулым годзе хлапец Хведар Радута ажаніўся грамадзянскім шлюбам.

Старыя цэлую буру паднялі:

— Пакарае бог! Ой, глядзі бязбожнік, пакарае!

А хлапец наш жыве з маладою жонкаю, аж люба глянуць. Гледзячы на іх і другія Каваляцкія хлапцы й дзяўчаты пачынаюць думаць:

— А што, каб гэта і мы так?

М—а.

Кладуц камсамольцы канец самагоннай прамысловасці.

Канец самагону.

Ужо 2—3 гады як у нашай воласці шырока развілася самагонная прамысловасць.

Але, нарэшце, прадпрыёмца гр. Гайдукоў папаўся. Разам саўсім сваім прадпрыемствам і кампаньёнамі. Пры дапамозе камсамольцаў міліцыя апарат адабрала і Гайдукова аддалі пад суд.

Бедны.

Хто з намі?

Вышэй гаварылася, які уплыў маюць камсамольцы на старых. А вось паслухаем як адносіцца да камсамольцаў беспартыйная моладзь.

Беспартыйная моладзь з намі.

Моцная ў нас, у Камаровічах сувязь з беспартыйнай моладзьдзю.

Як толькі прыдуць у клуб камсамольцы—зараз-жа клуб нападняецца беспартыйнай моладзьдзю.

Сьпяваем, газеты чытаем.

Беспартыйныя з вялікаю ахвотаю чытаюць нашы камсамольскія газеты.

Але асабліва любяць яны песьні нашы камсамольскія. Зацягваюць камсамольцы і ўся беспартыйная моладзь падхоплівае.

Весела і дружна ў нас у клубе

І асабліва прыемна гэта дзеля таго, што яшчэ зусім нядаўна камсамольцы былі адны, а беспартыйная моладзь і падыйсці да клубу баялася.

В. Хмялеўская.

* * *

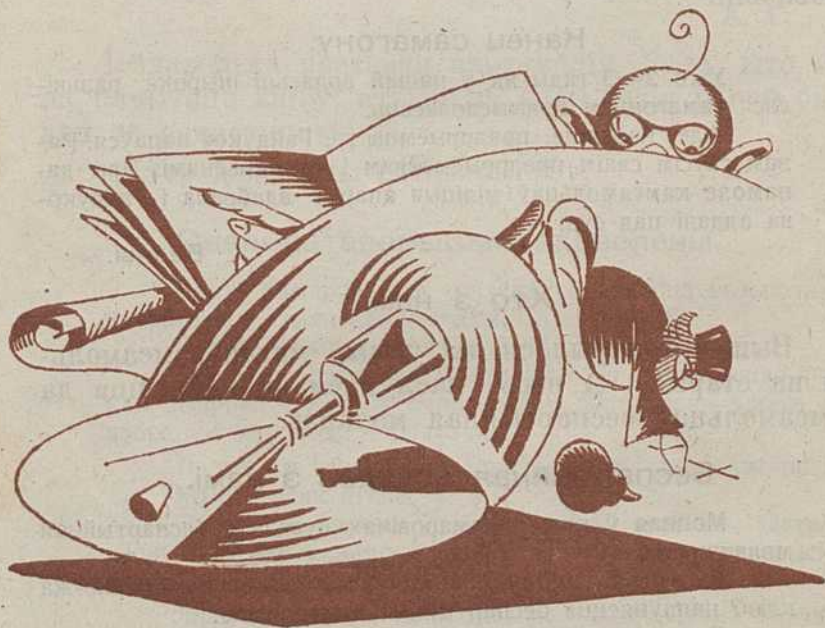
Камсамолія расьце і здабывае ўсё новыя і новыя пазыцыі.

Сымпаты да яе растуць з кожным днём.

Толькі дзе-ні-дзе чуюцца злосныя шэпты. Але іх заглушае вясёлая камсамольская песня, падтрыманая беспартыйнаю моладзью.

— Жыцьцё калыша далі.

А. Зьніч.

Дявье вярсты ад гораду, пад жвіровай горкай, каля маленькай рэчкі, знаходзіцца вёска Ліхва.

Нізкія хаткі, накрытыя саламянымі дахамі, абросшымі цёмным мохам, рассяпаны на вялікім абшары паміж садоў і агародаў. З усіх хатак вызначаецца ў сярэдзіне вялікая дрыўляная будыніца на высокіх дубовых слупох. Калісьці тут была карчма, цяпер тут школа, і вясёлыя малыя дзеткі забаўляюцца на яе старым пахілым ганку.

За хатай знайшлі сабе прыпынак цэлае стада свіней. Укапаўшыся ў зямлі ружовымі круглымі рыламі, ляжаць яны і глытаюць пах свежай сочнай зямлі.

Разам з свіньнямі тут любіць забаўляцца малы Іцка, сын шкляра Лейбы. Ён так звывся з сваімі чатырохногімі кароткахвостымі сябрамі, што зусім іх не баіцца. Ён з імі праводзіць час, як са сваёй раўнёй; ездзіць па іх вярхом, цягне іх за хвасты і качаецца з імі ў пяску.

Бацькі ня білі яго за такое сяброўства. Так ішоў дзень за днём, Іцка забаўляўся з свіньнямі, маючы пры гэтым сваю сакрэтную мэту, аб якой нікому не гаварыў.

Быў суботні дзень. Жыды вёскі Ліхвы сядзелі на прызвах і гаманілі між сабою. Было горача. Іцка сядзеў каля сваёй маткі і прыслухоўваўся да яе казак. Вельмі цікавыя былі казкі...

З усіх гэтых казак у памяці Іцкі асталася вось якая казка:

Недалёка ад Ліхвы жыве багаты пан. Пад яго палацам ёсць каменны склеп, дзе ляжаць у мэталічных трунах панскія бацькі, дзяды і прашчурны. Увабраныя ў золата і брыльянты ляжалі яны. Кожны брыльянт—цэлы багаты скарб.

Аднаго разу ў цёмную асеньнюю ноч у склеп улезлі зладзеі і сарвалі з нябошчыкаў золата і брыльянты—поўныя мяшкі золата і брыльянтаў. Зладзеі панеслі гэта шынкарку на схаваньне. Шынкар закапаў скарб пад хатай, у тым мейсцы, дзе цяпер стаіць школа і дзе капаюцца свіньні. Праз некалькі дзён пасля кражы прыехаў ураднік з некалькімі стражнікамі і знайшлі

гэты скарб, але ня ўвесь—можа дзiesiąтую частку знайшлі. Шынкара з усей сям'ёй загналі далёка-далёка ў Сьбір, скуль яны і не вярнуліся, а скарб астаўся ляжаць у зямлі.

Іцка пастанавіў знайсці гэты скарб. У хаце так голадна і холадна. Бацькі скарэзьяца на беднае жыцьцё—калі ён знойдзе скарб, дык ашчасьлівіць усіх.

З таго часу Іцка пастаянна капаўся каля хаты. Цэлымі днямі ён са сьвіньнямі капаўся ў пяску, а ў ночы пазіраў у бок карчмы і яму здавалася, што адтуль мігаюць яму яскравыя брыльянты.

Быў ясны летні дзень. Усё вакол адпачывала і драмала пад гарачымі праменьнямі сонца.

Іцка як заўсёды капаўся ў гарачым пяску і шукаў захава-нага скарбу. Раптам з боку грэблі пачуўся топат коняў, бегатня і стралянина. Благія дзівія людзі са стрэльбамі ў руках насіліся туды і сюды па вёсцы. Пачуліся страшныя жудасныя крыкі, вось як раз нібы колюць парюка.

Іцка глыбока укапаўся ў зямлі і затаіў дыханьне. Яго маленькае сэрца так моцна білася, што яму здавалася, нібы благія людзі на конях гэта пачуюць. Ён ляжаў доўга. А пазьней, калі ў вёсцы супакоілася і мельнік Сьцяпан выпягнуў яго з пад хаты і атвёў да сябе дамоў, Іцка даведаўся, што астаўся сірацінаю—балахоўцы зарэзалі яго бацькоў. Так гаварылі сяляне. Але малы хлопчык ня мог гэтага зразумець і ўсё распытваўся, дзе яго бацькі, калі яны за ім прыдуць. Яму хацелася ісьці да хаты, але Сьцяпан не пускаў:

— Сядзі, мой сыноч, сядзі,—гаварыў яму Сьцяпан, глядзячы яго па галоўцы,— не бядуў, мы цябе не пакінем.

Праз пару дзён з гораду прыехалі камісары, яны аб нечым распытывалі сялян, хадзілі па ўсіх хатах, нешта запісвалі, а пасля яны палажылі некалькі ваоў трупай, прыкрылі іх вялікімі рагожамі і павезлі ў горад.

Іцку яны таксама ўзялі з сабою, ня глядзячы на тое, што Сьцяпан не хацеў яго адпуськаць. Па дарозе Іцка падышоў к во-зу і падняў рагожу...

Цара жудасных застыўшых вачэй на яго так грозна гляну-лі, што ён чуць жывы ад страху адскочыў назал.

У горадзе яго адвезьлі ў вялікі дом. Там было яшчэ шмат дзяцей—усе сіроты і шмат настаўнікаў і настаўніц. Іцку вельмі смутна зрабілася. Ён сумаваў, па вёсцы, сьвіньнях і рэчцы. Там было так вольна і весела. А тут ты павінен вучыцца і працаваць.

У ночы лежучы на ложку, яму прадстаўлялася яго родная хата ў вёсцы. Ён знаў сваіх бацькоў. Ён знаўшоў скарб і ўсіх узбагаціў. Мама купіла са е новую белую хустку, а бацька—но-вую вопратку. На стала ляжыць вялікая булка хлеба. Але чаму так грозна блішчаць вочы ў маткі, а вопраткі бацькі акрываў-леныя.

Іцка дрыжыць ад страху, ўкапаўшыся глыбока ў падушкі, пачынае голасна плакаць:

— Маці, маці, я баюся.. хачу дамоў... дамоў...

А раніцай, калі Іцка прасыпаўся, ён доўга паглядаў вакол на малыя ложка, на вялікія сьветлыя вокны, на незнаёмых дзяцей і ня ведаў дзе ён знаходзіцца.

Увесь лад жыцця гэтага дому яму здаваўся нейкім dziўным і прыкрым.

Разам спаць, разам есці, разам вучыцца, гуляць, сьпяваць — усё разам.

І яму заўсёды хацелася быць адным. Ён часта тайком выходзіў у сад, на вуліцу, дзе ён задумёна блукаўся. Настаўніцы за гэта яго моцна прабіралі, але не памагала—ён рабіў сваё.

Было сьвята. Дзеці выбіраліся на гулянку ў лес. У шэрагі, як саллаты, яны выстраіліся на дзядзінцу.

Іцка вельмі любіць лес. Там дома так сама ёсьць лес: стромкія сосны, грыбы, ягады... Вельмі часта Іцка бегаў па мяккім моху в вясковымі пастухамі, сьвістаў, сьпяваў, сьмяяўся, ажно з усіх куткоў пушчы раздаваліся гучныя водгаласкі.

Але ісьці „разам“ ён цяпер не хацеў—выскачыў з шэрага і ўцёк за горад на Прыпець.

А рака доўгая і шырокая, ледве другі бераг угледзіш. Спакойна коцяцца воды паміж балотных берагоў, імкнуцца аж у мора,—думае Іцка,—а ў моры рыбы вялізныя, страшныя, людзей глытаюць.

Іцка на хвілінку рыбаловам зрабіўся. Улез босымі нагамі ў ваду і пачаў лавіць рыбу кіём. Ён так заахвоціўся сваёй забаўкай, ажно не прыкмеціў як нехта падышоў да яго ззаду і палажыў яму рукі на плечы.

Іцка азірну ся—перад ім стаяў малы жэўжык, такі як ён босы з вялікай шапкай на галаве.

Хлопчык Іцку вельмі спадабаўся, загарэлы ад сонца з запаленымі нагамі якія ледзьве былі відаць з пад даўгіх сартэк—ён быў вельмі падобны да яго сяброў з вёскі Ліхвы.

— А ведаеш,—казаў яму Іцка—паедзем туды на чаўне!

Хлапец згадзіўся. Праз пару хвілін хлапчукі адвязалі човен які стаяў прыязаны да куста, ускочылі ў яго і двума шастамі адпхнулі яго ад берагу.

Човен паплыў. Тады Іцка палажыў шост, лёг на дно чоўна і давай узірацца ў глыбокую сіль неба.

Квоны ветрык гладзіў яму твары і валасы. Вада чупь плюхалася пад лодкай і хлопчыку здавалася, што ён едзе ў Амерыку да свайго дзядзькі крэўца.

А човен усё плыў наперад. Горад астаўся далёка за імі. Вакол зелянела жытняе поле. А хлопчык усё ляжаў на дне чоўна і задумёна ў неб паглядаў.

Тым часам надыйшлі чорныя хмары, падняўся вецер і кідаў човен ва ўсе бакі.

Хлопец занепакоіўся, і пачаў пужацца.

— Вернемся назад!—казаў ён да Іцкі.

Але гэта было пя так лёгка рабіць. Човен насіўся пlynньню наперад. Хлапчукі яго стрымаць не маглі. Пачалася навальніца з дажджом.

Праз некалькі хвілін наехаўшыя рыбаковы затрымалі іхні човен і вывелі на бераг.

Перачакаўшы дождж, завезьлі з сабою дзяцей у свой хутар вёрст пяць ад гораду, хлапчукі там пераначавалі.

Іцка чуўся вельмі добра ў рыбаловаў. Лежачы на печы пад вялікай рыбалоўнай сеткай, якая вісела на кіёх, ён думаў аб тым, як добра быць рыбаловам.

Вольныя без настаўнікаў, без вартаўнікоў, рыбаковы плаваюць на вялікіх лодках па рацэ і робяць, што ім хочацца. Іцка забыўся аб усім. Яму здавалася, што ён у чоўні на рэчцы. Закідвае невад, выцягвае шмат рыбак, у якіх вочкі чырвоныя, шалуха срыбная. А вакол маланкі блішчаць, пяруны рагочуць. Хвалі нясуцца і скачуцца, як раўюшаныя зьвяры і кідаюць лодку, ва ўсе бакі. Але Іцка не баіцца. Ён—рыбалоў. З такімі думкамі хлопчык засыпае на цёплай печы.

Назаўтра рыбаковы адвезьлі хлапчукоў назад у горад.

Калі ў дзвюхчым доме зноў угледзілі Іцку, дык усе—настаўнікі і дзеці—вельмі ўзрадаваліся. Усе думалі, што ён утапіўся. Яго доўга шукалі каля рэчкі, далі знаць міліцыі, думалі што прапаў. Кухарка плакала, бо ўсе яе вінавацілі ў сьмерці Іцкі, дзеля таго, што яна адна асталася ў доме і павінна была глядзець за ім.

Аб гэтым усім апавядалі яму дзеці, якія скакалі вакол яго цэлы дзень і стараліся рабіць прыемнага чым толькі маглі. Нават і настаўнікі паглядалі на яго добрым вокам.

Але хлопчыка цягнула на волю—ў вёску...

У дзвюхчым доме дні цягнуліся аднастайныя нудныя. Штодня тая самая яда, тыя самыя лекцыі, гульні. Апрача таго на Іцку цяпер звярчалі больш увагі—пільнавалі яго, каб ён зноў ня ўдэк!

З кожным днём Іцка ўсё болей і болей непакоіўся. Пачаў сварыцца з дзвюхчымі.

Пасьяя абеда растроены і разгневаны стаяў Іцка на сходах і глядзеў як дзеці забаўляюцца.

— Дай сюды сваю місачку!—казаў Іцка да маленькай дзвюхчынгі з блакітнымі вочкамі.

— Я сама вымыла гэту місачку,—спакойна адказала дзвюхчынка,—калі не лянуешся, ідзі на кухню і вымый сабе місачку.

Іцка завлаваўся і штурхануў дзвюхчынку. З лямантам і плачам дзвюхчынка пакацілася на сходах уніз. Бледны і спалоханы Іцка астаўся на мейсцы спалоханы. Дзвюхчынка моцна пабілася. Доктар казаў адвесьці яе ў шпіталь.

Гэта выпадак зрабіў на Іцку вялікае ўражаньне і прыму-сіў яго зрабіцца лепшым. Ён нікога болей не чапаў. Настаўнікі і дзеці таксама пачалі лепей адносіцца да яго. Ніхто аб здарэньні з дзяўчынкай яму не ўспамінаў.

Але гэта ўсё яго яшчэ больш не пакоіла. Цэлымі днямі ён трывожыўся і яму ўсё здавалася, што дзяўчынка памірае.

Часам ён хадзіў каля шпітэля і распытываўся, як дзяўчынка маецца.

Яму надта хацелася чым колечы ўгадзіць дзяўчынцы і ён пастанавіў пайсьці ў вёску Ліхву, адшукаць скарб з золатам і брыльянтамі і аддаць дзяўчынцы.

Ня доўга думаючы, Іцка ўцёк у вёску Ліхву. Пайшоў адразу да Сьцяпана. А калі Сьцяпан пачаў яго распытываць чаму ўцёк з гораду—ён выдумаў байку, нібы яго там мучылі і есьці не давалі.

Сяляне над ім узлітаваліся і забралі яго к сабе. Удзень ён пасьвіў свіней і гусей, а ўночы ён хадзіў скарб адкопываць. Але колькі не капаўся нічога не знайшоў.

— А можа гэта выдуманая байка?—пачаў думаць хлопчык.

Прайшло некалькі месяцаў, а ён усё не забываўся аб пакрыўджанай ім дзяўчынцы.

Патрохі пачала падыходзіць восень. Поле апусьцела і лісты на дрэвах пажаўцелі.

Пачаліся вясеньнія дажджы. Вечер рваў саламяныя стрэхі і сьвістаў у комінах.

Іцка зажадаў быць у горадзе сярод дзяцей і настаўнікаў.

Сяляне таксама гаварылі яму, што нікага толку няма быць яму пастухом.

— Цяпер,—кажа Сьцяпан,—іншы сьвет—усе павінны вучыцца.

Іцка вярнуўся б назад у горад, але баіцца можа „яна“ шамэрла і ўсе будуць глядзець на яго як на разбойніка.

Сьцяпан выбіраўся адвесьці ў горад харчовы падатак.

— Трэба доўг свой заплаціць,—гаварыў Сьцяпан сваім суседзям. Мы шмат вінаваты дзяржаве. Яна дала нам зямлю і волю, дык мы за гэта павінны даць хлеба рабочым і Чырвонай Арміі.

А калі Сьцяпан павёз у горад збожжа і бульбу, дык паехаў з ім і Іцка.

Марудна кратаўся старэнкі конік Сьцяпана па ціхіх вуліцах гораду. Іцка ішоў сумны з боку і ўсё думаў у каго пытацца аб пакрыўджанай ім дзяўчынцы.

— Іцка, Іцка, Іцка,—пачуў ён раптам голас. Гэта кухарка ішла на рынак і ўгледзіла яго.

Іцка, жывеш? Яна яго абняла, як сваё роднае дзіця.

— А дзяўчынка выздаравела?

— Выздаравела. Яна ўсё пытаецца, дзе ты дзеўся.

Сьцяпан пакіраваў свайго коніка ў дзіцячы дом.

Іцка астаўся ў доме. Ён вработуся найлепшым хлапцом у дзв'яцым доме. Кінуў думку аб скарбах і пачаў добра вучыцца.

Час-ад-часу ў дзв'яцым доме прыходзіў Сьцяпан са сваім сынам камуністам, які толькі што вярнуўся з Чырвонай Арміі. З імі ў дзв'яцым доме прыходзілі і іншыя сяляне з вёскі.

Прывозілі з сабою гасьцінцы для дзяцей: яйкі, масла і малака.

— Вы нашыя сіроты,—гаварылі селяне,—мы аб вас не забудзем. Тыя, хто хацеў нас зноў зрабіць нявольнікамі, забілі вашых бацькоў. Мы павінны гэта памятаць.

Калі надыйшла Акцябрская урачыстасьць, прыехаў з вёскі сын Сьцяпана, які быў выбраны старшынёю Валаснога Выканаўчага Камітэту. Ён сабраў дзяцей разам з настаўнікамі і павёз іх у Ляхву.

У быўшай карчме была наладжана гульня. Два дні гулялі там дзеці з дзв'яцыхага дому разам з дзятцямі вёскі Ляхвы.

Адным з найвясялейшых у гэтай вялікай грамадзе быў Іцка.

Я. Левіч.

Многа тысяч год таму назад людзі яшчэ ня ведалі прыватнае ўласнасці. Яны супольна ўладалі ўсім тым, што мелі. У іх ня было дзяржаўнай улады.

Гэты далёкі, вельмі далёкі час называецца звычайна часам першабытнага камунізму.

Па меры таго, як у грамадзе з'явілася прыватная ўласнасць, яна, быўшая раней аднолькаваю ва ўсіх сваіх часцінах стала *разнароднаю*. Адно з людзей мелі сваю ўласнасць, другія яе ня мелі; у адных было шмат усялякага добра, а ў другіх ледзь хапала на пражыццё; адны рабіліся ўласнікамі зямлі; другія—ўласнікамі жывёлы.

Для таго, каб існаваць, людзі павінны былі змагацца з прыродаю, павінны былі *вытвараць*.

Займаючыся вырабчасцю, людзі займалі ў ёй ровныя мейсцы. Адно загадвалі, другія выконвалі загады.

Так, калі скончыўся першабытны камунізм, людзі пачалі дзяліцца на групы.

У адну групу ўвайшлі земляўласнікі, у другую тыя, каторыя камандавалі ў вытворчасці, у трэцюю тыя, каторыя ня мелі ўласнасці і г. д.

З таго часу чалавечая грамада складаецца з розных групці, як іх называюць, *клясаў*.

І так, што мы называем клясам?

Клясам мы называем групу людзей, злучаных агульнымі на- падарчымі інтарэсамі.

Сяляне, напрыклад, заўсёды складалі адну клясу, бо мелі аднолькавыя інтарэсы. Памешчыкаў яднjalі другія інтарэсы і яны таксама складалі аддзельную клясу. Інтарэсы сялян былі варожымі інтарэсам памешчыкаў і наадварот.

У кожную эпоху мейсца занятае ў грамадстве гэтыя ці іншая клясаю мяняецца. То першую ролю граюць рабаўласнікі і рабы, то памешчыкі і прыгонныя, то фабрыканты і рабочыя. Разьвіваюцца вытварчыя сілы грамады,—мяняецца і строй грамады. Кляса, якая стаяла на чале вытварчальці, трыціць уладу.

На мейсца яе становіцца новая кляса, якая і пачынае кіраваць гаспадарчым жыццём.

Кляса, для якой прышоў час сыйсьці з гістарычнай сфэры ніколі дабраахотно не пакіне ўлады. Яе прыходзіцца скідаць сілаю. Гэты момант, калі адна кляса адбірае ўладу ад другой, называецца *момантам рэвалюцыі*.

Рэвалюцыя выключася сабою, звычайна, доўгі перыяд *клясавай барацьбы*.

Клясавая барацьба, барацьба тых клясаў, на якія дзеліцца грамада, ніколі ня спыняецца. Яна запаўняе сабою ўсю гісторыю. Яна галоўны фактар грамадзянскага жыцця.

Барацьба клясаў на працягу вякоў нясупынна мяняе сваю форму; з захаванай яна робіцца адкрытаю, з адкрытай—ізноў захаванаю, то носіць востры характар, то прытуляецца, робіцца хронічнаю. Кожная кляса, абараняючы свае інтарэсы, выкарыстоўвае ўсе магчымыя сродкі абароны. У клясавай барацьбе праціўнікі карыстаюцца рознаю зброяй: газетны артыкул, прамова ў парламенце, забастоўка, паўстаньне, царкоўнае казаньне, дэманстрацыя—законы вась тая зброя, пры дапамозе якой адна кляса змагаецца з другою.

Барацьба, каторую кляса вядзе са сваімі праціўнікамі, можа быць сьвядомаю, г з такою, калі яна разумее якімі сродкамі можна перамагчы ворага,—і несьвядомай, калі кляса толькі адчувае варожасьць сваіх інтарэсаў, інтарэсам другой клясы, але ня ведае, якім парадкам трэба змагацца з ворагам.

Напрыклад, бунт рабоў у Рыме 2000 год таму назад быў барацьбою несьвядомаю, бо рабы хацелі зьнішчыць сваіх гаспадароў і заняць іх мейсца.

У нашы часы нямецкія рабочыя вядуць сьвядомую барацьбу з капіталістамі. Яны ня хочуць заняць мейсца сваіх фабрыкантаў і банкіраў. Яны хочуць зьнішчыць той грамадзянскі лад пры якім, кучка дармаедаў можа эксплёатаваць масы. Пры гэтым, яны разумеюць, што іх барацьба і перамога прадыхтаваны ўсім ходам гаспадарчага жыцця Нямецчыны, і саўпадаюць з інтарэсамі падаўляючай большасьці нямецкага народу.

Мы ўжо казалі, што клясавая барацьба заўсёды канчаецца рэвалюцыйным выбухам, які вядзе да змены аднае пануючае клясы другою.

Да нашага часу, пры гэтым, і тая кляса, якая траціла ўладу, і тая, якая займала яе месца, былі клясамі меншасці, г. з. яны належылі да невялікіх лічбаў груп грамадзянства. Так, напрыклад, было калі на змену рабаўласнікам прышлі памешчыкі-прыганыятыя, альбо, калі месца памешчыкаў заняла буржуазія.

Толькі ў асобе рабочае клясы на чале грамады стала кляса *большасці*, кляса, да якой належыць большасць народу. Канчатковая перамога гэтае клясы прывядзе да таго, што скончыцца эксплуатацыя чалавека чалавекам, захапленне маленькаю кучкаю працы вагromнай масы.

З *клясавай*—пасля перарыву ў некалькі тысяч гадоў—чалавечая грамада ізноў зробіцца *бязклясавай*. Чалавек чалавеку больш ня будзе гаўком. Чалавек чалавеку будзе братам, братам на працы, на барацьбе са смелымі сіламі прыроды за лепшую будучыню чалавецтва.

Траф. Вольфсон.

Пайшоў ужо сёмы год, як замцовываецца новая прамысловасць.

Фабрычна-заводзкая і іншая прамысловасць, ў якіх галоўным дзеячом зьяўляецца рабочы, ужо ў значнай меры узышла на новы шлях сваёй гаспадарчай і тэхнічнай дзейнасці.

Зусім ня тое бачым мы ў сельска-гаспадарчай прамысловасці, ня гледзячы што гэта зьяўляецца галоўной прамысловаццю нашай Беларусі.

Тут нам прыходзіцца сустракацца, па першае, з сівымі дзядоўскімі і прадзядоўскімі прыёмамі выкарыстоўвання і вырабкі сельска-гаспадарчых раслін і другое—з цяжкім разпаўсюджаннем сярод сялян папулярных кніжак па сельска-гаспадарчымі грамадзянска-эканамічным пытанням.

Усё гэта разам не дае нам пэўнага руху адраджэння сельска-гаспадарчай прамысловасці і, галоўным чынам, змены ў нашага селяніна ўстарэлага псυχолёгічнага погляду на сутнасць сучаснай сельска-гаспадарчай прамысловасці.

Але пры гэтым раней усяго зьяўляецца пытанне, якім-жа шляхам дапамагчы нашаму селяніну ў сэнсе змены яго погляду на карыстанне такім багаццем прыроды, як зямля? Гэта здоляе зрабіць толькі сялянская моладзь. Сам селянін гэтага ня зробіць. Ён глыбока будзе абараняць свае асабістыя выгады ад карыстання зямлёю, дзякуючы напрамку быўшай царскай дзяржавы. Яму вельмі ўжо цяжка адмовіцца ад гэтага і быць запраўды ўдзельнікам творчага жыцця беларускай рэспублікі ня толькі політычнага, але эканамічна-сельска-гаспадарчага.

Толькі адна наша вясковая моладзь здоляе вывясці наша сялянства з таго тупіку, ў якім яно апынулася пры новым, як палітычным, так і эканамічным жыцці рэспублікі.

У дапамогу моладзі дзеля адраджэння сельскай-гаспадаркі існуюць яшчэ і спецыяльныя ўстановы: агульная аграномія і саюзы. Першае, як яшчэ новая арганізацыя ня мае сродкаў для асьветнай і практычнай работы ў справе новага адраджэння сельскай гаспадаркі і зьяўляецца яшчэ ў большасці з асоб з невялікім агранамічным сьветапоглядам, ня зможа пагэтаму ў блізкай будучыне даць добрых вынікаў.

Саўхозы (савецкія гаспадаркі), як яшчэ слаба наладжаны ня здоляюць правесці шырокай практычнай дзейнасці; атсутнасць сродкаў дзеля памяшчэння сельска-гаспадарчых галін, і ўзыходзячую на новую эканамічную палітыку—недаступна нашаму сялянству. Прычын па гэта шмат: на першае, нашы саўхозы так яшчэ бедныя, як агульна-палітычнымі так і спецыяльна сельска-гаспадарчымі кніжкамі, брашурамі, што ніяк ня змогуць цяперашні час праводзіць культурнаасьветную працу, павялічываюць разьвіццё нашага сялянства; па другое і самы склад кіраўнікоў некаторых саюзаў настолькі яшчэ непадгатаваны для працы сярод сялянства каб замацаваць новую арганізацыю адраджэння сельска-гаспадарчай прамысловасці, што ў гэтым напрамку саўхозы ня так хутка зробіць пералом ў сьвядомасці нашага сялянства.

Здавалася-б, што большасць рабочых быўшых панскіх маэнткаў, быўшыя батракі, увайшоўшыя цяпер у гушчу сялянскага жыхарства, здолілі-б зрабіць уплыў на больш карысьнейшыя прыёмы тэхнікі с.-гаспадаркі, але гэта ня здарылася і яны сталі такімі земляробамі, як і наша сялянства.

Апошняе тлумачыцца тым, што быўшыя памешчыкі ніколі і ня думалі каб зрабіць сваіх рабочых сьвядомымі, як у сэнсе іх разьвіцця, так і каб яны сьвядома выконвалі тэхніку сельскай гаспадаркі.

Такім чынам быўшыя батракі ня могуць праводзіць, а ніякае працы сярод сялянства па шляху разьвіцця сельска-гаспадарчай прамысловасці.

І так мы бачым, што для новага пералому нашай с.-г. прамысловасці Беларусі астаецца толькі наша сялянская моладзь.

Моладзь скарыстае ўсю сваю энэргію, свой розум каб зьнішчыць сярод сялянства ўсе сівыя, зацьвіўшыя погляды на сельскую-гаспадарку, якія шкодзяць праводзіць новыя палітычныя і эканамічныя заданьні савецкай дзяржавы.

Наша моладзь рэволюцыйная, наша моладзь здольна хутка ўсвайваць прыёмы і формы новага палітычнага і эканамічнага жыцця.

Наша сялянская моладзь, знаходзіцца большасцю ў сялянскай гушчы, ведае яе дрэнныя бакі, у адносінах погляду на сельска-гаспадарчую прамысловасць наогул, гэтым хутчэй могуць зрабіць належны ўплыў.

Вось задачы нашай моладзі.

Вялікая справа, будаваньне сельска-гаспадарчай прамысловасці нашай маладой рэспублікі Беларусі.

Галоўнае багацьце Беларусі—зямля і лясы.

Апошняе знаходзіцца пад кіраўніцтвам пэўнага органу Савецкай Улады. Бязумоўна ў сілу гэтага адказнасць за неправідловае выкарыстоўваньне ляжыць на гэтым органе, але і тут моладзь павінна прыняць гарачы ўдзел, прысці на дапамогу дзеля эканамічнага адраджэньня лясной прамысловасці.

Зямля ўся перадаана Савецкай Уладай для карыстаньня сялянству і зразумела што на сялянсцьве ляжыць адказнасць за правідловае карыстаньне.

Учым-жа выяўляецца задача моладзі? Адказ на гэта пытаньне, безумоўна, шырокі.

Галоўная задача павінна выяўляцца: укінуць у гушчу сялянскага жыхарства сьвядомасьць, зьнішчыць непрадуктыўнасць карыстаньня зямлёй.

Абавязкова зьмяніць погляд нашага сялянства на форму карыстаньня такога багацьця прыроды, як зямля.

Наша Беларусь рэспубліка земляробская, а знача мы павінны пакласьці ўсе свае сілы на гэтым фронце і тым павялічыць наша народнае багацьце.

На гэтым фронце мы павінны збудаваць сваю Амэрыку.

Мы павінны падняць становішча нашай гаспадаркі так, каб змаглі конкурываваць на міравым рынку.

Наш беларускі народ бязумоўна адзначаецца сваёй працаздольнасцю, яму толькі нехапае ведаў.

Дык ты моладзь бяры лейцы ў рукі і пакіруй застарэўшыя прыёмы карыстаньня зямлёй у новы, бурлівы раўчук.

Ты моладзь ўсе аджыўшыя погляды ў нашага селяніна павінна амаладзіць, павінна акамсамоліць.

Ты моладзь павінна зрабіць так, каб наш селянін здалей сваімі амалоджнымі поглядамі вялікае заданьне—адраджэньне сельска-гаспадарчай прамысловасці сваёй краіны Беларусі!

Бгрын. Кьцёрьрў

Беларуская моладзь, якая жыве ў Савецкай Беларусі ды ў іншых рэспубліках Савецкага Саюзу, уваходзячы ў Камсамол, робіцца фактычным і поўнапраўным сябраю сусветнай моцнай пралетарскай арганізацыі.

Беларускія камсамольцы праходзяць праз пралетарскія школы, тэхнікумы, універсітэты, выхоўваюцца ў бадзёрай і здаровай атмасферы пралетарскага будаўніцтва грамадзянскага і дзяржаўнага жыцця. Яны жывуць ідэямі камуністычнай інтэрнацыянальнай арганізацыі. Яны будуць запраўднымі, адважнымі й адукаванымі камуністамі.

Беларускія камсамольцы—гэта лепшая надзея працоўных мас Савецкай Беларусі. Надзея гэта мацнее й расце з кожным годам, месяцам, днём. І ня доўга ўжо чакаць асталася, каб надзея спраўдзілася, герайшла ў жыццё як рэальнасць, як існуючы факт.

Скора, ужо скоры прыдуць яны, камуністы—настаўнікі, аграномы, дактары, інжынэры, прафэсары, выдатныя публіцысты, песняры, артысты й кампазітары, грамадзянскія й палітычныя дзеячы.

Станецца. Беларускія рабочыя й сяляне вераць у гэта, чакаюць гэтага, пераконаны ў гэтым.

Бачаць ужо як ідуць цвёрдым крокам першыя шэрагі беларускага камуністычнага маладняка.

Вітаюць яго!..

* * *

А як-жа там, за рубяжом жыве й выхоўваецца беларуская моладзь? У якіх варунках культурных і політычных знаходзіцца яна, якімі ідэаламі кіруецца яна ў сваёй працы?

На гэты раз у кароткіх словах нарысуем становішча беларускай моладзі ў Літве, Латвіі і Чэха-Словакіі (Празе).

У Літве беларусы складаюць нацыянальную меншасць і жывуць у прымежным з Горадзеншчынай і Віленшчынай пасе, гдзе вёскі з беларускай насельнасцю чарадуюцца з чыста-літоўскімі вёскамі.

Няма там ні беларускіх школ, ня бывае там беларускай газеты, ня сустрэнеш там беларускай кнігі.

Прад беларускім маладняком гэтых м'яйсцовасьяў ляжаць тры шляхі: ці вучыцца ў літоўскіх школах, ці ехаць вучыцца заганіцу, ці жыць у цемры.

Мала хто з сялянскіх дзяцей мае магчымасьць выехаць адукавацца ў іншую дзяржаву. Звычайна яны змушаны вучыцца ў літоўскіх школах або—што часьцей—застаюцца ня пісьменнымі.

А дзеля таго, што ў Літве ўся навука—ад ніжэйшых школ да вышэйшых—знаходзіцца пад ўплывам, ці ляпей сказаць, знаходзіцца ў лапах ксяндзоў, то зразумела, што ў пачатковых вясковых школах беларускую моладзь навучаюць як шанаваць „начальства“ і маліцца богу. А гэтка „навука“ для сялянскіх дзяцей часам бывае куды горай і шкаднай, чымся простая няпісьменнасьць.

Няма чаго й казаць, што ў Літве беларуская моладзь мае магчымасьць атрымаць політычнае разьвіцьцё, што там яна арганізавана, што яна рэволюцыйна ў лепшым сэнсе гэтага слова. Варункі для палітычнага разьвіцьця й палітычнай працы ў Літве вельмі цяжкія.

Як ведама, у Літве цяпер пануюць шавіністычна пастроеная ваеншчына, ксяндзоўшчына й буржуазія. Там пануе белы тэрор: ня толькі камуністычныя, але і эс-эраўскія арганізацыі загнаны ў падполье, а час ад часу літоўская паліцыя робіць у розных м'яйсцовасьях вобыскі ды арэшты—ўсё шукаюць „бальшавікоў“.

Буржуазны літоўскі ўрад усім цяжарам сваяго адміністрацыйнай—поліцэйскага апарату навальваецца на спробы моладзі палітычна разьвівацца й арганізавацца.

А моладзь усё-ж-ткі творыць камсамол—у патайку рызыкуюць свабодай.

У турмах літоўскіх і зараз ёсць ня мала камсамольцаў, якія—прыйдзе гэты час!—шмат раскажуць аб чорнай працы „дэмакратычнага“ панска-ксяндзоўскага літоўскага ўраду.

У Латвіі беларусы таксама зьяўляюцца нацыянальнай меншасьцю. Усяе беларускае насельнасьці там налічаецца каля 70.000 чалавек, з якіх 90%—сяляне.

Варункі для культурнага разьвіцьця беларускай моладзі значна, можна сказаць непараўнальна лепшыя, чымся ў Польшчы й Літве урада Польшчы й Літвы, у часе ўтварэньня гэтых дзяржаў, надта многа і урачыста абяцалі беларусам, але ўсе гэтыя абяцанкі засталіся на паперы. З бегам часу правы й дамаганьня беларускай насельнасьці „забываліся“ й абціналіся, а, урэшце, справа дашла да поўнай ігнарацыі беларускіх культурных патрэб (аб палітычных мы ўжо й не гаворым!) і да спынення беларускай культурнай чыннасьці.

Урад Латвіі нічога не абяцаў, але за тое хоць дазволіў беларусам займацца культурным адраджэньнем, організоўваць школы, тэатры і г. д. Гэтага было даволі, каб беларусы на працягу 3—4 год прарабілі значную культурную работу. Цяпер у Латвіі ёсьць 50 пачатковых беларускіх школаў і 2 гімназіі. Зразумела, што гэтай лічбы школаў не хапае, каб здаволіць прагу беларускай моладзі да асьветы.

Але, як вядома, нельга сказаць пра моладзь, што яна добра выхоўваецца, калі яна толькі вучыцца: канчае пачатковую, сярэднюю ці вышэйшую школу. Трэба каб падростаючае пакаленьне вучылася зусім іначай, як раней: не па буржуазнай сыстэме й праграме, не па буржуазным падручнікам і не пад кіраўніцтвам і ўплывам буржуазных настаўнікаў і прафэсараў.

У сучасны момант надзвычайна цяжкай барацьбы пралетарыята з капіталістамі, самае галоўнае каб малодняк разьвіваўся й рос палітычна, каб ён набіраўся матар'ялістычнага разуменьня падзей, каб ён меў клясавую пралетарскую ідэалёгію і каб добра навучыўся па-марксыцкі думаць.

Трэба адзначыць, што беларуская моладзь у Латвіі якраз вучыцца па-старому. Якраз палітычныя варункі яе жыцця гэтакія, што палітычная арганізаванасьць і палітычнае выхаваньне адсунуты ў бок.

Беларускія школы ў Латвіі гатуюць з беларускага маладняка так званых „лёйяльных грамадзян“ з спэцыфічным патрыятычным беларускім „душком“. Бо выхаваньне моладзі трапіла ў рукі беларускіх эмігрантаў, якія апрача старых народніцка-беларускіх ідэй і лёзунгаў „няхай жыве незалежная Бела-усь“—даць нічога ня могуць і... ня хочуць.

А беларускаму селяніну і рабочаму ў Латвіі патрэбен новы маладняк, які умеў-бы ня толькі пяць „Ад веку мы спалі“ і скончыць беларускую гімназію, але які-б дасканаларазумеў сэнс клясавай барацьбы, які-б меў пралетарскую псіхалёгію, які-б меў сваю клясавую арганізацыю, быў сябраю Камсамолу.

Яшчэ горай выглядае з палітычнага боку беларуская моладзь у Чэхаславацчыне, у гор. Празе.

Беларускую калёнію ў Празе-чэскай складаюць студэнты беларусы, уцёкшыя з Польшчы (Заходаяй Беларусі), каб заграціаю скончыць унівэрсытэцкі курс. Усяго ў калёніі болей 100 чалавек.

На жаль ядро гэтай калёніі ёсьць хворае у палітычным сэнсе, бо складаецца яно з старых беларускіх эмігрантаў, якія задаюць палітычны тон усёй беларускай арганізацыі. Палітычныя ідэалы гэтай старай эмігрантшчыны ня йдуць далей эс-эраўскіх лёзунгаў „зямлі й волі“ „незалежнай беларускай народнай рэспублікі“ з соймам і прэзыдэнтам на чале.

Сыры, не апрацаваны палітычна беларускі маладняк, прыяжджаючы ў Прагу, трапляе ў варункі ўжо нібы „асьвечанья“ часам, сталыя, непарушныя. Усё паветра беларускай калёніі прасочана нейкім спэцыфічным народніцка-клерыкальных пахам, з пэўным нахілам к антысацыялізму.

Тут, нават, маюцца свае традыцыі, свае ідэалы, крытыкаваць, якія ня зусім-то небясьпечны, бо лёгка будзеш залічаны ў шэраг бунтуючых, „большевиствующих“.

Наогул, у гэтай калёніі пануе шкодны погляд, што студэнты не павінны „гуляць у політыку“, а займацца выключна навукай.

Калі пачытаць выдаваемую там беларускімі студэнтамі часопісь—„Студэнт“, то адразу відаць які шкодны уплыў мае на беларускі маладняк стараэмігранцкае ядро. У часопісі з пляча вядзецца агітацыя за палітычныя ідэалы, узятыя бяз крытыкі без праверкі ў кіраўнікоў калёніі. Перадавыя часопісі крычаць аб „беларускай народнай рэспубліцы“, аб „сойме і прэзыдэнце“. Некаторыя артыкулы робяць няпрямнае уражаньне сваім зацятым нацыяналізмам, агідным антысэмітызмам, замілаваньнем да рэлігіі, папоў і ксяндзоў, і, зразумела,—сваею няпрыкрытай воражасьцю к сьвецкай уладзе, к камунізму й Камінтэрну.

Беларускія арганізацыі ў Празе трымаюць сувязь з украінскімі, расійскімі й чэскімі арганізацыямі—блізкімі па палітычнаму кірунку да іх саміх: з украінскімі „хліборобамі“, чэскімі „хрысьціянскімі дэмакратамі“ і інш. Але аб сувязі, блізкасьці з чэскімі камуністамі, з чэскімі камсамольцамі—беларускія студэнты ў Празе, нават, і падумаць ня хочуць.

Яны ў сваею грамадз. і палітычнаю чыннасьці кіруюцца (як відаць з часопісі) толькі „хрыстовымі ідэаламі“ і яшчэ „нацыянальнымі ідэаламі“

Гэта два кіты, на якіх пабудованы палітычны сьветагляд пражскіх беларусоў. Ідэі соцыялізма, камунізма, інтэрнацыяналізма далёкі ад іх, воражы ім.

Сьцвярджае маленькім прыкладам. У сваю сакольскую арганізацыю яны ня прыймаюць тых, хто вызнае Інтэрнацыянал (хоць-бы нават і III!), хто не належыць да нацыянальнае партыі

Адным словам, асярэдзіна беларускай студэнцкай арганізацыі ў Празе згніўшая, адстаўшая ад сучасных вялікіх падзей! Чым далей, тым болей яна адстае і робіць нахлуп управа.

Беларускі маладняк, які кожны год аднаўляе свае шэрагі новымі сябрамі з бацькаўшчыны, павінен грунтоўна пераацаніць працу і ідэалёгію сваіх кіраўнікоў.

Павінен разламаць і выкінуць струхлеўшае стара-эмігранцкае ядро, калі ня хоча скаціцца разам з ім у контрэвалюцыйнае, белагвардзейскае балота.

Старыя пагніўшыя пні трэба выкарчаваць і выкінуць, каб не перашкаджалі росту маладняка!

Аб жыцці беларускай моладзі ў далёкай Амерыцы й у панскай Польшчы—у наступны раз.

Ф. ВІКЕВІЧ.

СЯМІМІЛЬНЫМІ КРОКАМІ

(Аб нашым Дзяржаўным тэатры).

Менск—калыска беларускага тэатру. Роўна 77 гадоў таму назад тутака была напісана беларускім пісьменьнікам В. Дуніным-Марцінкевічам яго першая,—і наогул першая беларуская!—п'еса „Сялянка,“ якая ў тые-ж 1840-ыя гады была пастаўлена на сцэне ў Менску-ж. Савецкаму-ж Менску гістарычная доля Беларусі суліла стаць „калыскаю,“ дзіцячым домам“ і „камсамольскаю школаю“ беларускага тэатру наогул. Яшчэ 2—3 гады творчае працы і наш Беларускі Дзяржаўны тэатр стане ўсімі прызнаным зрэлым культурным фактарам, маладым поўным сіл сынам Вялікае Сацыяльнае Рэвалюцыі!

Тыя, хто стаіць блізка да жыцця і нясупыннай творчае працы нашага Дзяржаўнага тэатру, у гэтым зусім пэўны.

Дык загляньма-ж у мінулае нашае драматычнае літаратуры і ў былое нашага тэатру.

Першая п'еса з'явілася ў 1846 г. Праз 20 толькі год той-жа самы В. Дунін-Марцінкевіч напісаў другую сваю, і наогул другую беларускую, п'есу-сатыру „Пінская шляхта,“ якая зараз другі ўжо сезон, маецца ў рэпэртуары Беларускага Дзяржаўнага тэатру і карыстаецца пасьпехам, стаўшы ўжо чыстым жартам, бязгнеўным жартам над правасудзіем царскіх часоў. А ў свой час (у 1869г.) гэты твор цензура ня толькі не дапусьціла на сцэну, але нават і ў друк. Трэцяю па часу лічыцца яго-ж Дуніна-Марцінкевіча п'еса „Залёты,“ зьявіўшаяся ў сьвет у 1870 г. А потым ізноў праз 20 толькі год (у 1890 г.) Ядвігін Ш. (Антон Лявіцкі) напісаў сваю сатырычную п'есу „Злодзей,“ якая была пастаўлена аматарамі ў мястэчку Радашковічах. Ня ўбачыла яна больш ні тэатральнае сцэны, ні друку, бо была гостраю па сваёму зьместу і на-жаль, як кажуць, нават не захавалася цяперака ў рукапісі. Ізноў перарыў і толькі ў 1903 г. Карусь Каганец, адзін з першых беларускіх сацыялістаў, паміж іншым, напісаў сваю п'есу „У іншым шчасьці няшчасьце захавана!“ дзе даў сацыяльныя ўмовы жыцця, даў быт парабка, працуючага на пана.

Калі ось так аглянуцца назад, ды адкінуць тэатральныя спробы аматара Дунін-Марцынкевіча (яго тры драмат. творы*) ды адну такую-ж спробу, праз 20 год, Ядвігіна Ш., то **найра-нейшаму драматычнаму беларускаму твору, распачаўшаму ўжо шэраг драм. твораў—**п'есе Каганца „У іншым шчасці“... **—усяго толькі 20 гадоў узросту.** Як бачым наша беларуская драматычная літаратура яшчэ зусім малада!

Паглядзімо-ж, як ладзіўся ў нас сам беларускі тэатр.

Першымі ўбачылі тэатральную сцэну „Сялянка“ (40-ыя гады) і потым „Залёты“ (70-ыя гады) В. Дунін-Марцынкевіча. Гэта ў Менску і сіламі толькі аматараў, а не актораў і толькі для гасьцей самога аўтара, а не для шырокае публікі.

Праз 20 гадоў таксама аматары і толькі для цеснага кругу блізкіх, знаёмых паміж сабою людзей (бо ня было цензурнага дазволу!) ставіўся „Злодзей“, Ядвігіна Ш. Затым яшчэ праз 15 год у м. Старое сяло (пад Менскам) аматары паставілі (ў 1906 г.) „Па рэвізіі“ Крапіўніцкага, твор украінскага тэатру, пераложаны на беларускую мову доктарам Чарноцкім.

І ось толькі ў 1908 годзе, нябошчыкі ўжо зараз абодва, Алесь Бурбіс і Ігнат Буйніцкі, апошні з жонкаю і дочкамі, Ч. Родзевіч і др. заклалі ў Вільні белар. драматычны гурток—першую так сказаць беларускую трупу, якая мела незвычайны пасьпех у Вільні, прызнаны нават расійскаю чорна-сцэннаю прэсаю. Трупа аб'ехала беларускую правінцыю, дзе выклікала такі ўздым спачувваючых сымпатыў, што гэта стала трывожыць павятовую адміністрацыю і змусіла хутка скончыць паездку. Выступленьне Ігн. Буйніцкага з сям'ёю ў Петраградзе з беларускімі народнымі танцамі, звярнула тады на апошнія ўвагу балетных працоўнікоў дзяржаўных тэатраў палуночнай сталіцы. Такім чынам, калі, нават, заплюшчыць вочы на тое, што працу абарвала вайна і акупацыі, **сталай адносна тэатральнай беларускай працы ўсяго 15 гадоў узросту.** Апярэжаны Вільню Менск не захацеў ад яе адставаць і ў 1913 г. тутэйшыя беларускія культурнікі, з Аркадыям Смолічам на чале і пад кіраўніцтвам Ф. Ждановіча, сучаснага старэйшага і здольнага беларускага артыста ў Менску (працуе й зараз у Белар. Дзярж. тэатры)—склалі першую ў Менску белар. трупу і гатаваліся ставіць „Паўлінку“ Янкі Купала, „Хамка“ і „Рыся“ Ожэшкі. Але губэрнатар ня толькі ня даў на гэта дазвалення, але пачаў цікавіцца, што за „беларусы“ такія гэтыя Ф. Ждановіч і К-о. Калі-б і гэтую дату (памятны год) лічыць за сталую, то ў 1923 г. **усяго 10 год мінула, як пачала складацца першая беларуская ў Менску трупа.**

*) У Мозыру тав. Даўгаполаў знайшоў новую рукапіс ад 1860 г. Дунін-Марцынкевіча—п'есе пад назваю: «Розная бывае міласць!»

Пасьля першае расійскае рэвалюцыі (у 1908 г.) распачалася тэатральная беларуская справа ў Вільні. Толькі пасьля другога, вялікага сацыяльнага, расійскага рэвалюцыі, у 1917 г. распачалася ў Менску тая сталая тэатральная праца, пераімшчыцаю якое стаў з 1920 г. наш сучасны Беларускі Дзярж. тэатр. Такім чынам больш чым выразна ясна, што толькі першая наша рэвалюцыя стварыла магчымасьці існаваць беларускаму тэатру наогул і толькі вялікі сацыяльны рух радзіў бесперарыўнае ўжо быцьдэ (6-ы год!) беларускага тэатру. Нашаму-ж савецкаму беларускаму тэатру ўсяго 4-ы год жыцьця!

Наш беларускі тэатр радзіўся з рэвалюцыяю, пад яе раз уплывамі расьце і як убачым ніжэй дасягае кожны год усё большых пасьпехаў, якія сьведчаць і аб яго жыцьцяздольнасьці і аб вялікім творчым надхненні яго сучаснага кіраўніка і артыстаў, выпайняючыя вялікай культурнай вартасьці працу.

Калі мы агледзім усю драматычную літаратуру, ад твора Каганца „У іншым шчасьці“... за мінулыя 20 гадоў (1903—1923), якія-ж творчыя беларускія сілы і які-ж драматычны інвэнтар нашага тэатру мы ўбачым?..

За 20 апошніх гадоў мы маем 12 аўтараў і каля 100 арыгінальных п'ес, з якіх палавіна належыць 11 аўтарам, а другая палавіна—плод твору т. Ёсев. Галубка, які працуе „за дзесяцярых“, праўда з трупам амацараў, ставячы толькі свае ўласныя творы і ўжо 2 гады заглядаючы са сваім насьпех у большасьці апрацаваным рэпэртуарам у самыя глухія мясціны акраін Менску і вёскі, дзе ён за год ставіць больш чым 150 спектакляў.

З паўсотняю п'ес арыгінальных здавалася-б можна было працаваць белар. сучаснаму тэатру, але калі блізка аглядзець гэтыя драматычныя творы, то з 11 аўтараў толькі адзін Ф. Аляхновіч, сам актор і рэжысэр белар. тэатру, добра знае патрэбы і ўмовы сцэны і таму то ён самы плодны драматург: ён аўтар 12 п'ес. Буйнейшыя з нашых выдатных сучасных беларускіх пісьменнікаў—Якуб Колас, Янка Купала, Цішка Гартны—аўтары 10 п'ес, з якіх зараз адпавядаюць тэхнічным і іншым запатрабаваньням сцэны толькі тры п'есы, і дзьве з іх прытым невялічкія. Карусь Каганец напісаў 5 драмат. твораў, але ўсе яны ня лічыліся з патрабаваньнямі сцэны. Здольны Алесь Гарун пакінуў нам толькі некалькі дзіцячых драмат. сцэнак. Л. Родзевіч напёк аднаактовае драбязы. Міхась Кудзелька пакуль што даў тэатру толькі „На купальле“ і некалькі дробных камэдый. Як бачым у дзейным рэпэртуатры беларускага тэатру можна толькі лічыць: некалькі твораў Ф. Аляхновіча, два—тры творы Янкі Купалы, пару аднаактовак Л. Родзевіча ды творы Дунін-Марцінкевіча і М. Кудзелькі. Як відаць адразу—нявельмі то багата! Бяда яшчэ ў тым, што ў нас перавагаюць адна—і двуактоўкі; некаторыя творы аўтарамі недаапрацаваны ў

ў вымаганьнях сцэны, або проста не адпавядаюць зараз сваім зьместам рэвалюцыйнаму часу. Калі ўзяць патрэбы цэлага сэзону сталага тэатру, то арыгінальных п'ес патрэбнага зместу, і ня дробных у нас бракуе і толькі налічваецца да 20 твораў невялікіх „ня глыбокіх“ па зьместу, такіх якія звычайна складаюць сабою тыповы „лёгкі“, вясёлы летні рэпэртuar тэатру.

Маем мы яшчэ да 50 п'ес перакладных. Зьмест іх самы розны, але ня зусім адпавядаючы нашаму часу.

У чым-жа найбольш характэрныя асаблівасьці зьместу беларускае драмат. літаратуры?

У большасьці значнейшых драмат. твораў мы бачым сацыяльную барацьбу мужыка з панам. Вядсма, у гэтых творах мы ня найдзем ярка выяўленага клясавага пралетарскага пункту гледжаньня, але за тое ня найдзем і народніцтва, як палітычнае ідэалёгіі. Ня вельмі найдзем мы ў нашай драмат. літаратуры псіхалёгічную глыбіню. Нацыянальнага шавінізму ня найдзем таксама; сустракаецца некаторы нацыянальны адбітак, але ён не актыўнага, а пасыўнага характару і можа быць тлумачан, як „абаронны“ нацыянальны дух.

Гэта тая балючая нацыянальная чужасьць, якую адзначыў у сваім часе т. Л. Троцкі ў сваім артыкуле (вясною 1923 г.) па нацыянальнаму пытаньню. Чужасьць доўгі час раней прыгнечанае нацыі. Ёсьць яно і ў беларусаў, якія на сваіх хрыбтах пазналі салодасьць панаваньня польскага пана, а яму на зьмену і расійскага чынушы. Затое ў белар. драмат. творах не найсьці ні кроплі чалавеканенавістніцтва! Яго і ня можа быць у народу, які на $\frac{9}{10}$ па сваему складу—працоўныя вёскі і гораду, бо нацыянальнае буржуазіі белар. народ ня мае, калі ня лічыць дробна-буржуазных элемэнтаў, да якіх можна аднесці больш заможнае сялянства і шматкі сытага белар. рамясніцтва па гарадох.

Дзякуючы таму, што наша сацыяльная рэвалюцыя развязаала беларускую нацыянальна-палітычную праблему (бо толькі пры савецкім дзяржаўным ладзе можа жыць вольным з вольнымі—і роўным з роўнымі беларус побач з др. народамі)—захавала сваю сілу толькі патрэба ў нацыянальна-культурным здавальненьні белар. працоўных мас. І як культура працоўных белар. культура расьце ў рэспубліце саветаў з кожным днём. Беларускі тэатр, як фактар гэтае культуры, як фактар выхаваньня белар. працоўных мас—разьвінаецца і моцна з кожным днём. З первых сталых сваіх дзён ён стаў абслугоўваць масы, а ня буржуазную вярхушку. Зусім малады ён ня знае яшчэ традыцый, ня знае гэтае з імі неадрыўнае залежнасьці і сувязі. Ён ніколі ня быў тэатрам для самога сябе дзеля мастацтва толькі. Разбуджаны першаю рэвалюцыяю, другою замацаваны к жыцьцю і пасьпехам, беларускі тэатр повен маладых сіл. Гэтую яго моладасьць, жыцьцяздольнасьць адзначыў адзін з талентных маскоўскіх тэатральных крытыкаў, калі пазнаёміўшы-

ся з белар. тэатрам у Менску ён пісаў: „На спэтаклях „На купальле“ і „Машэка“ на мяне хлынуў паток нязвычайных ўрадавым тэатры веснавых ўражаньняў—жыцьцярадаснасьць, нязжыты, беспасрэдны рамантызм, якаясь-ці захапляючая, ўся танцуючая музыкальнасьць, сонечнасьць.“ Са сваім новым рэпэртуарам тое-ж уражаньне наш тэатр выклікаў і ў маскоўскае работніцкае публікі за часы сваіх спэтакляў там у дні Ўсерасійскае сел.-гаспадарчае выстаўкі. Найлепшую ацэнку працы артыстаў даў адзін са старых выдатных маскоўскіх знаўцаў тэатру, які па сканчаньню спэтаклю лічыў патрэбным сказаць, што белар. тэатр чаруе гледзяча „безпасрэдным жыцьцём,“ а ня іграю на сцэне.—Так судзіла і адзначала пасьпехі нашага тэатру Масква.

Як-жа так сталася, што аб нашым тэатры так загаварылі?

А справа ў тым, што апошніх два гады, пад кіраўніцтвам рэжыс. Яўсьцігнея Міровіча, белар. труп дасягла пасьпехаў, працуючы над сабою і выконваньнем роляў, працуючы над новым рэпэртуарам. У летку 1921 г. Міхась Кудзелька даў тэатру свой новы драматычны твор у 3 актах „На купальле“—прымітыўны па зьместу, але пышачы жыцьцярадаснасьцю і народным гумарам. Тэраўскі напісаў да яе музыку. Я. Міровіч папрацаваў над ёю ўсё лета і пачатак восені. П'еса адразу зававала сабе сымпаты публікі—і невіданая рэч!—у першым-жа сэзоне (1921—22 г.) вытрымала больш 30 пастановак. У сезон 1922—23 г. выдатны пасьпех выпаў на долю двух новых п'ес, падгатаваных мастацкі нашым тэатрам: „Жрэц Тарквіні“ прайшоў 18 разоў і твор самога кіраўніка тэатру „Машэка“ ішоўшы 8 разоў. „На купальле“ таксама і ў гэты сэзон карысталася пасьпехам. Сэзон 1923—24 году сустрэў таксама навіною, якая на працягу малага часу ідзе ўжо 10 раз. Гэта гістарычныя абразы Яўсьц. Міровіча „Кастусь Каліноўскі.“ Апрача названых п'есь ішлі і др. першыны, добра падгатаваныя, але ня стаўшыя, як кажуць, „гваздамі сэзону.“

Што-ж сталася такое? Адкуль такі пасьпех?

Заместа дарогі звычайнага аматарскага народнага тэатру ў гусьце ўкраінскага былога бытавога тэатру, якім і быў наш ранейшы белар. тэатр—наш тэатр пайшоў агульнаю дарогаю сусьветнага тэатру: ён прыцёг на службу тэатру ўсе мастацтвы.

Усё мастацкі абдуман і апрацавана. Мастацкія дэкарацыі, належныя вопраткі, пробы бяз концу, покi не дасягнута поўная сугалоснасьць ігры артыстаў („Жрэц Тарквіні“ вытрымаў 73 пробы, покi ўбачыў сьвет!). І гэта ўсё дасягнута было пры кепскай аплаце працы артыстаў, пры бедным асыгнаваньні грошай на пастаноўкі, бо наша маленькая рэспубліка ня так багатая. Але талентнасьць рэжысэра-кіраўніка, яго ўпартая, захапіўшая мала-па-малу артыстаў праца, растушая самапачуцьцё артыстаў, перш увераваўшых, а потым пазнаўшых важнасьць

творчае працы ў сэнсе ўплыву на публіку, на выхаваньне нас, шчырае захапленне і замілаванне праробленаю высока-культурнаю працаю з боку працоўнікоў тэатру—вось прычыны заслужанае пахвалы і пачэснае нагароды. Тэатр наш перарадзіўся!

За апошніх 2 гады Белар. Дзярж. тэатр атрымаў новы рэпертуар, творча абнавіўся, дабіўся прызнання і ўвагі да сябе, мае заслужаныя пасьпехі. І што важней за ўсё—ён усё больш і больш рэволюцыяніруецца ў сваім рэпертуары, абнаўляецца ў мэтадах свае тэатральнае працы.

У параўнаньні за 250-гадовым дзедам, расейскім тэатрам, малады камсамалец Беларускі Дзяржаўны тэатр мае першы залог сваіх новых пасьпехаў—маладыя жывыя ногі!.. Сямімільнымі крокамі шыбае ён усё ўперад і ўперад!

О. Дыло.

ТЕАТРАЛЬНЫЯ ВЕСНІ

З самых старадаўных часоў жыло ў нашага сялянства імкненне да тэатральных прадстаўленьняў. У глыбі вёскоў, у старадаўнія часы селянін стварыў свае ўласныя тэатральныя прадстаўленьні, у розных праявінах, харавыя сьпевы, традыцыйныя гульні, танцы, балет-пантэмімі („Яшчур“, „Танец з казой“ і г. д.), сцэнічныя лубкі (хадзьмядзьведзем, з кабылкай, з жоравам, купальскія прадстаўленьні і г. д.) Традыцыйны грим у народных скамарохаў бы-

ла—сажа, адзеньні—вывернуты шэрсцю на верх кажух, бяроставыя маскі на твары, ільняныя бароды і г. д.

Скамарохі яшчэ і цяпер упамінаюцца ў нашых народных песьнях.

З мэтай агітацыі, каб шчыра служыць пану, яшчэ ў XVII і XVIII стагодзьдзях езуіты ў нашым краі ставілі п'есы на беларускай мове.

Па панскіх маэнтках калісьці складаліся тэатральныя трупы з прыгоннікоў.

Болей двух сот гадоў па нашых вёс-

ках вандраваў лялечны тэатр—батлейка. Яшчэ ў пяцідзсятых гадох мінулага веку беларускі пісьменьнік Дунін-Марцінкевіч ставіў у Меснку сваю оперу „Сялянка“.

Посьле рэвалюцыі 1905 году, калі пачалося беларускае адраджаньне,—узьявіўся і новы беларускі тэатр.

Першыя піанеры беларускага тэатру з Ігнатам Буйніцкім на чале раз'яжджалі са сваёй аматарскай трупай на ўсёй Беларусі.

Галоўны расквіт беларускага тэатру пачаўся пасля Акцябрскага перавароту.

Цяпер мы маем ужо „Бел. Дзярж. Акад. Тэатр“ у Менску, „Другую бел. труппу“, тэатральную студию ў Маскве і шмат аматарскіх тэатральных гурткоў па вёсках.

Рэпэртуар беларускага тэатру, які складаўся ў 1912 годзе з якіх 3—4 арыгінальных п'есак і 5—6 перакладных, цяпер даходзіць да 200. Ёсць п'есы вельмі цікавыя па сваёй сцэнічнасьці і па зьместу. Галоўны змест нашых сцэнічных твораў—быт вёскі і соцыяльна-клясавыя матывы, якія часам даходзяць да яркай рэвалюцыйнасьці. Некаторыя з бытавых п'ес—вельмі музыкальны і лірычны. Паміж іншым ёсць у нас цэлы цыкль дзіцячых п'ес.

Гэта ўсё стварылася ў нас у працягу якіх колечы апошніх 3—4 гадоў. Наш Дзяржаўны тэатр сяголетнім летам зрабіў выезды ў розныя гарады Беларусі. Быў ён цэлы месяц і ў Маскве на выстаўцы, дзе карыстаўся вялікім посьпехам. Аб яго пастаноўках пісалася ва ўсіх сталічных газэтах.

Але Менскія беларускія труппы ня маюць магчымасьці раз'язджаць па вёсках, дзеля гэтага ў некаторых нашых павятовых гарадох і ў некаторых валасьцях з'арганізаваліся аматарскія труппы. Шмат выдрукаваных беларускіх п'ес яшчэ няма. Яны знаходзяцца ў рукапісах. Па нашай вёсцы яны і прадаюцца ў рукапісах. Беларускі спектакль дзе колечы ў нашым мястэчку, воласьці або вёсцы (паміж іншым, ў вёсцы—вельмі рэдкі)—вялікая навіна для ўсёй ваколіцы.

З 20—30 і болей вёрст вакол зьязджаюцца паглядзець спектакль. Аб гэтым спектаклі сяляне потым гаворяць у працягу месяцаў. Сяляне вельмі любяць тэатр.

Хто пакуль што зьяўляецца па вёсках арганізатарам спектакляў?

У большасьці вясковы настаўнік. Актарамі—вясковая моладзь. Ацэншчыкамі ігры, вустнымі рэцэнэнтамі—сяляне, вясковыя кабеты. Паглядзец ігру часам не лянуецца і стары дзед. Ён часта лянуецца ў цэркаў схадзіць, а на спектакль абавязкова пойдзе. Чаму? бо ён калісь сам з „Казой“ хадзіў „каляднічаць“, бо ў яго крыві жыве гэта тэатральнасьць.

А крытыка, крытыка зьяўляецца посьле спектакля! Наіўная, дзіцячая і мілая крытыка...

„Міхась такую бараду прычапіў, так адзеўся, што і пазнаць трудна было“...

Марыльку чуць-чуць па голасу пазнала“...

Тэатрам служыць часам школа, часам вялікае гумно ў быўшым панскім маёнтку, часам сельскі магазін з пад збожжа, часам дзякоўская, або папоўская хата, адабраная сельскім сходам пад клуб—ці хату-чытальню. Паставіў некалькі козлаў, налажыў зверху памост з досак і—сцэна гатова. Разставіў шэрагі зэдлікаў і—публіка разселася.

Прылады для сцэны і вопраткі?—у кожнай сялянскай хаце.

І публіка глядзіць, дзівуецца і надзівіцца ня можа...

Тут, праўда, фокусаў сьвету, багатых дэкарацыяў няма: пара газьнічак-лямпачак, некалькі ёлачак на сцэне—і гатова...

Блытаюць—путаюць ролі вясковыя аматары, але публіка і не заўважывае—яна зачарована...

А „закулісныя“ інтрыгі якія адбываюцца:—ажна валасы дыбам становяцца: ня хоча якая небудзь маладая прыгожая Ганулька іграць старую бабу—хоча блішчэць на сцэне сваёй пякнатой—чуць угамоняць.

На „артыстаў“ потым глядзяць як на нейкіх надзвычайных людзей, вяскковы карэспандэнт напіша ў „Савецкую Беларусь“ рэцэнзыю з „падробнай“ ацэнкай кожнага з удзельнікаў. І ў канцы ў яго выходзіць, што „ўсе ігралі добра“.

Мілыя людзі—і аматары і карэспандэнты і публіка...

І гэтак ідзе ўжо ў нас некалькі гадоў пад Савецкай уладай. Гэта—яркі кавалак новага быту па нашых вёсках.

Колькі „дзядзькоў“ вяскковы спэтакль адарваў ад цэрквы, колькі „галаварэзаў“ ад лішняй бутэлькі самагону выражаваў,—калі спэтакль быў пастаўлены ў якое колечы рэлігійнае „сьвята“!

Тэатр у правінцыі, у глухой вёсцы—найлепшае змаганьне за новы быт а пры ўмеласьці пастаноўкі і добрым падборам п'ескі—адзін з пярвейшых разсаднікаў культуры.

На гэта павінен зьвярнуць увагу Камсамол. Ён павінен ўзяць вяскковы тэатр у свае рукі і паставіць яго сапраўды добра.

Падбор п'есак павінен быць жывы, удалы, падхадзячы для прымітыўнай вясковай сцэны. Можна с авіць кароценькія чырвоныя лубкі са здаровым гуморам. Можна даць і болей сур'ёзныя п'ескі, пры якіх не патрэбны сложныя дэкарацыі. Пры гэтым можна з'арганізаваць маленькі хор.

Сыстэматычны вяскковы тэатр таксама павінен стварыць Камсамол. Калі ён за гэта возьмецца, дык пэўна зробіць.

Я—р.

Рэдактары

{ М. Кудзелька.
{ А. Ажгірэй.

{ Малюнкi і іравіоры
{ мастака Гуткоўскага.

Зьмест нумару.

	Стар.
Камсамолія, М. Чарота	3
Гарачае нрывітаньне, Багуцкага	6
Пяць гадоў, Кузінец	8
Вам, верш Я. Купалы	11
Як я стаў рэволюцыянэрам. Багуцкага	13
Першымі вышлі на пакос, Раіча	15
З архіву	19
Нашы папярэднікі.	21
Першы сход.	25
Першы этап.	27
У кіпцюрох беллага арла, Ігнатоўскага	30
У дні белаяпанскага панаваньня, Я. Каліны	39
З песьняў сонца, верш Бядулі	46
Народная творчасць і новы быт, З. Бядулі	48
Што яны страцілі, казка Як. Коласа	55 ✓
Паэты рэвалюцыі, верш А. Дудара	61
Сьвінапас, апавяданьне Чарота (працяг)	62
Раніца, верш Пушчы	83
Камсамолія, А. Зьніча	84
Іцка, апавяданьне Я. Левіна	97 ✓
Клясы і клясавая барацьба, праф. Вальфсона	103 ✓
За рэвалюцыю ў сельскай гаспадарцы, агр. Кацаурава	106
Зарубяжом, І. Цьвікевіча	109
Сямімільнымі крокамі, О. Дылы	114 -
Тэатр на вёсцы, Я—р	120 -

